

KOLEDAR SLOVENSKE KOROSKE 1954

„NAŠA KNJIGA“

CELOVEC, GASOMETERGASSE 10

(VHOD WULFENGASSE)

ima na zalogi

Iz slovenske književnosti:

zbrana dela slovenskih klasikov, romane, povesti, pripovedke vseh slovenskih pisateljev, pesmi in poezije slovenskih pesnikov.

Iz svetovne književnosti:

najboljša dela svetovno znanih avtorjev v prevodu priznanih prevajalcev.

Časopise in revije

kakor: „Slovenski poročevalec“, „Ljudska pravica - Borba“, ilustrirane revije „Tovariš“ in „Film“, mladinski listi „Pionir“ in „Ciciban“, humoristični list „Pavliha“, strokovne revije „Slovenski čebelar“, „Naša žena“ in mnogo drugih.

Vse to in še mnogo drugega Vam dobavi po zmernih cenah slovenska knjigarna

„NAŠA KNJIGA“

V CELOVCU

KOLEDAR
SLOVENSKE KOROŠKE
1954

0094024

KOLEDAR

SLOVENSKE KOROŠKE

1954

IZDALA IN ZALOŽILA SLOVENSKA PROSVETNA ZVEZA V CELOVCU
TISK: TISKARNA ZALOŽNIŠKE IN TISKARSKE DRUŽBE Z O. J. DRAVA
CELOVEC — BOROVLJE

LETO 1954

je navadno leto in ima 365 dni oz. 52 tednov in en dan.
Letni vladar je Sonce.

Začetek štirih letnih časov

Pomlad se začne 21. marca ob 4.54 uri zjutraj.
Poletje se začne 21. junija ob 23.54 uri zvečer.
Jesen se začne 23. septembra ob 14.56 uri popoldan.
Zima se začne 22. decembra ob 10.25 uri dopoldan.

Mrki v letu 1954

V letu 1954 bo sonce mrknilo trikrat, luna pa dvakrat. Od teh bo v Evropi viden drugi sončni mrk in oba lunina mrka.

1. Kolobarni sončni mrk bo 5. januarja. Začetek delnega mrka ob 1.14 uri zjutraj. Začetek kolobarnega mrka ob 2.52 uri zjutraj. Konec kolobarnega mrka ob 4.12 uri zjutraj. Konec delnega mrka ob 5.49 uri zjutraj.

2. Popoln lunin mrk bo 19. januarja. Začetek delnega mrka ob 1.50 uri zjutraj. Začetek popolnega mrka ob 3.17 uri zjutraj. Konec popolnega mrka ob 3.47 uri zjutraj. Konec delnega mrka ob 5.13 zjutraj.

3. Popolni sončni mrk bo 30. junija. Začetek delnega mrka ob 11.01 uri dopoldan. Začetek popolnega mrka ob 12.08 uri. Konec popolnega mrka ob 14.57 uri popoldan. Konec delnega mrka ob 16.04 uri popoldan.

Delen lunin mrk bo 16. julija. Začetek ob 0.09 uri zjutraj. Konec ob 2.31 uri zjutraj.

5. Kolobarni sončni mrk bo 25. decembra. Začetek delnega mrka ob 5.35 uri zjutraj. Začetek kolobarnega mrka ob 6.43 uri zjutraj. Konec kolobarnega mrka ob 10.29 uri dopoldan. Konec delnega mrka ob 11.37 uri dopoldan.

Cerkveni in državni prazniki

Novo leto 1. januarja.
Sveti trije kralji 6. januarja.
Velika noč 18. aprila.
Praznik dela 1. maja.
Vnebohod 27. maja.
Binkošti 6. in 7. junija.
Sv. Rešnje Telo (Telovo) 17. junija.
Sv. Peter in Pavel 29. junija.
Velika Gospojnica 15. avgusta.
Vsi sveti 1. novembra.
Brezmadežno spočetje 8. decembra.
Božič 25. in 26. decembra.

V Avstriji veljajo naslednji državni prazniki: 1. januar, 6. januar, velikonočni ponedeljek, 1. maj, Vnebohod, binkoštni ponedeljek, Sv. Rešnje Telo, 15. avgust, 1. november in 25. in 26. december.

Spominski dnevi Slovenske Koroške

Vseslovenski kulturni praznik 8. februar.
Obletnica nasilne izselitve slov. kor. družin 14. in 15. aprila.
Obletnica obglavljenja 13. žrtev na Dunaju 29. aprila.

Kakšno bo vreme

Še do danes niso dokazali, ali luna vpliva na vreme ali ne. Ponovna opazovanja pa le kažejo, da je na tem nekaj resnice. Herschlov vremenski ključ, ki napoveduje vreme iz luninih sprememb je torej še precej dober vremenski prerok, posebno če ga uporabljamo z drugimi vremenskimi napovedmi.

Herschlov ključ pravi: Če se luna spremeni

ob uri	bo poleti (15. 4. — 15. 10.)	bo pozimi (16. 10. — 14. 4.)
od 24. do 2.	lepo	mrzlo, če ni jugozapadnik
od 2. do 4.	mrzlo in dež	sneg in vihar
od 4. do 6.	dež	sneg in vihar
od 6. do 10.	spremenljivo	dež ob severozapadniku sneg ob vzhodniku
od 10. do 12.	veliko dežja	mrzlo in mrzel veter
od 12. do 14.	veliko dežja	sneg in dež
od 14. do 16.	spremenljivo	lepo in prijetno
od 16. do 18.	lepo	lepo
od 18. do 22.	lepo ob severu ali za- padniku, dež ob jugu ali jugozapadniku	dež in снег ob jugu ali jugozapadniku
od 22. do 24.	lepo	lepo

Kratko si zapomnimo lahko ta ključ takole:

1. Vreme bo tem bolj zanesljivo lepo, čim bliže polnoči se luna spremeni.
2. Vreme bo tem bolj gotovo grdo, čim bliže poldneva se luna spremeni.

Lepo bo torej, če se spremeni luna od 22. zvečer do 2. zjutraj, grdo pa, če se spremeni luna od 10. dopoldne do 14. popoldne. Vmesne ure (med 2. in 10. ter med 14. in 22.) malo pomenijo; takrat vplivajo na vreme drugi vzroki bolj kakor luna.

Če Herschlov ključ napoveduje, recimo, lepo vreme za določen dan, moramo to razumeti tako, da bo okrog tega dneva, približno v teh dneh lepo.

* Januar

1954

31 DNI

1. Petek	☾	Novo leto
2. Sobota	☾	Makarij, opat
3. NEDELJA	☾	Genovefa
4. Ponedeljek	☾	Tit, škof
5. Torek	☾	Telesfor
6. Sreda	☾	Sv. Trije kralji
7. Četrtek	☾	Valentin
8. Petek	☾	Severin, opat
9. Sobota	☾	Julijan, mučenec
10. NEDELJA	☾	Viljem
11. Ponedeljek	☾	Higin
12. Torek	☾	Alfred, opat
13. Sreda	☾	Veronika
14. Četrtek	☾	Hilarij
15. Petek	☾	Pavel, pušč.
16. Sobota	☾	Marcel, papež
17. NEDELJA	☾	Anton, pušč.
18. Ponedeljek	☾	Priska, devica
19. Torek	☾	Marij in tovariši
20. Sreda	☾	Fabijan in Sebastij.
21. Četrtek	☾	Neža, devica
22. Petek	☾	Vincencij
23. Sobota	☾	Zaroka Dev. Mar.
24. NEDELJA	☾	Timotej, škof
25. Ponedeljek	☾	Spreobr. Pavla
26. Torek	☾	Polikarp, škof
27. Sreda	☾	Janez Zlatousti
28. Četrtek	☾	Peter Nol., spoz.
29. Petek	☾	Frančišek Saleški
30. Sobota	☾	Martina
31. NEDELJA	☾	Janez Bosko

Sonce vstopi v znamenje vodnjarka dne 20., ob 15.12 uri.

Mlaj dne 5., ob 3.21 uri.
Prvi krajec dne 12., ob 1.22 uri.

Ščip ali polna luna dne 19., ob 3.37 uri.
Zadnji krajec dne 27., ob 4.28 uri.

Dan je dolg od 8 ur 24 minut do 9 ur 25 min.

ZAPISKI

PREGOVORI

Če na sv. Pavla (10.) sonce sije,
trikrat žito dobro dozori,
gornik dosti vina v sode vlije
in po volji kmetu se godi.

Sv. Makarij jasen ali meglen
naznanja enako jesen.

Kakršno je vreme na sv. Petra stola
dan,
tako bo potem mesec dan.

SPOMINSKI DNEVI

- 8. 1. 1856 umrl Valentin Vodnik.
- 9. 1. 1856 rojen Aton Aškerc.
- 12. 1. 1887 umrl Fran Erjavec.
- 16. 1. 1888 umrl v Celovcu A. Einspieler.
- 21. 1. 1924 umrl Vladimir Iljič
Uljanov-Lenin.
- 23. 1. 1878 rojen Oton Župančič.
- 25. 1. 1348 usoden potres v sloven-
skih krajih.
- 26. 1. 1797 rojen Matija Čop.

* Februar *

1954		28 DNI	
1. Ponedeljek		Ignacij, škof	
2. Torek		Svečnica, Dar. G.	
3. Sreda	☉	Blaž, škof	
4. Četrtek		Andrej K.	
5. Petek		Agata, devica	
6. Sobota		Doroteja, Tit.	
7. NEDELJA		Romuald	
8. Ponedeljek		Janez Matajski	
9. Torek		Apolonija, dev.	
10. Sreda	☾	Sholastika	
11. Četrtek		Lurška M. B., Adolf	
12. Petek		Evlalija	
13. Sobota		Gregorij	
14. NEDELJA		Sept., Valentin	
15. Ponedeljek		Jordan, spoz.	
16. Torek		Julijana, muč.	
17. Sreda	☉	Francišek Kle.	
18. Četrtek		Simeon	
19. Petek		Konrad pušč.	
20. Sobota		Sadot, škof	
21. NEDELJA		Feliks	
22. Ponedeljek		Sv. Peter s.	Sonce vstopi v znamenje ribe dne 19., ob 5.33 uri.
23. Torek		Peter Dam.	
24. Sreda		Matija, ap.	Mlaj dne 3., ob 16.55 uri.
25. Četrtek		Valburga, dev.	Prvi krajec dne 10., ob 9.29 uri.
26. Petek	☾	Matilda	Ščip ali polna luna dne 17., ob 20.17 uri.
27. Sobota		Gabriel od Ž. M. B.	Zadnji krajec dne 26., ob 0.29 uri.
28. NEDELJA		Roman	Dan je dolg od 9 ur 28 minut do 10 ur 56 minut.

ZAPISKI

PREGOVORI

Če na svečnico prej kapne od strehe
kakor od sveče, bo dobro leto.

Sv. Matija led razbija,
če ga ni, pa ga naredi.

Če konec meseca veter razsaja,
dobra letina prihaja.

SPOMINSKI DNEVI

- 7. 2. 1809 rojen Matija Majar
Ziljski.
- 8. 2. 1849 umrl France Prešeren.
- 18. 2. 1950 umrl Prežihov Voranc.
- 23. 2. 1918 ustanovitev Rdeče ar-
made.
- 24. 2. 1779 rojen Matija Ahacelj.
- 27. 2. 1929 umrl slikar Peter Mar-
kovič.

* Marec *

1954	31 DNI		
1. Ponedeljek	☾	Albin	
2. Torek	☾	Pust	
3. Sreda	☾	Pepelnica	
4. Četrtek	☾	Kazimir	
5. Petek	☾	Evzebij	
6. Sobota	☾	Perpet. in Felicita	
7. NEDELJA	☾	Tomaž Akvinski	
8. Ponedeljek	☾	Janez od Boga	
9. Torek	☾	Frančiška R.	
10. Sreda	☾	40 mučencev	
11. Četrtek	☾	Sofronij, škof	
12. Petek	☾	Gregorij Vel.	
13. Sobota	☾	Teodora, muč.	
14. NEDELJA	☾	Matilda	
15. Ponedeljek	☾	Klemen M.	
16. Torek	☾	Hilarij in Tacijan	
17. Sreda	☾	Jedert, devica	
18. Četrtek	☾	Ciril Jer.	
19. Petek	☾	Jožef, ženin M. D.	
20. Sobota	☾	Feliks	
21. NEDELJA	☾	Benedikt, opat	Sonce vstopi v znamenje ovna dne 21., ob 4.54 uri.
22. Ponedeljek	☾	Nikolaj	
23. Torek	☾	Oton, Feliks	Mlaj dne 5., ob 4.11 uri. Prvi krajec dne 11., ob 18.51 uri.
24. Sreda	☾	Gabriel	
25. Četrtek	☾	Marijino oznanj.	Ščip ali polna luna dne 19., ob 13.42 uri. Zadnji krajec dne 27., ob 17.14 uri.
26. Petek	☾	Emanuel	
27. Sobota	☾	Janez Damaščan	Dan je dolg od 10 ur 59 minut do 12 ur 45 minut.
28. NEDELJA	☾	Janez Kapistran	
29. Ponedeljek	☾	Ciril	
30. Torek	☾	Janez Klimak	
31. Sreda	☾	Modest	

ZAPISKI

PREGOVORI

Če na 40 mučenikov dan ni lepo,
tudi štirideset dni potem ne bo.

Sv. Gabrijela (24.) če zmrzuje,
potlej slana nič več ne škoduje.

Če o sv. Rupertu (27.) lepi dni,
se seno lepo suši.

SPOMINSKI DNEVI

- 4. 3. 1844 rojen Josip Jurčič.
- 6. 3. 1836 rojen J. Smitar.
- 8. 3. mednarodni praznik žena.
- 14. 3. 1883 umrl Karl Marx.
- 18. 3. 1414 zadnje ustoličenje ko-
roških vojvod na Go-
sposvetskem polju.
- 30. 3. 1888 umrl pisatelj dr. Valen-
tin Zarnik.

1954		30 DNI	
1. Četrtek		Hugo, škof	
2. Petek		Francišek P.	
3. Sobota	☉	Rihard, škof	
4. NEDELJA		Izidor, Sev.	
5. Ponedeljek		Vincencij	
6. Torek		Sikst, papež	
7. Sreda		Herman	
8. Četrtek		Albert	
9. Petek		Tomaž	
10. Sobota	☾	Mehtilda	
11. NEDELJA		Cvet. ned., Leon V.	
12. Ponedeljek		Julij	
13. Torek		Hermenegild	
14. Sreda		Justin	
15. Četrtek		Vel. čet., Helena	
16. Petek		Vel. pet., Benedikt	
17. Sobota		Vel. sob., Rudolf	
18. NEDELJA	☉	Vel. noč, Apolonij	
19. Ponedeljek		Vel. pon., Leon IX.	
20. Torek		Neža Montep.	
21. Sreda		Anzelm	
22. Četrtek		Soter in Gaj	
23. Petek		Vojteh	
24. Sobota		Jurij, mučenec	
25. NEDELJA		Marko, evangelist	
26. Ponedeljek	☾	Klet i. M.	
27. Torek		Cita, devica	
28. Sreda		Pavel od Križa	
29. Četrtek		Peter muč.	
30. Petek		Katarina Sienska	

Sonce vstopi v znamenje bika dne 20., ob 16.20 uri.

Mlaj dne 3., ob 13.25 uri.
Prvi krajec dne 10., ob 6.05 uri.

Ščip ali polna luna dne 18., ob 6.48 uri.
Zadnji krajec dne 26., ob 5.57 uri.

Dan je dolg od 12 ur 48 minut do 14 ur 27 minut.

ZAPISKI

PREGOVORI

Če je april deževen
kmet ne bo reven.

Malega travna če grmi,
slane se več bati ni.

Sv. Jurija moča in sv. Petra suša,
to da kruha.

SPOMINSKI DNEVI

- 1. 4. 1943 pride na Koroško Fr. Rozman-Stane.
- 4. 4. 1943 ustanovljen prvi koroški bataljon.
- 11. 4. 1744 rojen pisatelj Jurij Japelj.
- 14. in 15. 4. 1942 nasilna izselitev slov. kor. družin.
- 27. 4. 1941 ustanovitev Osvobodilne fronte slov. naroda.
- 29. 4. 1943 obglavljenih 13 žrtev na Dunaju.

1954

31 DNI

1. Sobota	☾	Filip in Jakob ml.	
2. NEDELJA	☼	Atanazij	
3. Ponedeljek	☾	Najd. križa, Aleks	
4. Torek	☾	Florijan	
5. Sreda	☾	Irenej, škof	
6. Četrtek	☾	Janez	
7. Petek	☾	Stanislav, škof	
8. Sobota	☾	Mihael	
9. NEDELJA	☼	Gregor Nacianški	
10. Ponedeljek	☾	Antonin, škof	
11. Torek	☾	Francišek Hier.	
12. Sreda	☾	Pankracij	
13. Četrtek	☾	Servacij	
14. Petek	☾	Bonifacij	
15. Sobota	☾	Zofija	
16. NEDELJA	☼	Janez Nepomuk	
17. Ponedeljek	☼	Bruno, škof	
18. Torek	☾	Erik, kr.	
19. Sreda	☾	Peter Celestin	
20. Četrtek	☾	Bernardin Sienski	
21. Petek	☾	Felix Kant.	
22. Sobota	☾	Emil	Sonce vstopi v znamenje dvojčkov dne 21., ob 15.48 uri.
23. NEDELJA	☼	Janez Krstnik	
24. Ponedeljek	☼	Johana	Mlaj dne 2., ob 21.22 uri.
25. Torek	☼	Urban I.	Prvi krajec dne 9., ob 19.17 uri.
26. Sreda	☼	Filip Neri	Ščip ali polna luna dne 17., ob 22.47 uri.
27. Četrtek	☼	Vnebohod, Beda Č.	Zadnji krajec dne 25., bo 14.49 uri.
28. Petek	☼	Avguštin	
29. Sobota	☼	Maksim	
30. NEDELJA	☼	Ivana Orleanska	Dan je dolg od 14 ur 30 minut do 15 ur 47 minut.
31. Ponedeljek	☼	Angela, dev.	

ZAPISKI

PREGOVORI

Če je majnika lepo,
je dobro za kruh in meso.

Če sušec suši, april deži in maj-
nik hladi,
kašte, omare in sode polni.

Velikega travna če pogostoma grmi,
kmet se dobre letine veseli.

SPOMINSKI DNEVI

- 1. 5. mednarodni praznik dela.
- 3. 5. 1881 umrl pisatelj Josip Jur-
 čič.
- 5. 5. 1818 rojen Karl Marx.
- 8. 5. 1945 kapitulirala Nemčija.
- 10. 5. 1876 rojen pisatelj Ivan Can-
 kar.
- 17. 5. 1478 Večji upor slovenskih
 kmetov na Koroškem.
- 25. 5. 1892 rojen maršal Jugoslavije
 Josip Broz-Tito.
- 27. 5. 1926 umrl pesnik Srečko Ko-
 sovel.

1954

30 DNI

1. Torek	☉	☿	Feliks
2. Sreda		♈	Peter
3. Četrtek		♉	Klotilda
4. Petek		♊	Franč. I.
5. Sobota		♋	Bonifacij
6. NEDELJA		♌	Binkošti, Norbert
7. Ponedeljek		♍	Bin. poned., Robert
8. Torek	☾	♎	Medard
9. Sreda		♏	Primož in Felicijan
10. Četrtek		♐	Margareta, kr.
11. Petek		♑	Barnaba, apost.
12. Sobota		♒	Janez
13. NEDELJA		♓	Anton P., Sv. Troj.
14. Ponedeljek		♈	Bazilij, cerk. uč.
15. Torek		♉	Vid
16. Sreda	☉	♊	Frančišek R.
17. Četrtek		♋	Sv. R. Telo, Adolf
18. Petek		♌	Efrem S.
19. Sobota		♍	Julijana, dev.
20. NEDELJA		♎	Silverij
21. Ponedeljek		♏	Alojzij
22. Torek		♐	Ahacij
23. Sreda	☾	♑	Agripina
24. Četrtek		♒	Kres, Roj. Jan. K.
25. Petek		♓	Srce Jezus., Viljem
26. Sobota		♈	Janez in Pavel
27. NEDELJA		♉	Hema, vdova
28. Ponedeljek		♊	Irenej, škof
29. Torek		♋	Peter in Pavel
30. Sreda	☉	♌	Emilijana

Sonce vstopi v znamenje raka dne 21., ob 23.54 uri.

Mlaj dne 1., ob 5.03 uri.
Prvi krajec dne 8., ob 10.13 uri.

Sčip ali polna luna dne 16., ob 13.06 uri.

Zadnji krajec dne 23., ob 20.46 uri.

Mlaj dne 30., ob 13.26 uri.

Dan je dolg od 15 ur 48 minut do 16 ur 4 min.

ZAPISKI

PREGOVORI

Če na sv. Medarda dan (8.) dežuje,
štirideset dni dež še naletuje.

Če sta Peter in Pavel jasna,
bo letina krasna.

Urbanovo sonce in Vidov dež,
prav dobrega leta upati smeš.

SPOMINSKI DNEVI

- 8. 6. 1508 rojen pisatelj Primož Trubar.
- 9. 6. 1856 rojen pesnik Anton Aškerc.
- 11. 6. 1844 umrl Urban Jarnik.
- 11. 6. 1949 umrl pesnik Oton Župančič.
- 19. 6. 1949 umrl pisatelj Vladimir Nazor.
- 22. 6. 1941 Nemčija napade Sovjetsko zvezo.
- 28. 6. 1919 sklenjen Versajski mir.
- 30. 6. 1810 rojen pesnik Stanko Vraz.

* Julij

1954

31 DNI

1. Četrtek	☾	Teobald
2. Petek	☾	Obisk. Mar. Dev.
3. Sobota	☾	Heliodor
4. NEDELJA	☼	Urh, škof
5. Ponedeljek	☼	Ciril in Metod, sl. ap.
6. Torek	☼	Izaija, prerok
7. Sreda	☼	Vilibald
8. Četrtek	☼	Elizabeta
9. Petek	☼	Tomaž
10. Sobota	☼	Amalija
11. NEDELJA	☼	Olga
12. Ponedeljek	☼	Mohor in Fortunat
13. Torek	☼	Anaklet
14. Sreda	☼	Bonaventura
15. Četrtek	☼	Vladimir, kralj
16. Petek	☼	Dev. Mar. Karm.
17. Sobota	☼	Aleš, spozn.
18. NEDELJA	☼	Miroslav, muč.
19. Ponedeljek	☼	Vincencij Pavelski
20. Torek	☼	Marjeta
21. Sreda	☼	Danilo
22. Četrtek	☼	Marija Magdalena
23. Petek	☼	Apolinarij
24. Sobota	☼	Kristina
25. NEDELJA	☼	Jakob
26. Ponedeljek	☼	Ana, mati M. D.
27. Torek	☼	Rudolf
28. Sreda	☼	Viktor
29. Četrtek	☼	Marta
30. Petek	☼	Abdon in Senen
31. Sobota	☼	Ignacij

Sonce vstopi v znamenje leva dne 23., ob 10.45 uri.

Prvi krajec dne 8., ob 2.33 uri.

Ščip ali polna luna dne 16., ob 1.29 uri.

Zadnji krajec dne 23., ob 1.14 uri.

Mlaj dne 29., ob 23.20 uri.

Dan je dolg od 16 ur 4 minute do 15 ur 7 minut.

ZAPISKI

PREGOVORI

Če sv. Marjete deževalo bo,
težko boš pod streho spravil seno.

Kakor se kaže vreme ta dan (10.)
tako bosta mali in veliki srpan.

Jakobova ajda in Ožbaltova repa
je malokdaj lepa.

SPOMINSKI DNEVI

- 2. 7. 1866 rojen v Rožeku slikar
Peter Markovič.
- 14. 7. 1789 začetek francoske revo-
lucije.
- 14. 7. 1795 umrl Anton Linhart, pi-
sec prve zgodovine Slo-
vencev.
- 14. 7. 1905 umrl pisatelj Janez Tr-
dina.
- 22. 7. 1941 Dan vstaje slov. naroda.
- 28. 7. 1897 umrl pisatelj Janko
Kersnik.
- 26. 7. 1914 začetek prve svetovne
vojne.
- 31. 7. 1892 umrl Matija Majar Zilj-
ski.

* Avgust ♡

1954

31 DNI

1. NEDELJA
2. Ponedeljek
3. Torek
4. Sreda
5. Četrtek
6. Petek
7. Sobota

Vezi sv. Petra
Porciunk., Alfonz
Lidija
Dominik
Marija Snežnica
Gospodovo sprem.
Kajetan, spoz.

8. NEDELJA
9. Ponedeljek
10. Torek
11. Sreda
12. Četrtek
13. Petek
14. Sobota

Cirijak, muč.
Janez Vianej
Lavrencij
Suzana
Klara, devica
Hipolit in Kasijan
Evzebij

15. NEDELJA
16. Ponedeljek
17. Torek
18. Sreda
19. Četrtek
20. Petek
21. Sobota

Vnebovzetje M. D.
Rok, spoz.
Hiacint
Helena
Ludovik Tol.
Bernard, opat
Ivan Fran. Šantal

22. NEDELJA
23. Ponedeljek
24. Torek
25. Sreda
26. Četrtek
27. Petek
28. Sobota

Timotej
Filip Benic.
Jernej
Ludovik, kralj
Cefirin
Jožef Kal.
Avguštin

29. NEDELJA
30. Ponedeljek
31. Torek

Obgl. Janeza Krst.
Roza Limanska
Rajmund

Sonce vstopi v znamenje device dne 23., ob 17.36 uri.

Prvi krajec dne 6., ob 19.50 uri.

Ščip ali polna luna dne 14., ob 12.03 uri.

Zadnji krajec dne 21., ob 5.51 uri.

Mlaj dne 28., ob 11.21 uri.

Dan je dolg od 15 ur 5 minut do 13 ur 31 minut.

ZAPISKI

PREGOVORI

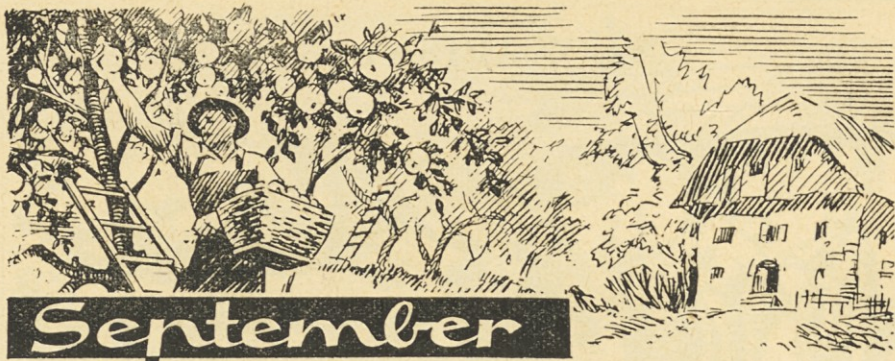
Če se avgusta po gorah kadi,
kupi si kožuh za zimske noči.

Po vremenu sv. Jerneja (24.)
rada vsa jesen se nareja.

Srpana če veter zvedri,
vreme dolgo še trpi.

SPOMINSKI DNEVI

- 5. 8. 1895 umrl Friedrich Engels.
- 10. 8. 1893 rojen Lovro-Kuhar-Pre-
žihov Voranc.
- 11. 8. 1844 umrl slovenski jezikoslo-
vec Jernej Kopitar.
- 16. 8. 1942 stopi štajerski bataljon
na koroška tla.
- 17. 8. 1942 padel pisatelj Miran
Jarc.
- 25. 8. 1938 umrl Vinko Poljanec.
- 31. 8. 1589 umrl pisatelj Jurij Dal-
matin.

1954

30 DNI

1. Sreda	☿	Egidij (Tilen)
2. Četrtek	☿	Štefan, kralj
3. Petek	☿	Doroteja
4. Sobota	♄	Rozalija
5. NEDELJA	☿	Lavrencij
6. Ponedeljek	♄	Caharija
7. Torek	☿	Marko
8. Sreda	☿	Rojstvo M. D.
9. Četrtek	♄	Peter Klaver
10. Petek	♄	Nikolaj Tol.
11. Sobota	♄	Prot in Hiacint
12. NEDELJA	☿	Ime Marijino
13. Ponedeljek	♄	Francišek K.
14. Torek	♄	Povišanje sv. Križa
15. Sreda	♄	Mar. 7 žal., Nikod.
16. Četrtek	♄	Ljudmila
17. Petek	♄	Lambert, škof
18. Sobota	♄	Jožef K., spoz.
19. NEDELJA	☿	Januarij, škof
20. Ponedeljek	♄	Evstahij
21. Torek	♄	Matej, apostol
22. Sreda	♄	Tomaž Vil., škof
23. Četrtek	♄	Linus, papež
24. Petek	♄	M. D. reš. ujet.
25. Sobota	♄	Kamil
26. NEDELJA	♄	Ciprijan
27. Ponedeljek	☿	Kozma in Damijan
28. Torek	☿	Venčeslav
29. Sreda	☿	Mihael, nadangel
30. Četrtek	☿	Hieronim

Sonce vstopi v znamenje tehtnice dne 23., ob 14.56 uri.

Prvi krajec dne 5., ob 13.28 uri.

Ščip ali polna luna dne 12., ob 21.19 uri.

Zadnji krajec dne 19., ob 12.11 uri.

Mlaj dne 27., ob 1.50 uri.

Dan je dolg od 13 ur 27 minut do 11 ur 47 m.

ZAPISKI

PREGOVORI

Če je sv. Matevž (21.) vedren,
prijetna bo jesen.

Kdor po malž maši kosi,
ta za pečjo suši.

SPOMINSKI DNEVI

- 1. 9. 1939 začetek druge svetovne vojne.
- 4. 9. 1834 rojen pisatelj Fran Erjavec.
- 9. 9. 1828 rojen pisatelj Nikolajevič Tolstoj.
- 17. 9. 1890 rojen pisatelj France Bevk.
- 18. 9. 1869 umrl pisatelj in jezikoslovec Anton Janežič.
- 28. 9. 1762 rojen ljudski pesnik-tkalec Mihael Andreaš.
- 28. 9. 1831 rojen pesnik in pisatelj Fran Levstik.

* Oktober

1954	31 DNI	
1. Petek	☾	Remigij, škof
2. Sobota	♂	Angeli varuhi
3. NEDELJA	♂	Terezija Deteta J.
4. Ponedeljek	☾	Francišek Seraf.
5. Torek	☾	Placid
6. Sreda	☾	Brunon
7. Četrtek	♂	Kraljica rož. venca
8. Petek	♂	Brigita
9. Sobota	☾	Janez
10. NEDELJA	☾	Francišek Borgia
11. Ponedeljek	♂	Nikazij
12. Torek	☾	Maksimilijan, škof
13. Sreda	♂	Edvard, kralj
14. Četrtek	♂	Kalist
15. Petek	♂♂	Terezija, dev.
16. Sobota	♂♂	Gal, opat
17. NEDELJA	☾	Margareta M. Alak.
18. Ponedeljek	☾	Luka, evang.
19. Torek	♂	Peter Alkant.
20. Sreda	♂	Janez Kan.
21. Četrtek	♂	Uršula
22. Petek	♂	Kordula
23. Sobota	♂	Klotilda
24. NEDELJA	♂♂	Rafael, nadangel
25. Ponedeljek	♂♂	Ludvik
26. Torek	☾	Evarist, papež
27. Sreda	☾	Sabina
28. Četrtek	☾	Simon in Juda
29. Petek	♂	Narcis, škof
30. Sobota	♂	Klavdij
31. NEDELJA	♂	Volbenk, škof

Sonce vstopi v znamenje škorpiona dne 23. ob 23.52 uri.

Prvi krajec dne 5. ob 6.31 uri.

Ščip ali polna luna dne 12. ob 6.10 uri.

Zadnji krajec dne 18. ob 21.30 uri.

Mlaj dne 26. ob 18.47 uri.

Dan je dolg od 11 ur 43 minut do 10 ur 1 min.

ZAPISKI

PREGOVORI

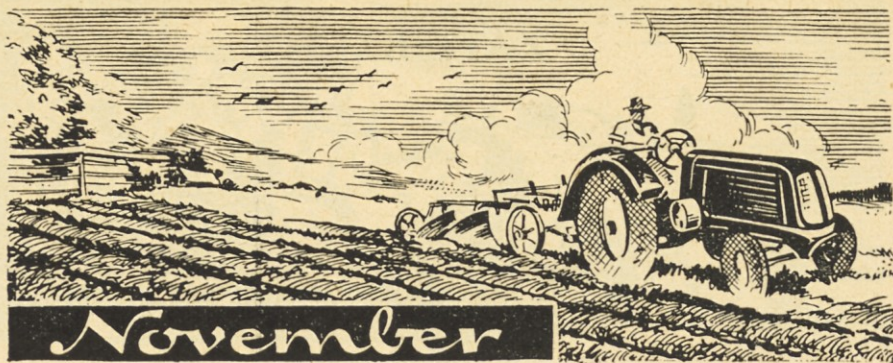
Sveti Gal (16.) deževen ali suh,
prihodnjega poletja ovaduh.

Če je na sv. Uršule dan (21.) lepo,
vsaka lena baba lahko nastil dobi.

Sv. Luka repo puka.

SPOMINSKI DNEVI

1. 10. 1943 prvo zasedanje odpolancev slov. naroda v Kočevju.
8. 10. 1826 rojen pesnik in pisatelj Luka Svetec.
10. 10. 1920 spominski dan, ko so imperialistične sile odobrile stoletno nasilje nad koroškimi Slovenci.
11. 10. 1807 umrl pisatelj Jurij Japelj.
12. 10. 1944 Zverinsko mučenje partizanov pri Apovniku na Komelnu pri Pliberku.
15. 10. 1844 rojen pesnik Simon Gregorčič.
18. 10. 1869 umrl pesnik Simon Jenko.

November

1954		30 DNI	
1. Ponedeljek	☾	Vsi sveti	
2. Torek	☾	Verne duše, Just	
3. Sreda	☾	Viktorin	
4. Četrtek	☾	Karel Bor., škof	
5. Petek	☾	Caharija in Elizabet	
6. Sobota	☾	Lenart	
7. NEDELJA	☾	Engelbert	
8. Ponedeljek	☾	Bogomir, škof	
9. Torek	☾	Teodor	
10. Sreda	☾	Andrej Avelin	
11. Četrtek	☾	Martin, škof	
12. Petek	☾	Martin, papež	
13. Sobota	☾	Stanislav Kostka	
14. NEDELJA	☾	Nikolaj	
15. Ponedeljek	☾	Leopold	
16. Torek	☾	Otmar	
17. Sreda	☾	Gregorij Čudod.	
18. Četrtek	☾	Odon, opat	
19. Petek	☾	Elizabeta	
20. Sobota	☾	Feliks Valoaški	
21. NEDELJA	☾	Dar. M. Device	
22. Ponedeljek	☾	Cecilija, devica	Sonce vstopi v znamenje strelca dne 22, ob 21.15 uri.
23. Torek	☾	Klemen	
24. Sreda	☾	Janez od Križa	Prvi krajec dne 3., ob 21.55 uri.
25. Četrtek	☾	Katarina, dev. muč.	Ščip ali polna luna dne 10. ob 15.29 uri.
26. Petek	☾	Konrad	Zadnji krajec dne 17., ob 10.32 uri.
27. Sobota	☾	Virgilij	Mlaj dne 25., ob 13.30 uri.
28. NEDELJA	☾	Gregorij	
29. Ponedeljek	☾	Saturnin	
30. Torek	☾	Andrej, apostol	Dan je dolg od 9 ur 58 minut do 8 ur 41 min.

ZAPISKI

PREGOVORI

Če Martinov gos po ledu plazi,
o božiču navadno po blatu gazi.

Sv. Cecilija (22.) če hudo grmi,
dosti pridelka ob letu kmet dobi.

Sneg sv. Andreja sto dni leži in žito
mori.

SPOMINSKI DNEVI

- 7. 11. 1917 velika oktobrska socialistična revolucija.
- 13. 11. 1813 rojen v Svečah pisatelj A. Einspieler.
- 16. 11. 1887 umrl Fran Levstik.
- 24. 11. 1906 umrl pesnik Simon Gregorčič.
- 25. 11. 1923 umrl pesnik in pisatelj Josip Stritar.
- 29. 11. 1943 zgodovinsko drugo zasedanje AVNOJ-a v Jajcu.
- 29. 11. 1945 proglasitev FLRJ.

* December *

1954

31 DNI

1. Sreda	♏	Marijan, muč.
2. Četrtek	♏	Bibijana
3. Petek	♏	Frančišek Ksav.
4. Sobota	♏	Barbara
5. NEDELJA	♏	Saba, opat
6. Ponedeljek	♏	Miklavž (Nikolaj)
7. Torek	♏	Ambrozij
8. Sreda	♏	Brezm. Spoč. M. D.
9. Četrtek	♏	Peter Fourier
10. Petek	♏	Lavretan. Mati bož.
11. Sobota	♏	Damaz
12. NEDELJA	♏	Aleksander
13. Ponedeljek	♏	Lucija
14. Torek	♏	Bertold
15. Sreda	♏	Kristina, dekla
16. Četrtek	♏	Albina
17. Petek	♏	Lazar
18. Sobota	♏	Gracijan
19. NEDELJA	♏	Urban V.
20. Ponedeljek	♏	Evgenij in Makarij
21. Torek	♏	Tomaž ap.
22. Sreda	♏	Demetrij
23. Četrtek	♏	Viktorija
24. Petek	♏	Adam in Eva
25. Sobota	♏	Božič, Roj. Gosp.
26. NEDELJA	♏	Štefan, mučenec
27. Ponedeljek	♏	Janez Evangelist
28. Torek	♏	Nedolžni otročiči
29. Sreda	♏	Tomaž, škof
30. Četrtek	♏	David
31. Petek	♏	Silvester

Sonce vstopi v znamenje kozla dne 22., ob 10.25 uri.

Prvi krajec dne 3., ob 10.56 uri.

Ščip ali polna luna dne 10., ob 1.56 uri.

Zadnji krajec dne 17., ob 3.21 uri.

Mlaj dne 25., ob 8.33 uri.

Dan je dolg od 8 ur 39 minut do 8 ur 23 min.

ZAPISKI

PREGOVORI

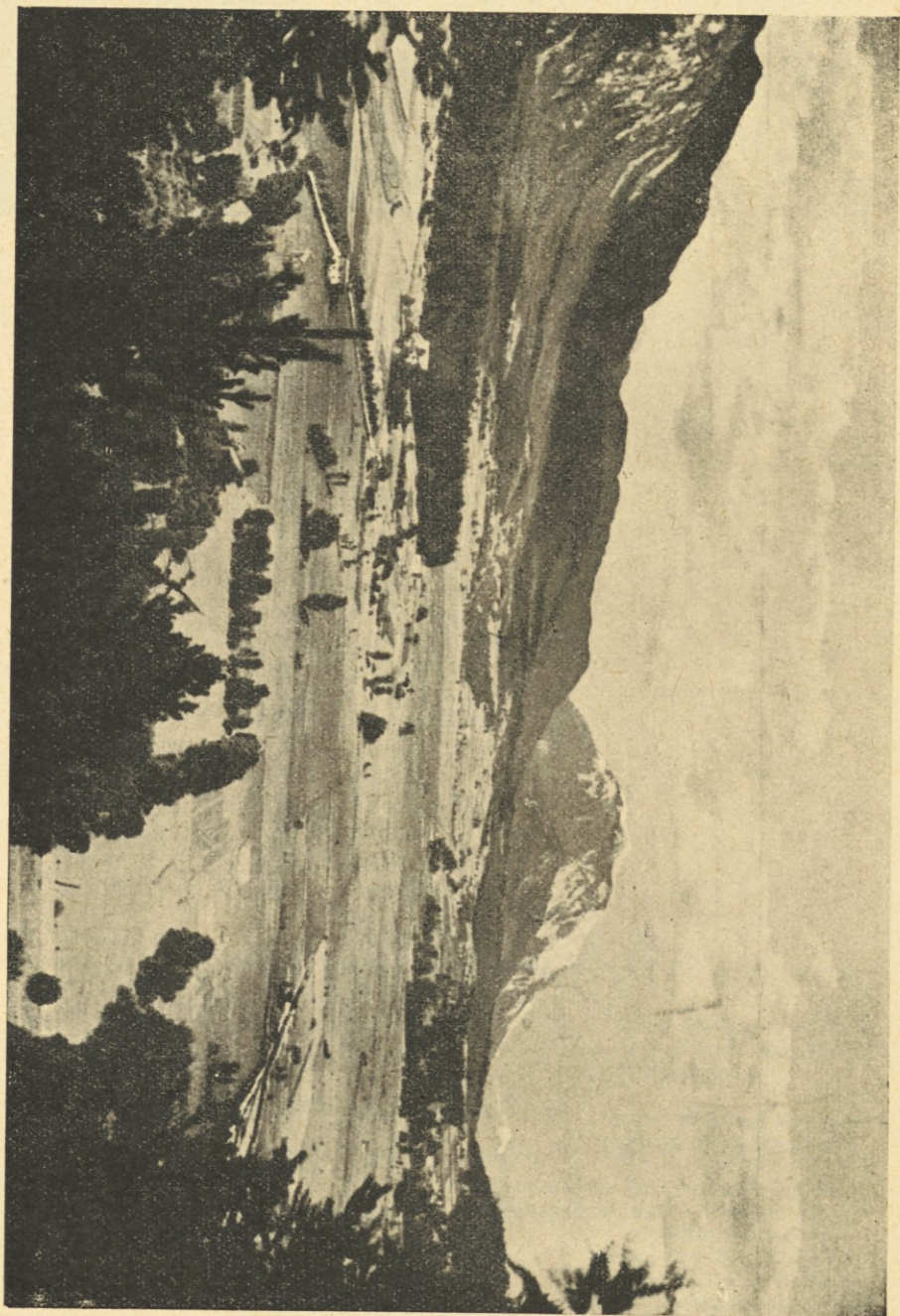
Grudna mraz in sneg,
žita dosti prek in prek.

Kakršni so dnevi od sv. Lucije (13.)
do božiča, — taki bodo meseci v
prihodnjem letu.

Sveti dan vetrovno,
ob letu bo sadja polno.

SPOMINSKI DNEVI

- 2. 12. 1860 rojen France Grafen-
auer.
- 3. 12. 1800 rojen France Prešeren.
- 11. 12. 1918 umrl pisatelj Ivan
Cankar.
- 15. 12. 1935 umrl France Grafen-
auer.
- 19. 12. 1828 rojen v Lešah Anton
Janežič.

Pogled po Zilji z zapada z Dobručem v ozadju

FRAN ELLER:

Dobrač

*Bahavo sklonjen pred nami, Dobrač,
strčiš po starem, ti sleme čudaško!
Gospoda nemška te kliče drugač:
prekrščen ji služiš v „Planino beljaško“*

*A nam ostaneš, kar vedno si bil:
Dobrač... brez dobov, še malo ne dober...
Si res velikan se v kamen živ
izrodil kdaj, zagovorjen si Ober?*

*Usode ni naše ti kajsi mar:
le divjih vodá nam in grdega grušča,
žlebovi pa drče valijo v dar,
plazovje z opasti sneženih se spušča.*

*V davnini te zgrabil za pleča nekoč
potres je blazen — pričajo spisi —;
slabó nas ščitila tvoja je moč,
obnesel junaško takrat se nisi.*

*V osrčju prejedan, na dvoje si šel,
cel bok si zgubil; ta z gromom zgreznil,
čez trge, vasi se, gradove sesel,
pokôpal, z gomilo jih je zaveznil.*

*Še dandanašnji pod stenami grob
v navpičnih pečinah se srepo kopiči,
vres žene krvav ob šopu šop,
nad rupami vičejo tèmni ptiči.*

*Sicèr pa lepó se mi ujemaš v svet:
podoba si naša, tovariš nam vreden...
Rod naš, za duhá svobodo vnet,
ko tvoja glava je prost in razgleden.*

*In kakor ti tudi mi, polni trm,
vsaksebi težimo v skladéh neubranih:
do bratov z juga v krn gremo strm,
na ono stran v legah visimo predanih.*

*Rahljá teló se tebi in nam:
ti čer za čerjo, mi čela gubimo.
Potresi so klali, nas vili k nogàm,
a zrušili niso. Še smo, še stojimo.*

*In silo trpimo, kot ti jo trpiš:
ime čez noč nam gospoda je vzela.
Več nismo, kar smo... Na vrat nam in križ
kričečo je záplato tujo pripela.*

HANS TRAMPUSCH

gradbeno blago, izolacija silosov,
gumasta obloga tal itd.

CELOVEC — KLAGENFURT, Getreidegasse 7, telefon 43-18

Dr. FRANCI ZWITTER:

Uspehi naše kulturno-prosvetne dejavnosti

Le prečesto se dogaja, da merimo naše kulturno-prosvetne uspehe s številkami in statistiko. Vedno spet naštevamo število oderskih in pevskih nastopov, statistično zajamemo tudi število udeležencev in še tekmujeemo s številom izposojenih knjig.

Vedno kadar slišim taka poročila, se mi zdi, da gremo mimo bistva kulturno-prosvetne dejavnosti, kajti bistvo kulturno-prosvetne dejavnosti niso prireditve in nastopi, temveč je bistvo v vzgoji našega človeka. Prireditve in nastopi so pripomoček, cilj in bistvo pa je novi človek. Število prireditev je le zunanji, čestokrat zelo plehki prikaz našega dela; — ne gre le za število iger in pevskih nastopov, gre za vsebino in umetniško izvajanje iger; gre za raven pevskih nastopov, ne gre le za število izposojenih knjig, gre za resnično dojetje prebranih knjig; gre za uspehe, ki smo jih s svojim delom dosegli pri vzgoji našega človeka. Teh pa ni mogoče zajeti v številkah.

Slej ko prej namreč velja, da mora biti glavni namen naše kulturno-prosvetne dejavnosti prevzgoja našega človeka. Nič nam ne pomagajo oderski nastopi, če pa naš človek vidi in gleda tam le, da mu je usojeno trpeti krivico, da mora ponižno in vdano prenašati trpljenje, da je pač taka postava, da je eden gospodar, drugi pa hlapec, da končno ne gre za naše življenje tukaj na tem svetu, temveč za to, »koliko nas bo v nebesih«.

Kam nas je dovedla taka prosveta s svojo teorijo »Slovencev v nebesih« vidimo najboljše na številu, koliko nas je ostalo na zemlji in še, da do danes kljub temu v nebesih nimamo niti enega na zemlji priznanega priprošnjika! Po tej teoriji smo resnično ubog narod, da se niti ne zavedamo več vse tragedije te zablodnjaške prosvete. Največji videc našega naroda Ivan Cankar je označil končni rezultat te vzgoje na način, kakor to zna le on: »Narod, na tak način vzgojen, je zelo poraben za tista mnogotera umazana opravila, ki se gosposkim narodom gabijo. Namenjeno jim je, da prenašajo za druge ponočni lonec ... Kadar se temu svojemu poklicu do kraja privadijo, ga ne občutijo več za sramotnega, marveč se kar zaljubijo vanj, ne pomislijo nikoli več, da so bili od začetka za žido ustvarjeni«.

Morda še nikdar ni bilo tako važno, da se poglobimo v bistvo naše prosvete kakor danes, ko bi nekateri hoteli zavrteti razvoj spet nazaj in našo prosveto ponovno vkleniti v okove hlapčevske miselnosti. Živeti v današnjem ritmu življenja za isto miselnostjo, z istim čutenjem, z istimi stremljenji in vrednotenji kakor pred desetletji in morda celo pred stoletjem, je povsem nemogoče. Vsako društvo ali gibanje, ki skuša živeti iz neke zgodovinsko zaključene, torej nesodobne ideologije, je zapisano zgodovini in nujno obsojeno na smrt. Iz tega pa sledi, da je treba naši prosveti dati bolj živo, današnjemu času in predvsem našim sodobnim potrebam odgovarjajočo vsebino, da bistvo naše prosvete ni in ne more biti v zunanjih prireditvah, temveč v notranji prevzgoji našega človeka!

Ne več ponižen, pokoren, poslušen, suženjsko vdan človek s čutom manjvrednosti, temveč samozavesten, odločen, borben človek brez kakršnega koli duhovnega ali političnega pokroviteljstva! To sta bistvo in cilj naše prosvete!

Če v tem smislu gledamo uspehe naše kulturno-prošvetne dejavnosti, potem nikakor niso tako malenkostni, kakor bi jih radi prikazali nekdanji krmarji, ki so prikazovali le zunanje številke, da so prikrili notranjo krizo, ki je silila v nezadržni polom. Če pomislimo, da so se iz strahu pred katastrofo zatekali k teorijam o štetju Slovencev v nebesih in so deloma pozdravljali nacizem kot odrešenje, da bi lahko njemu pripisali neizbežni polom svoje kulturno-prošvetne, pa tudi politične dejavnosti, potem smo to najnevarnejšo krizo brez dvoma preživeli.

In to je največji uspeh naše po narodnoosvobodilni borbi našega ljudstva oplojene, povojne napredne prosvete. Da je temu tako, najbolje potrjujejo prav oni, ki sicer tako omalovažujejo našo prosvetno dejavnost, ki pa se iz strahu pred našim prerojenim človekom zatekajo spet k svojim starim metodam in teorijam, da bi naše ljudstvo ponovno posilili v okove suženjske miselnosti. Toda dandanes se naš človek že zaveda, da je kulturna prosveta več kakor sanjava pesem ali plehka uprizoritev na odru, več kot fraze, ki jih bremo v kulturni rubriki »Našega tednika-Kronike«, več kot z omejenostjo in

Obnovljeni Delavski dom v Podljubelju služi kot tiskarna spet svojemu prvotnemu namenu — resnični ljudski prosveti in vsestranskemu napredku našega delovnega ljudstva

koristolovstvom namaškeradano nazadnjaštvo. Dandanes prosveta pomeni za naše ljudstvo v prvi vrsti rojstvo novega človeka! Mučeniško prelita kri, nezaslišano gorje, izseljenišтво in ponižanje so rodili novega človeka, ki je zgrabil za puško in tudi danes noče več hlapčevsko kloniti.

Ta novi človek je prepoznal vse stare, lepo doneče goljufive fraze o globoki slovenosti, ki da je večna, kakor je narod večen. Spoznal je, kako je vse

izginilo čez noč brez sledu: dvajset let take narodne vzgoje, dvajset let idealističnih fraz o večnosti naroda v okrilju klerikalne zaščite! Zato ne naseda in ne bo nikdar več nasedal tem starim, lepo donečim frazam! Ne! Stara lajna je izpeta! Narod hlapcev je iz teme vstal!

To je brez dvoma največji uspeh naše kulturno-prosvetne dejavnosti, ki se je tako zelo bojijo tako nemško-šovinistični kot slovensko-klerikalni reakcionarji. Ta prevzgojeni slovenski človek namreč ne toži le o gospodarskem zapostavljanju, temveč pljuni v roke in išče možnosti gospodarske okrepitve; ne frazari le o večnosti naroda, ki ga je vsak dan manj, temveč se zaveda tudi, kje je njegovo mesto v borbi proti gospodarskim in narodnim tlačiteljem; ne tarna le o raznih nacionalnih krivicah, temveč se pri vsej borbi zaveda, da ne gre le za ozek nacionalni problem, temveč za vse širši problem boja proti nacionalni in klerikalni reakciji za učvrstitev resnične demokracije, ki mora priznati slehernemu človeku ne glede na različno narodnost ali različno socialno stanje popolno enakopravnost.

Če gledamo bistvo prosvete tako, tedaj nam zgolj številčna statistika zelo malo pove, pove nam pa že več vsebina prireditev, raven nastopov in kakovost izposojenih knjig, še več pa nam pove sprememba miselnosti na naši vasi. Ta pa je brez dvoma močna in vidna: danes si nihče ne sme več domišljati, da lahko liki Kantor mogočno kraljuje na vasi in odstrani vsakega, ki mu je v napotje. »Kraljem na Betajnovi« je odklenkalo in ne smemo se čuditi, če jih pri Zilji, v Rožu in v Podjuni najdemo po večini v nasprotnih vrstah, danes morda še javno v slovenski podružnici, a hkrati tajno že pri sebi enakih v nemško-nacionalni in klerikalni reakcionarni družini. Vse močnejše pa vstaja vsepovsod po naši zemlji hlapec Jernej in terja s sebi enakimi težaki in delavci pravico, ki je ni našel ne pri gospodarju, ne pri županu ne pri fajmoštru...

Hlapca Jerneja samega se posvetni in klerikalni oblastniki niso bali, le rogali so se mu in ga pomilovali, — hlapec Jernej v puntu s svojimi brati in vsemi sebi enakimi jim je postal nevaren. Zato veliki vik in krik!

Na ta uspeh naše ljudsko-prosvetne dejavnosti pa smo lahko ponosni!

LEDERHANDLUNG

Wrann

KLAGENFURT

Priesterhausgasse

**Josef
Kropfitsch**

umetni mlin in veletrgovina moke

Vetrinj

pri Celovcu

Kärntner Bildungswerk (KB)

Kärntner Volksbildungswerk ali krajše Kärntner Bildungswerk (KB) je vrhovna organizacija (Dachorganisation) koroških krajevnih ljudsko-prosvetnih društev, tako imenovanih vaških (Dorf-), trških (Markt-), mestnih (Stadt-) in obratnih (Betriebs-) skupnosti (Gemeinschaften). Slovenci pravimo takim vrhovnim, osrednjim organizacijam zveze, na pr. Slovenska prosvetna zveza, Zadružna zveza itd. S svojimi vaškimi in drugimi »skupnostmi« je KB organizacijska oblika ljudsko-prosvetnega dela zveznega ljudsko-prosvetnega referenta pri koroški deželni vladi dr. Josefa Schmida, imenovanega na to službeno mesto z odlokom Ministrstva za prosveto z dne 18. maja 1946. Ustanova državnih, zveznih ljudsko-prosvetnih referentov je v Avstriji sicer že iz prvih let po prvi svetovni vojni in je bila ta ustanova po drugi svetovni vojni samo obnovljena. Po drugi svetovni vojni pa ni v nobeni drugi avstrijski deželi uspelo ljudsko-prosvetnemu referentu to delo organizirati v tako svojevrstnih, lastnih organizacijah kakor na Koroškem. Ko se je julija meseca leta 1951 vršilo v kmetijskem ljudsko-prosvetnem domu v gradu Graschitz na Štajerskem vseavstrijsko zborovanje gojiteljev narodne pesmi, so se tega zborovanja udeležili tudi zastopniki koroškega ljudsko-prosvetnega referata. Poročevalec ponosno piše: »Medtem, ko so se oglašali k besedi le zastopniki ostalih zveznih dežel in obupno iskali poti, ki bi jih privedla do izpolnitve njihovega načrta, so se naši eksperti zadrževali v ozadju in čakali na pravi trenutek, da zavzamejo odločno stališče. Ustanovitvi KB in izgraditvi v njegovem okviru delujočih Dorf-, Markt-, Stadt- in Betrieb-Gemeinschaften se je zahvaliti, da je bil ustvarjen tak nevtralen temelj, na katerem se je mogla gojitev narodnih običajev, narodne pesmi in narodnih plesov prav posebno razviti in so se mogle razviti vaške godbe in ljudske igre. S širokopotezno organizacijsko izgraditvijo te ljudsko-prosvetne ustanove (KB) je bilo na Koroškem mogoče ljudstvu in mladini približati in v vsej širini življenjsko razviti vprašanja, za katerih rešitev je v drugih deželah kaj malo upanja.«¹⁾

KB je na pol uradna organizacija. Dobiva bogato podporo iz javnih sredstev. Korespondenca med referentom in posameznimi krajevnimi organizacijami KB je z odlokom avstrijskega zveznega finančnega ministra z dne 9. januarja 1953 oproščena poštnih pristojbin. Glavni delavci v posameznih Dorf-, Markt-, Stadt-, Betriebs-Gemeinschaften so po večini učitelji. Ljudsko-prosvetni referent izdaja po potrebah KB svoja priporočila glede krajeвне nastavitve učiteljev. Za usposabljanje delavcev v teh »skupnostih« (Gemeinschaften) se vrše iz javnih sredstev letni tečaji. Prvi tečaj za ljudsko-prosvetne delavce KB je bil poleti 1948 v Tigrčah. Od leta 1950. pa se vrše taki tečaji ob Zablatniškem jezeru v Podjuni (Turnersee, kakor so mu dali ime po taborišču, ki ga je leta 1932 ustanovilo tamkaj vsenemško društvo »Kärntner Grenzland«). KB je ob koncu marca 1953 zajemal 129-Dorf-, 7 Markt-, 5 Stadt- in 4 Betriebs-Gemeinschaften.²⁾

1) „Gesamtösterreichische Volksliedtagung“ v „Volkszeitung“ z dne 11. X. 1951.

2) Prim. članek „Volksbildner Tagung in Klagenfurt“ v „Volkszeitung“ z dne 31. marca 1953.

Posebno pozornost posveča koroški ljudsko-prosvetni referent vaškim skupnostim, Dorfgemeinschaften (DG). Ni je skoro ustanovitve ali prireditve DG, katere se koroški ljudsko-prosvetni referent ne bi udeležil. Glavni smisel in namen teh DG je gojitev duha vaše vzajemnosti, skupne kulturne tradicije, skupnih spominskih dni, praznikov, narodnih, krajevnih običajev, narodnih plesov, petja, ljudskih iger. Tako seveda po besedah. Dejansko so to samo sredstva za čisto druge namene.

Prvenstvena skrb koroškega ljudsko-prosvetnega referenta velja namreč ustanavljanju in delovanju DG na ozemlju, na katero se nanaša uredba o dvojezičnih šolah z dne 3. oktobra 1945. Cela vrsta poročil to dokazuje. Od 129 DG cele Koroške je po podatkih iz časniških poročil o ustanovitvah in prireditvah DG nad 50 DG na ozemlju dvojezičnih šol. Koroška meri 9534 km² in ima po zadnjem ljudskem štetju 474.764 stalnih prebivalcev; ozemlje dvojezičnih šol pa meri 2155 km² in ima 108.440 stalnih prebivalcev, tako po površini ozemlja kakor po prebivalstvu torej precej manj kakor četrtrtino Koroške. Z nad 50 od 129 koroških DG pa je na ozemlju dvojezičnih šol kar $\frac{2}{5}$ DG, nesorazmernost, ki daje misliti tudi, če upoštevamo, da sta v nemškem delu dežele mesti Celovec in Beljak. Tudi po času ustanovitve je očitno imelo prednost ustanavljanje DG na ozemlju dvojezičnih šol pred nemškim ozemljem Koroške. Če se pomisli, da na ozemlju dvojezičnih šol delujejo tudi slovenska prosvetna društva, je ta nesorazmerna številnost DG na tem ozemlju tembolj značilna. Tudi število prireditev DG na ozemlju dvojezičnih šol je sorazmerno mnogo večje kakor na ostalem ozemlju.

Koroški ljudsko-prosvetni referent je programsko kakor z imenom organizacije navezal na nacistične Dorfgemeinschaften iz leta 1938 in 1939 in na v letu 1935, v okviru organizacije nemških nacionalistov in slovenskih renegatov — Heimatbund ustanovljene kulturne organizacije, tako imenovane Heimatkreis-e, ki jih je Heimatbund ustanavljal samo v slovenskem delu Koroške in ki so se po nacistični zasedbi Avstrije spremenili v Dorfgemeinschaften; čeprav se je menda, vzporedno, po zakonu vztrajnosti, uporabljal tudi še stari naziv Heimatkreis. Delokrog teh organizacij, kakor to izhaja iz poročil v reviji »Der Heimatkreis« (ki jo je začel izdajati »Heimatbund« leta 1937 in katere podnaslov je bil do leta 1939 »Monatsschrift für das kulturpolitische Leben im S ü d e n Kärntens), je bil: z raznimi prireditvami kulturnega in prosvetnega značaja utrjevati misel: »Kärnten frei und ungeteilt«, t. j., po razumevanju organizatorjev teh prireditev »Kärnten d e u t s c h und ungeteilt«. V prosvetnem delu prav ljudsko-prosvetnega referenta se ime Dorfgemeinschaft v prvi avstrijski republiki ni pojavilo. Gotovo pa je, da so o ideji DG razpravljali v Heimatbund-u že tik pred nacistično zasedbo. 6. februarja 1938 je imel neki Dr. Max Rumpold na od Heimatbund-a prirejenem »Grenzland-Lehrgang«-u v »Haus der Heimat« v Dobrli vesi predavanje »Die Dorfgemeinschaft«. Kaj je bila DG nacistom že pred nacistično zasedbo Avstrije, pripoveduje neki dr. K. St. v članku, naslovljenem z »Dorfgemeinschaftsarbeit« tako-le: »V obmejni borbi je iz bojov rojeni zdravi čut za to, kaj narodu koristi, mnogo močnejši kakor kje drugje, daleč od meje. V borbi za oblikovanje enotnosti ob meji, ki vsakogar, ki se priznava k našemu narodu, za vedno vključuje v narodno skupnost, je končno jasno, da

zlasti oblike celovite skupnosti... budijo posebno močne in zdrave sile. In prav oblike nove Dorfgemeinschaft so nastale čisto nezavedno v trdi borbi s sistemom časa (op. pis.: člankar misli Dollfus-Schuchniggov sistem), ko so se morali nacional-socialisti, ki so na Koroškem skoro v vsaki občini tvorili večino, prisiljeni po metodah narodu tuje vlade, čim najtesneje skleniti, da so mogli borbo sploh vzdržati... Nekaj stoji trdno: za tako vaško skupnostno delo (Dorfgemeinschaftsarbeit) so bila koroška tla ustvarjena kakor nobena druga; kajti še žive po koroških dolinah stari nemški običaji, še se oglašajo tukaj stara narodna pesem in celo stari plesi žive tu in tam še svoje nemoteno življenje. Tik pred prevratom (op. pis.: to je pred nacistično zasedbo Avstrije) je smotrno delo že toliko napredovalo, da so v tajnem organizacijskem odboru, ki je združeval vodilne moške organizacij Kärntner Heimatbund, Kärntner Landsmannschaft, Südmark, Deutscher Turnerbund, Deutscher in Österreichischer Alpenverein, sklenili, kakšne naj bodo smernice za bodoče delo. Po dosedanjih izkušnjah nacionalnega dela naj bi bilo v vseh teh velikih društvih in zvezah vzgojno delo usmerjeno na delo utrjevanja nemške skupnosti. V tem organizacijskem odboru je bilo natančno prereševano, kako naj v nekem kraju eno, v drugem pa drugo društvo okrepi delo v smislu Dorfgemeinschaft.³⁾ Kaže torej, da je bila DG za koroške naciste tista »ideja«, ki je v kateri koli od zgoraj naštetih nacionalističnih organizacijah najboljše služila njihovim namenom utrjevanja nemške skupnosti.

DG so bile organizirane sicer šele pod nacizmom. Na nedeljo 13. novembra 1938 je bil v Celovcu prvi izobraževalni tečaj za sodelavce v NS-Dorfgemeinschaften. Uvodni govor je imel poslovadja Heimatbund-a Maier-Kaibitsch. Za prosvetne delavce v DG v Podjuni se je 10. in 11. decembra 1938 v Dobrli vesi vršil poseben tečaj. Poročilo pravi: »Da se nadaljuje z delom koroških Heimatkreis-ov med narodom, so bili sklicani sodelavci in sodelavke podjunskih vasi na izobraževalni tečaj v »Haus der Heimat«... Po kratki pavzi (za petjem namreč) je govoril deželni svetnik Hptm. Maier-Kaibitsch udeležencem o smislu in nalogah vaških skupnosti (Dorfgemeinschaften) na jezikovno mešanem ozemlju.«⁴⁾ Heimatkreis-i so postali torej DG. Po nacistični zasedbi Avstrije je bil ustanovljen na Koroškem celo poseben Gauarbeitskreis für Dorfgemeinschaften, ki je bil izdajatelj revije »Der Heimatkreis« poleg Kärntner Heimatbund-a. V zadnjih mesecih leta 1939 so poročila o delovanju DG sicer prenehala. Konec leta 1940 je prenehala izhajati tudi revija »Der Heimatkreis«. Kazno je, da je zaradi vojne zmanjkalo prosvetnih delavcev za DG in je prevzela vse prosvetno delo ali pravzaprav organizacijo zabav vsedržavna organizacija Kraft durch Freude. Predhodništvo današnjih DG v Heimatkreis-ih in nacističnih DG pa je očitno. Ne bi si upal trditi, da je bila ideja DG čisto originalna ideja koroških nacistov. Gotovo pa je, da so se je koroški nacisti oprijeli z največjo vnemo, za njimi pa, po drugi svetovni vojni in po porazu nacistov — koroški ljudsko-prosvetni referent. Res je, kar trdi koroški ljudsko-prosvetni referent dr. Schmid, da so Dorfgemeinschaften koroški »Spezifikum«.⁵⁾ Toda kakšna posebnost je to in s kakšnimi nameni, s kakšno tradicijo!

³⁾ Revija „Der Heimatkreis“, september 1939, str. 6.

⁴⁾ Revija „Der Heimatkreis“, januar 1939, str. 16.

Sporedi prireditev DG vsebujejo same nemške igre, same nemške pevske in druge točke. Če je morda kje v čisto slovenskih krajih kaka izjema, je ta izjema preračunana. Dvojezičnost je po mišljenju in v načrtih prosvetnih delavcev KB samo prehodno stanje, ki naj vodi v nemško enojezičnost. Očitno pomeni tudi v jeziku ljudsko-prosvetnih delavcev KB »Kärnten frei und ungeteilt« dejansko »Kärnten deutsch und ungeteilt«. Tudi forsiranje ljudskih iger in pevskih prireditev, te tradicionalno najbolj priljubljene oblike slovenskega ljudsko-prosvetnega dela kaže na prilagojevanje oblik prosvetnega dela okusu slovenskega človeka, z določenim namenom, v nemškem jeziku, z nemško vsebino seveda. Tako so na pr. Drabosnjakovo »Pasijonsko igro«, ki so jo nekdam igrali v Kostanjah v slovenskem jeziku (še leta 1935.) prevedli na nemščino. »Leta 1950. je igralska družina DG Kostanje stopila pred javnost s svojim »Kleines Köstenberger Hirtenspiel«. Prvotni slovenski tekst je dobro preveden, s primernim upoštevanjem značilnih kostanjskih narečnih izrazov«. ⁵⁾

Poleg šole (večine učiteljstva) in politike celovškega ordinariata je KB s svojimi Dorfgemeinschaften glavna organizacija, ki se namerno, načrtno in neposredno ukvarja z germanizacijo koroških Slovencev, pod uradnim vodstvom, z uradno pomočjo.

⁵⁾ Prim. članek »Rege Betriebsamkeit im Volksbildungslager am Turnersee« v »Volkszeitung«, 1. avgusta 1951.

⁶⁾ »Verordnungblatt für das Schulwesen in Kärnten«, maj-juni 1953, str. 39.

Prosvetni dom v Žitari vasi

Koroška šolska politika na stari poti

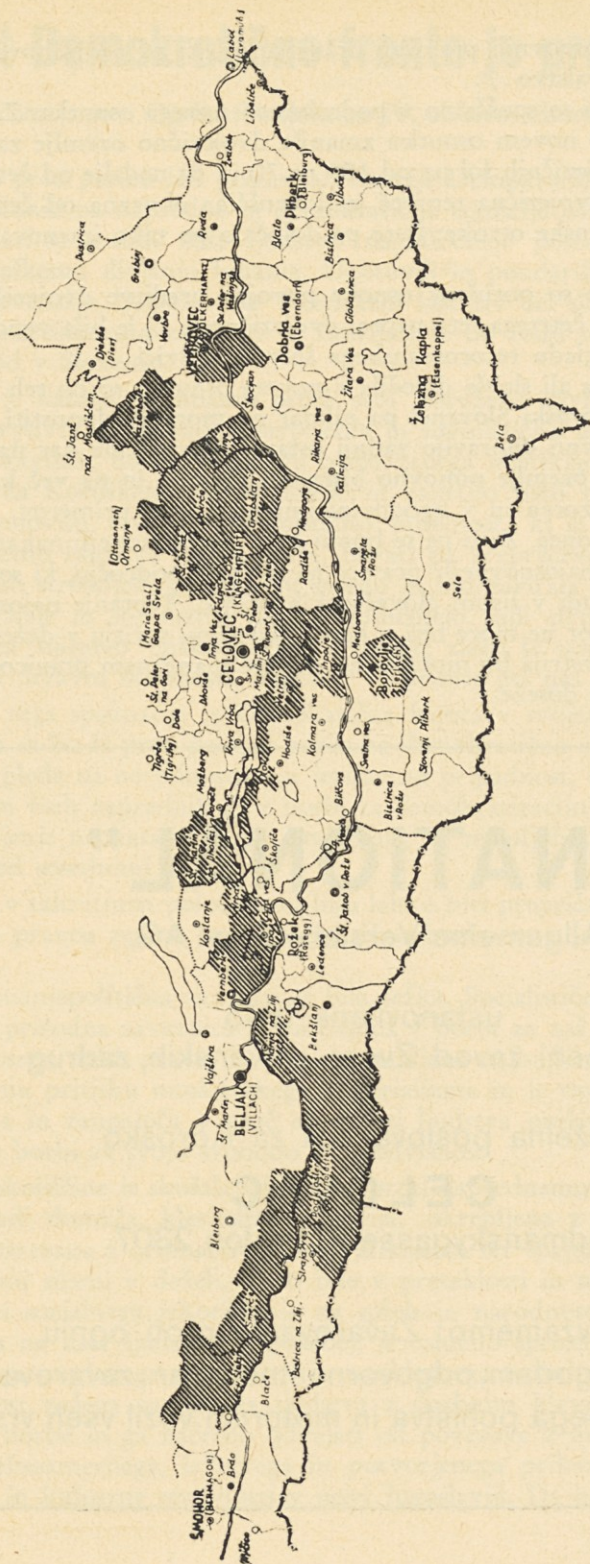
Borba za pravično rešitev šolskega vprašanja je bila od nekdaj v ospredju naše borbe za enakopravnost. Od začetka uvajanja šol pa do danes je bilo šolsko vprašanje predmet številnih naših vlog, resolucij, pritožb, zahtev in prizivov, pa tudi interpelacij v parlamentu na Dunaju in v koroškem deželnem zboru. Cele grmade nerešenih aktov ležijo v dunajskih arhivih še izza časov avstrijsko-ogrske monarhije, ki so jih nato pomnožile še številne nerešene vloge zaradi šolstva v prvi avstrijski republiki, pa tudi že v drugi republiki. Od njenih početkov se je namreč na Koroškem šola izrabljala kot sredstvo germanizacije, proti čemur so se koroški Slovenci upravičeno borili. Ni to le naša trditev, temveč so to Nemci sami potrdili, češ da gre poglavitna zasluga za dobljeni plebiscit prav utrakvistični šoli.

Po drugi svetovni vojni je kazalo, da hoče Avstrija to stoletno krivico na šolskem področju vsaj delno popraviti. Odredba o koroškem dvojezičnem šolstvu z dne 3. oktobra 1945 (v besedilu z dne 31. oktobra 1945) je vsekakor pomenila v koroški šolski politiki preobrat v bolj pravično gledanje. Kakor danes vse kaže, pa smo koroški Slovenci upravičeno dvomili v iskrenost tega preokreta. Takole je leta 1947 govoril namestnik deželnega glavarja Hans Herke: »Demokratski Avstrijci in jugoslovanski borci za svobodo naj drug drugega razumejo — in mi Korošci vemo, da moramo svojim sodržavljanom slovenskega jezika dati pravico, ki jim gre. Koroški deželni zbor je to danes soglasno izpregovoril. To obljubo bomo držali!« Ob isti priložnosti pa je namestnik deželnega glavarja Ferlitsch izjavil: »Tretji rajh je manjšinske šole uničil in onemogočil sleherni učiteljski naraščaj. Mi smo po švicarskem zgledu v gotovem delu dežele v vseh občinah, kjer tudi le majhen del prebivalstva govori slovenski materinski jezik, uvedli dvojezični šolski sistem in ne vprašujemo otroka, ne nemškega ne slovenskega, temveč zahtevamo priučitev obeh jezikov od vsakega učenca. Mi smo prepričani, da je to v korist narodov, ki naseljujejo našo deželo. Če nam je bilo nemogoče zaradi težkoč današnjega časa v komaj poldrugem letu doseči zaželeni cilj, mora vsak uvidevni razumeti, da več ni bilo mogoče izvesti. Grehi sedmih let se v današnjem času ne dajo na mah popraviti. V odmerjenem času bo dvojezično šolstvo tam, kjer ga hočemo imeti.«

Kako trpko zvenijo te izjave danes in kako vse drugačen smisel imajo danes! Komaj je minulo pet let, pa je soglasna slovesna obljuba koroškega deželnega zbora že v prah poteptana in besede Ferlitscha imajo popolnoma drugačno vsebino. V odmerjenem času — torej že po petih letih — je dvojezično šolstvo tam, kjer so ga v resnici hoteli imeti.

Z novim osnutkom zakona za ureditev dvojezičnega šolstva na javnih ljudskih šolah in jezikovnega pouka na javnih glavnih in srednjih šolah Koroške so v koroški šolski politiki krenili spet na staro tradicionalno pot izrabljanja šolstva v germanizacijske svrhe. Z zmanjšanjem dvojezičnega ozemlja na obrobju in s presekanjem njegove strnjenosti naj bi čimprej dosegli svoj cilj ponemčenja. In temu naj služijo vse stare metode izrabljanja nepreverljivih rezultatov ljudskega štetja in tako imenovane pravice staršev in še

Dvojezično ozemlje

Slika nam kaže dvojezično ozemlje po šolski odredbi z dne 3. 10. 1945. Meja na severu se v glavnem ujema s severno mejo šrafiranega ozemlja, le občine Djekše, Kostanje in Vernberk spadajo še zraven; meja proti zapadu pa se ujema z zapadno mejo občin Borlje in Brdo.

Na šrafiranem ozemlju pa naj bi po novem osnutku bile v bodoče le še nemške šole. Odpadle bi torej skoraj vse dvojezične občine na severu, poleg tega pa bi bilo dvojezično ozemlje še na dveh krajih presekanó. Občine Brdo, Borlje, Blače, Bistrica na Zilji, Straja ves, Vernberk in Kostanje bi bile popolnoma odrezane od ostalega dvojezičnega ozemlja.

ustavna določila o osnovnih pravicah državljanov, ki pa po njihovem veljajo le za nemško prebivalstvo...

Ni potrebno, da se spuščamo v podrobnosti novega osnutka. Zadostujeta ugotovitvi, da se po novem osnutku zmanjša dvojezično ozemlje za 38,7 odstotkov, število dvojezičnih šol pa od 108 na 70 in da nadalje od četrtega leta naprej šola ni več dvojezična temveč je slovenščina obvezna od četrtega leta naprej le še za slovenske otroke; le-te pa določajo po tako imenovani pravici staršev.

S to določitvijo so porušene osnove povojne ureditve dvojezičnega šolstva, ker odpade od četrtega leta naprej dvojezičnost, ki je bila vendar bistvo nove ureditve po zgledu retoromanskega šolstva v Švici.

Vsa druga boljša ali slabša določila v novem osnutku so ob teh dveh dejstvih brez haska. Koroški Slovenci pa nikdar ne moremo dopustiti, da se na hladen način enostavno odpravijo zadnji ostanki slovenščine kar na 38 šolah in da se dvojezično ozemlje ponovno bistveno zmanjša in na več krajih preseka. Namen je prozoren in v zgodovini imamo dovolj primerov, da vemo, da je to le začetek konca. Zato pa se bomo proti tej najnovejši nakani borili z vso doslednostjo za najosnovnejše pravice na šolskem področju, ki so vsakemu narodu zajamčene tudi v listini človečanskih pravic. Teptanje najosnovnejših pravic naroda nikakor ne more biti v korist mirnemu sožitju v deželi in miru v tem delu sveta. Avstrija bo morala dati svojim manjšinam pravico, če hoče, da jo tudi sama zase doseže.

„NATIONAL“

Allgemeine Versicherungs AG.

ustanovljena 1845

pogodbeni zavod Zveze slovenskih zadrug

deželna poslovalnica za Koroško

CELOVEC

Lidmanskyygasse 9, telefon 2307

Mi prevzamemo: Zavarovanje proti ognju, vlomu in nezgodam, odgovornostno zavar., zavarovanje nepremičnega pohištva in motornih vozil vseh vrst

Pot Demokratične fronte je pravilna

(Iz referata tov. Ogrisa Franjota na IV. občnem zboru DFDL.)

Ko smo pred petimi leti postavljali temelje Demokratični fronti, smo jih zavestno naslonili na napredne in demokratične tradicije narodnoosvobodilne borbe, v kateri se je tudi naše ljudstvo najodločneje postavilo v obrambo proti nečloveškemu divjanju fašizma. Ugotovili in poudarili smo tudi, da se bo moglo slovensko ljudstvo na Koroškem kot živ del slovenskega naroda obdržati in narodnostno ohraniti in razvijati le ob tesni naslonitvi na svoj matični narod v Sloveniji.

Takrat je kazalo, da imamo proti sebi združeno strnjeno fronto najrazličnejših vplivnih narodnih nestrpnostev in šovinistično usmerjenih skupin, ki so se pripravljale, da na pogorišču premaganega nemškega imperializma in nacizma tu na Koroškem spet obnovijo in zanetijo tisto staro narodnostno mržnjo in ponovno zasidrajo šovinistično miselnost, ki je v preteklosti povzročala našemu ljudstvu toliko gorja, hkrati pa preprečevala hitrejši razvoj demokratičnih stremeljenj pri narodu sosedu in mu zavirala spoznanje, da načela demokracije in socializma nujno vključujejo tudi strpnost med narodi in pogoje za njihovo enakopravno življenje, zlasti še tam, kjer živita dva naroda v isti državni skupnosti, kakor je to primer pri nas na Koroškem.

Prav iz tega spoznanja je Demokratična fronta v svojem programu tudi poudarila, da se bo še prav posebej borila za demokratično sodelovanje delovnih ljudi ne glede na narodnostno in jezikovno pripadnost, da bo stremela za združevanjem vseh naprednih sil v borbi za demokratizacijo javnega življenja, za izkoreninjenje nacionalističnega šovinizma, za miroljubno sporazumevanje in sožitje med sosednimi narodi.

Res, da v takratnem položaju ni bilo lahko biti prepričan, da so prizadevanja v tem pravcu realna baza za politično borbo in udejstvovanje našega ljudstva.

Tudi zunanjepolitična situacija je bila težka. Socialistična Jugoslavija kot naša najbolj prirodna zaveznica in zaščitnica v borbi za naš nacionalni obstanek in za doseg naših pravic je bila izpostavljena najhujšemu političnemu in gospodarskemu pritisku moskovskega imperializma in je osamljena in izdana neupogljiva in zaupajoča v moč enotnosti ljudstva preživljala morda najtežjo dobo v borbi za svojo svobodo in neodvisnost.

Vse te okoliščine je skušala izkoristiti proti naprednemu gibanju koroških Slovencev tudi domača klerikalna reakcija, okrepljena z belogardističnimi emigranti. Povezana z ordinariatom in Vatikanom ter spajdašena prav s tistimi družbenimi silami v deželi, ki so bile v preteklosti in so tudi danes spet glavni nosilci socialnega izkoriščanja na sploh in narodnostnega, potujčevalnega pritiska na naše ljudstvo še posebej, je uslužno sprejela nalogo, da pod krinko nekega meglenega slovenstva in navideznega narodnjakarstva pomaga rušiti enotnost našega zavednega ljudstva z ogabnim klevetanjem narodnoosvobodilne borbe in ga načrtno odvajati od povezave z matičnim narodom s pomočjo zlonamernega, lažnivega in potvorjenega prikazovanja politične, gospodarske in kulturne stvarnosti in novi Jugoslaviji. Da bi svoje razdiralno

delo vsaj nekako utemeljili, so z brezvestnim zlorabljanjem verskih čustev našega ljudstva iznašli bajko o ogroženem krščanstvu in veri ter vpregli v svoj protinarodni politični voz vse, od škofijskih pastirskih pisem do prižnic in spovednic.

Približno isto pot je ubrala kominforma, le s to razliko, da je mislila, da bo isti cilj — oddvojitev koroških Slovencev od matičnega naroda — uspela doseči z zlorabljanjem ugleda, ki si ga je pridobila Sovjetska zveza pri delovnih ljudeh z zmago socialistične revolucije in z uspešno borbo proti fašističnim napadalcem, skrbno prikrivajoč se vse bolj očito dejstvo, da je ta ugled nujno pričel plahneti in se je sprevrgel v veliko razočaranje, čim je postajalo jasno, da se za bučno sovjetsko propagando in visokodonečimi frazami o bratstvu med slovanskimi in vsemi narodi, o miroljubnem mednarodnem sodelovanju, o socializmu itd. dejansko skriva le izdaja vseh teh plemenitih načel in nebrzdana agresija, ki se je v najbolj grdi obliki razodela in razkrinkala z brezobzirno brutalnim napadom na socialistično Jugoslavijo in vse njene narode.

Težko je reči, komu pripada prvenstvo v poskusih, da bi razkrojili v naših ljudeh zavest in prepričanje, da je pot, ki jo je kazala in jo vztrajno in dosledno hodi Demokratična fronta, pravilna in za doseg boljših življenjskih pogojev za naše ljudstvo potrebna. Težko je presoditi, kdo je vložil več sil in sredstev v ta namen, da bi omajal zaupanje našega ljudstva v nesebično in bratsko pomoč našega matičnega naroda, na katerega se v naši napredni demokratični borbi za narodnostni obstoj vedno lahko naslanjamo. Ni važna ocena, kdo se je bolj prizadeval, da bi našemu človeku zrahljal in vzel prepričanje, da je borba za nacionalne pravice samo del splošne borbe delovnih ljudi za uveljavljanje demokratičnih načel in boljšega, socialističnega družbenega reda in da je zato v tej borbi ne samo možna, marveč celo nujna povezava tudi preko nacionalnih okvirov vseh tistih sil, ki se bore za demokracijo in za zmago napredka.

Toliko bolj važna pa je ugotovitev, da je naše ljudstvo v veliki meri znalo kljubovati vsem tem razkrajalnim poskusom in da je vedno manj dovzetno za tovrstno rovarjenje. Naučilo se je trezno presoјati, da je vse to naperjeno proti njegovim lastnim narodnostnim in življenjskim interesom ne glede na to, ali prihajajo ti poskusi iz centrov nemške klerikalne in nacistične gospode potom graške »Kleine Zeitung« in drugih njihovih odvisnih in »neodvisnih« organov, ali iz Mohorjeve hiše v Celovcu potom njihovega Tednika-Kronike, da o bédnem slovenskem repku avstrijske Kominforme in njegovem še bolj bédnem lističu sploh ne zgublјamo besedo. Naši zavedni ljudje vedo, ker so se o tem sami prepričali, da je vse to početje v službi tistih sil, ki sovražijo ne le našega delovnega človeka in njegovo stremenje za boljšim življenjem, marveč prav tako vsako gibanje, ki si je zapisalo na svoj prapor borbo za demokracijo, za napredek in socializem. Da jim je socialistična Jugoslavija, ki kljub vsem težkočam neomajno uresničuje to novo življenje, še posebej trn v peti, ni treba niti izrecno naglašati.

Če pogledamo danes nazaj na obdobje, ki je poteklo zlasti od zadnjega občnega zbora Demokratične fronte, bomo ugotovili, da je ta doba obstojala v glavnem iz dveh faz političnega prizadevanja naše organizacije. Za okrepitev borbe koroških Slovencev na različnih področjih narodnega življenja

so bili potrebni podvojeni napor za akcijsko enotnost obeh političnih skupin Slovencev na Koroškem. Marsikomu izmed nas je bilo že od vsega početka jasno, da pobudniki in voditelji tako imenovanega Narodnega sveta oz. Krščanske ljudske stranke, ali Krščanske demokratske stranke, kakor se sedaj imenuje, niso imeli pred očmi potreb in koristi našega ljudstva, ko so s forsiranjem svetovnonazorske cepitve razbili dotedanjo enotnost. Nasprotno, ta politična grupacija je bila zasnovana po navodilih iz novi Jugoslaviji izrazito sovražnih središč. Vatikan in ordinariat ter centri ob koncu vojne iz Jugoslavije prebeglih emigrantov so imeli interes na obstoju take organizacije, ki bi sporedno kakor na Tržaškem in Goriškem tudi na Koroškem služila raznovrstnim protijugoslovanskim intrigam, hkrati pa skušala ustvarjati nezaupanje in zmedo med zamejskimi Slovenci in jih zlorabljeni za svoje reakcionarne namene.

Prav napor Demokratične fronte za enotnost akcije vseh Slovencev vsaj v glavnih nacionalnih vprašanjih so bistveno pripomogli, da je postala resnična vloga, ki jo vršita Tischler in Muri, jasna tudi marsikod tam, kjer je spočetka niso mogli pravilno preceniti. Na številnih dejstvih se je jasno pokazalo, da je vodstvo te klerikalne struje pripravljeno mešetariti in se bratiti z najbolj očitnimi nasprotniki našega ljudstva. Vezi, ki jih vzdržuje s šovinističnimi krogi okoli celovškega škofijstva, z gospodo pri ÖVP in »Kleine Zeitung«, z belogardistično emigracijo v vseh zapadnih državah, so postale tako vidne, da jih samo še slepi ne vidijo. Zato je tudi doživelo pri zadnjih deželnozborskih volitvah polomijo, čeprav se je posluževalo zunanjega izveska slovenstva in do perfidnosti šarilo z hinavskimi verskimi gesli.

V obdobju med našim zadnjim in današnjim občnim zborom so dozorovali tudi drugi pogoji, ki odpirajo našemu ljudstvu boljše perspektive za bodočnost. Socialistična Jugoslavija je z ogromnimi napor vedno bolj uspevala v svoji borbi za ohranitev svoje nacionalne neodvisnosti in si je s svojim vztrajnim in uspešnim odporom proti vsem poskusom gospodarskega in političnega pritiska pridobila v svetu več iskrenih prijateljev kot jih je kdaj koli imela. Njena dosledna pot socialistične graditve, njena borba za samostojnost na znotraj in za enakopravne odnose v zunanji politiki, za miroljubno reševanje spornih mednarodnih vprašanj, za dobre odnose zlasti med državami in narodi sosed, za gospodarsko in kulturno sodelovanje, vse to je imelo za posledico, da so se preko prvih povojnih športnih in kulturnih stikov, ki so jih deloma posredovale prav naše organizacije, postopoma pričeli razvijati tudi boljši meddržavni odnosi med Avstrijo in Jugoslavijo. Gospodarska struktura Avstrije, ki v marsičem že po zemljepisni legi narekuje sodelovanje z razvijajočo se jugoslovansko izgradnjo in obratno ter prizadevanje avstrijske države za odhod zasedbenih sil in za končno vzpostavitev njene samostojnosti so bili nadaljnji činitelji, ki so pospešili razvoj dobrih sosedskih odnosov med obema državama. Utrditev teh osnovov, pospešeno sodelovanje na različnih področjih kulturnega, gospodarskega in tudi političnega življenja se bo prej ali slej moralo odraziti, — o tem smo prepričani — tudi v večjem razumevanju avstrijske države za težnje njenih državljanov slovenske narodnosti in naših krajev. O Jugoslaviji vemo, da vključuje tudi reševanje nacionalnih vprašanj svojih manjšin v zameistvu v celoto svojih meddržavnih odnosov. Da pa se tudi odgovorni avstrijski državniki zavedajo, da bo v tem pogledu

treba marsikaj urediti, je prišlo do izraza že ob obisku avstrijskega zunanjega ministra v Jugoslaviji in tudi pred nedavnim, ko se je mudil jugoslovanski sekretar za zunanje zadeve Koča Popović na uradnem protiobisku na Dunaju.

In še en važen moment ne smemo prezreti pri ocenjevanju pogojev za našo borbo, ker zna biti za uspeh naših prizadevanj v bodoče še bolj pomemben in razveseljiv. Namreč dejstvo, da tudi avstrijske demokratične množice, ki težijo za socialistično preobrazbo, z vedno večjim zanimanjem spremljajo samostojno pot Jugoslavije v socializem, njeno razvijanje socialistične demokracije, ki se odraža v decentralizaciji državne uprave, v delavskem samoupravljanju podjetij in drugih najbolj naprednih oblikah graditve socialistične družbe. V zavesti avstrijskih delovnih množic se razblinjajo mnogi stari predsodki in napačne predstave, podedovane še iz komaj minule dobe razpaljenega nacionalizma in šovinizma, na njih mesto pa vstaja spoznanje, da klije v sosedni državi novo, socialistično življenje.

Prav na Koroškem, kjer je sosedstvo najbolj neposredno in kjer so socialisti vodilno udeleženi pri upravi dežele, postaja želja po čim bolj prijeteljskih odnosih in čim tesnejših stikah vedno bolj tudi življenjska potreba. Če smo koroški Slovenci v marsičem povezujoči most pri uresničevanju teh teženj, vršimo s tem važno in tudi za našo borbo pomembno in koristno delo. Na ta način pomagamo podirati prepreke ne le med Koroško in Slovenijo, marveč hkrati tudi prepreke, ki so doslej na domačih tleh onemogočale, da bi se delovni ljudje slovenskega in nemškega porekla, ki pa imajo v bistvu iste osnovne življenjske interese, našli tudi v skupni borbi za njihovo ureničevanje.

Z zadovoljstvom lahko danes ugotavljamo, da so tudi v tej smeri le storjeni vsaj že prvi, zato pa nič manj pomembni začetki. Ko je Pokrajinski odbor Demokratične fronte pred letom dni pozval koroške Slovence, naj spričo razbijaštva belogardistično klerikalne KDS pri volitvah v deželni in državni zbor podprejo avstrijske delovne množice, ki so v večini organizirane v socialistični stranki, se je zavedal, da je s tem napravil zgodovinski korak, ki je pomenil prelomnico v dosedanjem političnem razvoju našega ljudstva. To je bila vsekakor načelna odločitev v korist demokratičnih sil in s tem tudi v korist našega delovnega človeka. Za naše ljudi ta odločitev ni bila težka. Šlo je zato, da pomagamo okrepiti tiste sile, ki so se poleg svojega gospodarskega in socialnega programa, ki je tudi našemu človeku najbližji, razmeroma vztrajno in odločno potegovala tudi za narodnostno pomirjenje v deželi, za ohranitev dvojezičnega šolstva in za dobre odnose s sosedno Jugoslavijo.

Nacionalistični nasprotniki take politike so sicer računali, da bodo uspeli z razpihovanjem nacionalne mržnje. Rezultati pa so pokazali da delovne množice odklanjajo šovinistično hujskanje. Prav na ozemlju, kjer se oba naroda na Koroškem najtesneje stikata, so prejeli šoviniisti najbolj krepak odgovor v obliki porasta glasov za socialistično stranko in občutne oslabitve pozicij ljudske stranke in neodvisnih.

Bolj kakor kdajkoli poprej je ravno zadnja volilna kampanja pokazala in se odslej vedno bolj očituje, da prihaja na Koroškem do vedno bolj vidne diferenciacije in razmejitve med izrazito reakcijo vseh barv in nacionalnih izveskov na eni strani in demokratičnimi silami brez razlike na jezikovno pri-

padnost na drugi strani. Samo ljudje, ki imajo svoje posebne namene, še lahko govoričijo in ponavljajo staro šovinistično parolo, da je Nemec pač Nemec in da je najslabši Slovenec boljši od najboljšega Nemca. Stvarnost, za vsakogar oprijemljiva in vidna, je povsem drugačna, in naše ljudstvo je lahko veselo, da je drugačna, saj je s politiko svoje napredne organizacije — Demokratične fronte — prispevalo svoj delež k preobratu, ki obeta v bodoče koristne sadove v dobrobit obeh narodov na Koroškem.

Danes ni več možno mehanično zarisati črto ločnico in trditi, da obstoji na nemški strani strnjena šovinistična fronta proti Slovencem. Te fronte ni. Nasprotno, razmejitvena črta vedno bolj razločno poteka tako, da se na eni strani znajdejo vsi tisti zakrknjeni nacionalisti in nazadnjaki, ki jih moti politika dobrega sožitja med koroškim delovnim ljudstvom obeh jezikov in dobro sosedstvo z Jugoslavijo, na drugi strani pa demokratične sile v svojo borbo vključujejo tudi takšne demokratične cilje, kot so zблиževanje med narodi in medsebojno prijateljstvo.

JOHANN EINICHER

EISENHADELN- AKTIENGESELLSCHAFT
KLAGENFURT

Eisenhof

ustan. 1817

Trgovina na debelo in drobno
za

železo, železnino, kuhinjsko
orodje, peči in štedilnike,
gradbeni material i. t. d.

Trgovina in pisarne: Skladišča:
Kramergasse 5 Lastenstr. 15

Telefon 4301 — 4304

Krischke & Co.

Celovec

- tekstilije in obleke,
- modno blago,
- pletivo in pletenina
- krojaške in tapetniške
pritikline
- prešite odeje in žimnice

8.-Mai-Straße 3 in Novi trg 12

Kovači svoje sreče

Na Trški gori, tam sredi gričevnate Dolenjske, je pred desetletji pasel živino Andrej Špelar. Bosopeti pastirček je potočil marsikatero grenko solzo. Težko je živel. V zgodnjih pomladanskih in poznih jesenskih mesecih je prezebal na paši. Slabo je bil oblečen. Poleti in pozimi v vsakem času mu je domača gruda rezala tenak, črn kos kruha. Andrej je odrasel, toda časi se niso spremenili. Kos kruha je ostal vedno enako tenak. Domovina ga je takrat delila ljudem v skopih kosih in vsaka drobtinica je bila s solzami prepojena.

Andrej je sklenil uresničiti to, o čemer je sanjal dneve in dneve. Poiskal si je drugo domovino. Napolnil se je tja čez »veliko lužo«. Tudi v Ameriki je težko živel. Tudi tam ni našel vsega v izobilju. Nova domovina mu je nudila kruh, čeprav trd in grenak, toda toliko ga je bilo, da njegovo mladeniško telo ni omagalo. Za pridne roke je bilo v tistih letih v Ameriki dovolj dela in kruha. Stara domovina, borna in skopa kakor je bila, saj so ji krojili usodo drugi in ne domači ljudje, pa je bil skopa s kruhom in delom.

Ceprav je nekdaj v letih pastirovanja Andrej težko živel na Dolenjskem, mu spomin na to gričevnato pokrajino ni nikoli zbledel. Na stezice, ki jih je tolikokrat prehodil, bi rad še enkrat stopil. V mislih je odšel na Trško goro — v svoje rodne kraje. In sedaj, ko je v teh zadnjih desetih letih toliko lepega slišal o svoji stari domovini, je sklenil, da hoče videti pomlajeni in spremenjeni obraz domovine, obhoditi hoče stotero krajev, pogovoriti se z ljudmi, ki so z golimi rokami ustvarjali čudesa.

Andrej Špelar se je lani s svojim Buickom vozil po dolgem in počez po slovenski zemlji. Obiskal je seveda tudi druge kraje Jugoslavije. Čudil se je marsičemu, čudil in veselil se je tako, kakor se veseli vsak izseljenec, ki po dolгих letih obiše domače kraje, ki so drugačni, mladostni, vsi v bujni rasti. Dolge mesece je ostal doma. Predno pa je odšel nazaj v svojo drugo domovino — Ameriko, je misli in vtise, ki so se mu nakopičili, nanizal na papir. Preberimo en sam odlomek, ki ga je objavil eden izmed jugoslovanskih časopisov:

»Ni še Amerika v Jugoslaviji, življenjska raven še ni na takšni višini kot v Ameriki, kar po strašni vojni tudi ne more biti, moram pa priznati, da sem sila ponosen, da sem sin takega naroda, kajti kar so ljudje po drugi vojni zgradili, je resnično občudovanja vredno. Zato tudi začenjam dopis z naslovom »Neverjetno toda resnično«, kajti človek, ki ne vidi vsega na lastne oči, res ne more vsega verjeti. Saj so kakor gobe po dežju v teh par letih zrastle ogromne tovarne, hidrocentrale, stanovanjske zgradbe, moderne trgovine in hoteli, mostovi, ceste...«

Tako je zapisal Andrej Špelar, tako je zapisalo že tudi stotero drugih izseljencev. Tisoči tujcev, ki so lani obiskali Jugoslavijo, nekateri iz želje, da spoznajo njen razcvet in tamkašnje razmere, drugi, da se naužijejo krasot Jadranskega morja ali gorenjskih planin, prav tako niso mogli molče mimo stvari, ki so jih videli in ki so jih navdušile. Burmanci in Indijci, državniki in politiki, delavci iz Anglije in Amerike, predstavniki sindikatov iz raznih Skandinavskih dežel, skratka iz vseh krajev sveta so občudovali razcvet de-

žele, ki je v drugi svetovni vojni dobila tako globoke rane in ki jo je dvignilo iz zaostalosti ljudstvo samo s svojimi rokami. Gospa Eleonora Roosevelt, žena pokojnega prezidenta Združenih držav Amerike, je ob svojem obisku dejala, da so ljudje v Jugoslaviji tisto, kar tujca najbolj prevzame. V teh besedah pa je povedala prav vse. Svobodni ljudje so začeli s temeljev graditi svojo novo hišo. Gradijo jo po lastnem preudarku in po lastni zamisli. Pot, ki so jo ubrali jugoslovanski narodi, se zdi marsikateremu tujcu čudna, včasih celo več ali manj nerazumljiva. Vendar se ob odhodu iz teh pokrajin ne more nihče otrestiti občutka, da je videl velike stvari, stvari, ki so vredne pohvale in občudovanja.

Med tistimi, ki so lani obiskali Jugoslavijo, da spoznajo tamkajšnje razmere, je bilo tudi trideset predstavnikov avstrijskega delavskega gibanja iz večine zveznih dežel. Eden od udeležencev, Friedrich Kopel iz Innsbrucka, je napisal vtise s tega študijskega potovanja po Sloveniji, ki jih je objavil slovenski delavski časopis. Med drugim pravi tole: »Kar je bilo novega in je novo za ves svet, je svobodni položaj delavca v obratu in so dosednji vidni uspehi nove metode v vodstvu obrata in gospodarstva s socialistično usmerjenostjo ob tako težkih razmerah. Jugoslovansko ljudstvo je na poti k pristni gospodarski demokraciji, ki zajema celotno ljudstvo in ki je neizbežno pogoj splošne politične demokracije...«

Podobnih misli in izjav bi lahko našli še dolgo vrsto. Da, celo knjige bi lahko napisali o stvareh, ki so nove za ves svet. Toda zadržimo se le ob tej zadnji ugotovitvi in se bežno ozrimo na doslej prehojeno pot tega ljudstva.

Autobus — serijska izdelava Tovarne avtomobilov Maribor

Delavski parlamenti

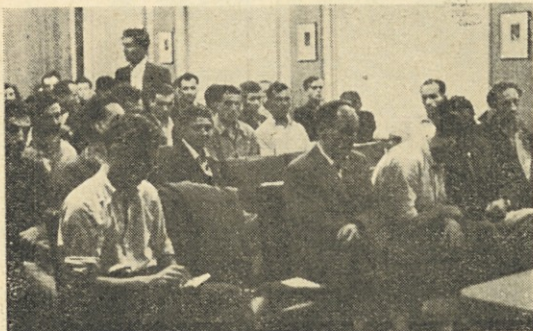
Tovarne, rudniki in druga podjetja so posejana po vseh pokrajinah, od skrajne severne državne meje, kjer pod Peco kopljejo svinčeno rudo, pa do Raškega rudnika v Istri, do obronkov planin v Makedoniji, Bosni, po Šumadiji, Hrvaški in drugod. Vsaka tovarna ima svoje posebnosti in svojstven način proizvodnje, saj izdelujejo povsod drugačne izdelke. Nekatere kopljejo železno rudo, drugod baker in boksit, nekatere izdelujejo kamijone, drugod električne stroje, turbine, tkejo najrazličnejše tkanine, črpajo nafto, valjajo železo itd. Skratka, proizvodna je pestra, kakor jo zahtevajo dnevne življenjske potrebe. Nekaj pa je enotnega v vseh stoterih in stoterih podjetjih: misel o gospodarjenju. Ta misel vsakega posameznega delavca, vsak posamezni kolektiv veže v eno samo celoto, v trden večmilijonski kolektiv, v enega samega skupnega in skrbnega gospodarja.

Nekdaj so v številnih jugoslovanskih podjetjih gospodarili najrazličnejši

tujci in si polnili nenasitne žepe. Danes pa je resničen gospodar vseh starih in novih podjetij svobodni delavec. Na bronastih, bakrenih, železnih ali marmornatih ploščah ob vhodu vsakega podjetja je zapisano, katerega dne so delavci prevzeli upravljanje tovarne v svoje roke.

V bežnih obrisih si oglejmo upravljanje podjetij, kakor bi ga nam obrazložil preprost nočni čuvaj, mojster delavnice, direktor, komercialist ali glavni inženir katerega koli slovenskega ali drugega podjetja.

Vsako gospodarsko podjetje upravljajo delavci potom svojih organov upravljanja — delavskih svetov in upravnih odborov. Število članov delavskih svetov in upravnih odborov je različno, kakor je pač podjetje veliko. Vsako leto večino teh članov delavci izmenjajo s tajnim glasovanjem. V delavskih svetih in upravnih odborih so delavci v večini. Zakaj? Z določilom,

*Delavski svet tovarne „France Leskošek“
v Mariboru zaseda*

da so delavci v večini, se hočejo izogniti najbolj nevarnemu sovražniku napredka — birokratizmu. Praksa je pokazala, da je bilo to potrebno, saj bi marsikje nameščenci vodili podjetje v svojo korist in v škodo delavcev.

Delavski svet in upravni odbor zasedata v določenem razdobju, po potrebi pa tudi bolj pogosto. Na sejah razpravljajo ti organi o proizvodnji, prodaji ali nakupu surovin, o dobičku ali izgubi, skratka, člani delavskih svetov in upravnih odborov,

razpravljajo o čim boljšem gospodarjenju. Delavski svet in upravni odbor imata dolžnost, da kolektivu poročata o svojih odločitvah. Praviloma morata dobiti za vse važnejše stvari, ki se tičejo gospodarstva ali urejanja delovnih odnosov v podjetju, pristanek večine delavstva. Tudi višino zaslužkov, upravičenost do dobička in višino letnega dopusta določajo delavci sami. Pravice in dolžnosti posameznikov zapišejo v tarifni pravilnik podjetja.

Obseg nalog odgovornosti podjetja do družbe je natančno določen. Podjetje namreč ni last delovnega kolektiva, marveč je last skupnosti. Delovni kolektiv upravlja podjetje v imenu vse skupnosti, zato je skupnosti tudi odgovoren za gospodarstvo. Dolžan je skrbeti za stalno rast proizvodnje in za napredek podjetja na splošno.

Kakor je med pšenico tudi plevel, tako so med dobrimi člani kolektiva tudi slabi in ne le enkrat se je že zgodilo, da so delavci pokazali vrata tistemu, ki je mislil na račun skupnosti polniti svoje žepe, ki je nasprotoval delavcem v upravljanju podjetja, skratka, ki je zaviral gospodarjenje. Marsikateri direktor podjetja je moral zapustiti svoje mesto, ker se ni ravnal po sklepih organov delavskega upravljanja.

Tri leta delavskega upravljanja so rodila zavidanja vredne uspehe: delavci in uslužbenci so se mnogo bolj kot doslej zanimali in se zanimajo za gospodarska vprašanja, za rast podjetja, pestrost proizvodnje, boljšo kvaliteto

izdelkov, prilagoditev proizvodnje zahtevam tržišča itd. Trg je v tem novem gospodarskem sistemu, v novi metodi upravljanja, dobil svoje pravo mesto. Kolektiv, ki slabo gospodari, to kaj kmalu občuti na svoji koži. Na tržišču ne more vnovčiti proizvodov, zaslužek je manjši in to pomeni, da mora delati boljše. To pa je velika šola za delavce — upravitelje.

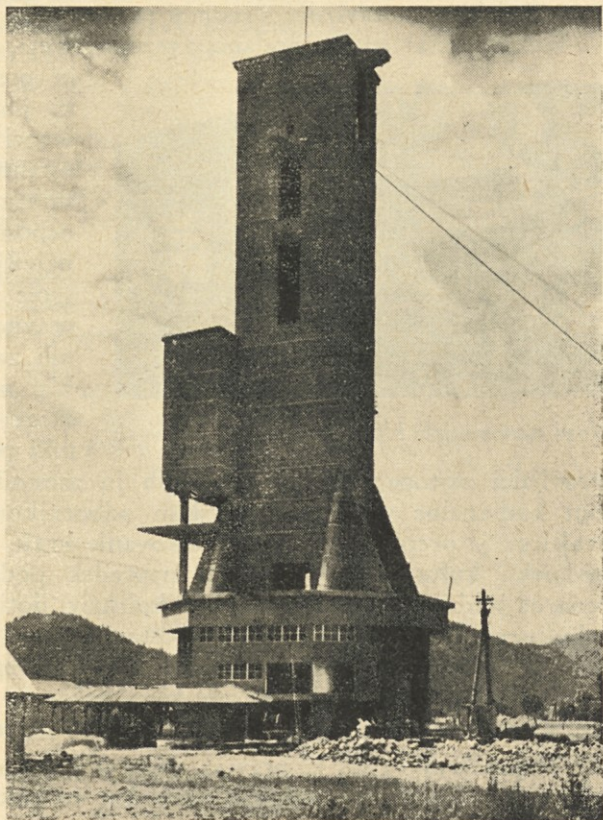
Državni aparat se poslej nič več ne vmešava v podrobnosti proizvodnje. Včasih je predpisoval podrobne proizvodne načrte za vsako posamezno podjetje, odločal o prodaji blaga itd., zdaj pa je določen le okvirni načrt, imenovan družabni plan, ki določa le splošne naloge v gospodarstvu. Vse dnevno delo in podrobno gospodarjenje pa je prepuščeno delavcem samim.

Način administrativnega ali po domače povedano predpisanega gospodarstva je bil v prvih povojnih letih nujno potreben. Le tako so lahko jugoslovanski delavci obnovili porušene tovarne in zgradili nove, saj so vse sile združili v eno samo mogočno silo za dvig industrije. Toda tudi takrat so delavci že sodelovali v gospodarjenju podjetja. Delavska zborovanja ki so bila kaj pogosta, so opozarjala na napake, delavci so predlagali, kaj je treba izboljšati, torej so se že takrat učili, kako je treba upravljati podjetje, pripravljali so se za današnjo veliko nalogo — nalogo delavca-upravitelja.«

Prav v tem vsesplošnem odločanju delavcev o gospodarjenju svojega podjetja, v samostojnem urejanju vseh gospodarskih in drugih vprašanj je svobodni položaj delavca. Tisočeri delavski parlamenti v tovarnah odločajo sami, kako bodo čimbolj okrepili gospodarstvo svojega podjetja in gospodarstvo družbe sploh. Takšna pot, po kateri hodi jugoslovansko ljudstvo, je res najboljša pot k pristni gospodarski demokraciji.

Korak naprej

Sredi januarja lani je bilo v jugoslovanski ljudski skupščini, najvišjem predstavniškem organu, bolj živahno kakor navadno. Poslanci, občinstvo, domači in tuji novinarji so nestrpno pri-

Izvozni stolp novega jaška na Prelogah

kovali začetek zasedanja. Govori, razlage, navdušeni vzkliki, glasovanje. Poslanci so vsi kakor en mož glasovali za sprejem novega ustavnega zakona. Kakor en mož so izvolili prvega predsednika republike — maršala Tita. Te vesti pa so s prav takšnim navdušenjem sprejeli milijoni delavcev in ostalih prebivalcev.

Zakaj nova ustava, saj je bila prva sprejeta šele pred dobrimi sedmimi leti? Mar se je v tem kratkem času res toliko spremenilo?

Da, spremembe na gospodarskem in političnem področju so tolikšne, da so zahtevale nova ustavna določila. Upravljanje gospodarstva po delovnih kolektivih je pomenilo zgodovinsko prelomnico v dotedanjem družbenem razvoju. Prva ustava v svojih določilih ni imela omenjenih delavskih svetov, ni dajala toliko pravic ljudskim odborom itd. Številne ustavne določbe so zastarele in niso bile več v skladu s tem, kar sta življenje in razvoj rodila novega. Položaj državnega aparata ni več ustrežal sedanjemu razvoju. Ta se mora vse bolj umikati v ozadje, kajti v ospredje je stopil nov upravljelec — delavec — neposredni proizvajalec. Zato so bile potrebne temeljite spremembe tudi v ustavnem življenju. Ljudski ustvarjalnosti, ljudski samoupravi je bilo treba dati pravo mesto.

V najvišji predstavniki organ ljudstva, skupščino, zvezno ali republiško, je stopil delavec-upravljelec s svojimi predstavniki. Skupščina je tudi še poslej dvodomna. Sestavljajo jo poslanci zveznega sveta, ki jih volijo vsi državljani, in poslanci Zbora proizvajalcev, ki jih volijo delavci in nameščenci gospodarskih podjetij in ustanov, kmetje — člani kmetijskih zadrug in obrtniki. Tako so neposredni proizvajalci dobili v najvišjem oblastvenem organu svoje predstavnike, ki enako pravno odločajo o vseh družbenih zadevah. Delavci nimajo nikjer na svetu takega predstavnika škega telesa. S svojimi predstavniki pa so delavci — neposredni

Novi stanovanjski bloki železarne v Jesenicah

upravljalci zastopani tudi v okrajnih in mestnih ljudskih odborih. Organom komunalne skupnosti, ljudskim odbornikom in članom zborov proizvajalcev je prepuščeno poslej oblikovanje kraja, ustvarjanje pogojev za gospodarski, kulturni in vsesplošni napredek področja, kjer delajo in živijo. Denarna sredstva prispevajo delovni kolektivi dotičnega okoliša. Gospodarsko in kulturno življenje kraja je tako postalo v celoti stvar delovnih ljudi samih. Najvišji predstavniki, organi Ljudske skupščine republik ali Zvezna skupščina — pa odločajo le o tistih stvareh, ki so važne za vso državo. Delovni ljudje sami so postali kovači svoje sreče — kovači lepšega in boljšega življenja.

Napak trdijo tisti, ki pravijo, da se v Jugoslaviji vse stvari tako hitro spreminjajo, da zvečer pozabijo tisto, kar so zjutraj sklenili. Ne, vse kar je doslej storjenega, so le nove in nove dopolnitve tistega, kar je uzakonila prva ustava. Delavski sveti, zbori proizvajalcev, samostojnost ljudskih odborov,

svobodni položaj delavcev, vse to je le plod nenehnega razvoja, plod rok delovnih ljudi samih. In nič ni čudnega, če tujci strmijo, ko prestopijo mejo Jugoslavije, nič ni čudno, če nekdo zapiše, da vsega tega ne moreš verjeti, če vse pestrosti življenja in tako čudovitih stvari ne dojameš sam s svojim lastnim očesom.

FRAN ELLER:

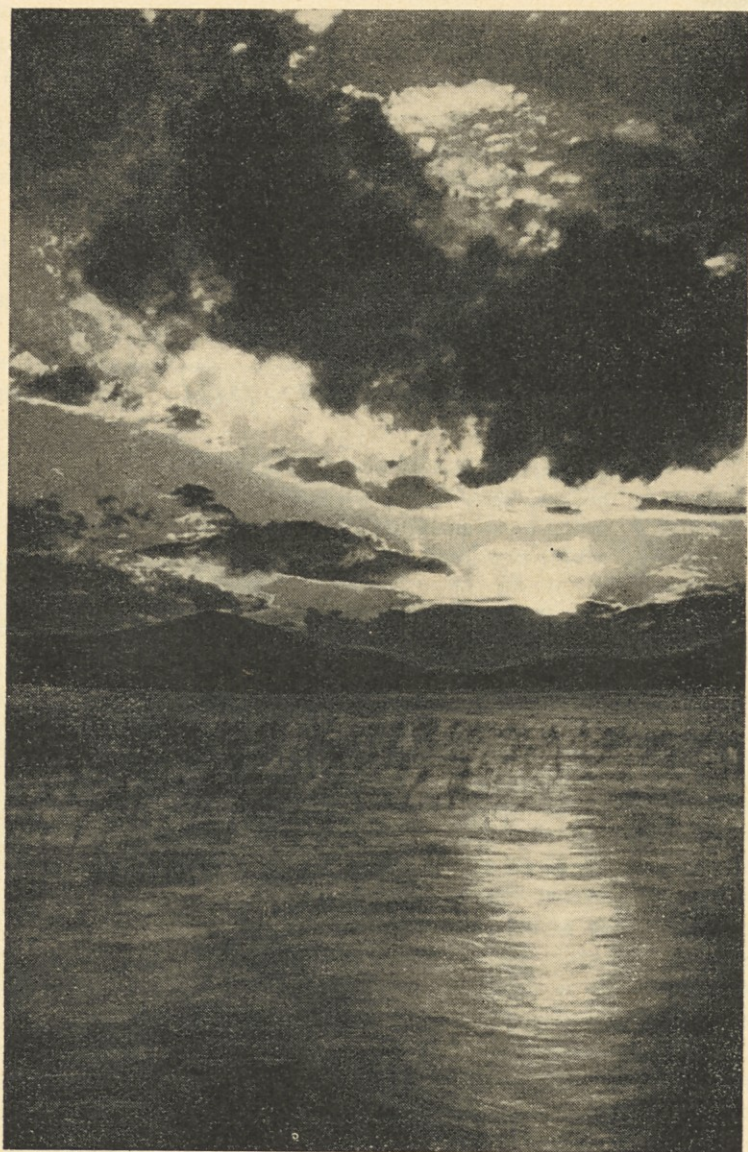
Koroška pot

*Že zmlada skoroda me ob prepadu
nevarna cesta vodi v dvomen čas;
kruha ne stradam, duša pa mi mraz
okuša, zapuščena v grenkem gladu.*

*Tuj grem skoz mesto in prezrt sem v gradu;
domá brat rodni seje mi poraz,
čast in svetinje sramoti na ukaz
od zgoraj... Taram se v morečem jadu,*

*a ne omahnem, še korak držim.
Ne bodo rame se voljnó mi vdale
v tem raju hlapcev in izdajnikov.*

*Cvetè mi sila iz prezdravih cim:
poji v srcu kri Miklove mi Zale
in uporni duh dedov Serajnikov.*

Večer na Vrbskem jezeru

Narod o svojem govoru

Splošno je znano, da imamo koroški Slovenci precej različne govorice. Ziljani na pr. kakega Zvrhnjega Rožana prav lahko razumejo, Spodnjega Rožana ali Podjunčana tam od Pliberka pa morajo že kar dobro poslušati. To različnost narečij označujejo Rožani z rekom: sedem jezikov znam, pa vse koj po slovenje.

Pestre so ljudske govorice ne samo med nami Slovenci tu- in onstran Karavank, marveč tudi med Nemci in med vsemi narodi sveta. Pri vsej tej pestrosti pa se Slovenci moremo pohvaliti, da se kljub temu še kar razumemo med seboj, za silo pa tudi z drugimi Slovani. To so mnogi izmed nas sami doživeli po svetu. Le pomislite, kako smo se z ruskimi ujetniki v obeh vojnah gladko sporazumeli.

Nemci se s svojim jezikom ne morejo tako pohvaliti. Kdor zna samo kak bavarski dialekt, ta bo tam gori pri Hamburgu slabo shajal; kak Prus pa Švicarja ne zastopi, če oba govorita, kakor jima je jezik zrastel. In vendar vzdržujejo enoten pismen jezik. Pa tudi v pismeni govorici se ne morejo sporazumeti z drugimi Germani, kakor: Holandci, Danci, Švedi itd.

Naravno je, da bi se vsakdo rad sporazumel s čim več tujimi ljudmi. Več jezikov znaš, več veljaš! Kako občudujemo včasih tistega, ki zatrjuje, da zares zna sedem jezikov, med katere šteje tudi mrtve: latinščino in grščino.

Predvsem pa čuti prebivalstvo ob narodnostnih mejah živo potrebo, da se neposredno med seboj pogovori. Starejši rojaki še dobro pomnijo, da so nekdaj, ko še ni bilo toliko šol, Slovenci dajali svoje sinove »na Nemce« v službo, Nemci pa svoje med nas; oboji so se tako naučili obeh deželnih jezikov. V poročilih o začetkih našega šolstva pred sto leti pa beremo, da je v Dobrli vesi obstojala vzorna slovenska šola in so še Nemci iz Labotske doline pošiljali svoje fante tja v uk, da so imeli pozneje v življenju lažjo pot.

Tako je bilo nekdaj, ko je narod imel še svojo lastno sodbo o vrednosti jezikov. Tedaj se zdrava pamet še ni zastrupljala z idejami o kakem »Herrenvolku«! Take bolne ideje so privedle do svetovne morije, sam nemški narod pa so v dveh vojnah pahnile v tako nesrečo, kakor še nikdar prej v zgodovini. In vendar jahajo nekateri med njimi še vedno iste bojne konjičke, ki so jih že dvakrat prekucnili. Ali je res, da v tretje rado gre?

Naš jezik je starodaven. Menda ravno pred tisoč leti se je zapisala slovenščina v tako imenovanih »brižinskih spomenikih« na naših koroških tleh. Ko ta zapis primerjamo z današnjo slovenščino, moremo ugotoviti, da se nismo dosti oddaljili od onih začetkov, vsekakor neprimerno manj, kakor na pr. današnja nemščina od svojega istodobnega starega jezika. Nemščino pa so vsa ta dolga stoletja sem gojili v pismenosti, ki ohranja stare oblike. Slovenščina ni bila deležna take nege, ohranjeval jo je samo narod v svoji govorici. Reči smemo: z veliko ljubeznijo jo je ohranjeval, da je prišla do nas v tako prvotnih oblikah. Gojil jo je ne samo v vsakdanjem govoru, temveč tudi v izbrani govorici, kakor v pripovedkah, basnih, pesmih itd. Še do naših dni so se prepevale starinske pesmi o Lepi Vidi, Mladi Zori, Trdoglavu in Mar-

jetici, kralju Matjažu, kraljeviču Marku itd. Tudi o Miklovi Zali je obstojala pesem, do nas pa je prišla samo pripovedka. Znani so tudi nekdanji ljudski pesniki kakor Drabosnjak na Osojskem Turju, Andrejaš v ožjem Rožu, Lesičjak v Podjuni, ki so tako strastno vzljubili slovensko besedo in pesem, da so za njo trpeli in žrtvovali premoženje (Drabosnjak) ali pa v revščini nosili nje lepoto od kraja do kraja, od semnja do semnja (Lesičjak).

Bogata je slovenščina tako v slovničnih oblikah kakor v besednem zakladu. Naša narečja po poznajo še mnogo besed, ki jih pismena slovenščina ni sprejela, ki pa so v naši vsakdanji govorici nepogrešljivi. Narod ob Zilji in Dravi, ob Jezerih in na Poljih je znano zgovoren in iznajdljiv v besednih tvorbah. Zato ima tudi toliko izrazov za »govoriti«. Besedo govoriti pa poznajo v svojem narečju menda samo Gorjanci za Obirjem; Ziljani »žborijo«, Poljanci »punajo«, Rožani in Podjunčani »marnvajo«, Štajerci pa »gučajo«.

To so osnovne besede za govor, ki še nima barve. Ljudstvo pa ima prav točne izraze za različne načine govorjenja.

Slavnostni govor (na pr. pri svatovščini) označujejo z glagolom »besedovati«, govornik (starešina) pa je »besednik«. Tudi »žebati« pomeni posebno, obredno govorjenje; na vzhodu poznajo za to besedo »modliti«. Prvotno je »žebati« pomenilo: mrmrati, moledovati. Ta pomen je še ohranjen v izrazu »dol žebati« pri zagovarjanju različnih bolezni, ki se vrši mrmraje. Pri zagovarjanju poznamo še besedo »zapoveti« v izrazih: kri zapoveti (zagovor proti krvavitvi), strup zapoveti (zagovor proti kačjemu piku). Slavnosten pomen ima še beseda »skazati«, ki se rabi samo v basnih, na pr. Bog je vsem stvarjem svoje delo skazal, samo vetrovom nak ...

Jezikoslovci pravijo, da so ljudstva prvotno govorila bolj pojoče kakor danes. Na Koroškem je znano, da govorimo Slovenci s posebnim naglašanjem (intonacijo), ne tako monotono, kakor Nemci. Pa še med Slovenci se Ziljana in Rožana nekako do Borovljan doli takoj spozna po visokem naglašanju. Ta način pojočega izgovarjanja označujejo Sp. Rožani z besedo »dékati« (po borovsko, po roško dekati). Beseda »zadékat« pa je danes največ znana v pomenu: zapravljanje pri petju in pijači. Znan je rek: Kar far v nidelji prihéka, v nedeljo pa zadéka! (hekati pomeni obredno petje pri maši). Borovljancem je pojoče izgovarjanje tako v krvi, da so to prenesli tudi na nemščino, ki se sedaj tam širi. Zato v Celovcu take »Nemce« takoj spoznajo, da so »von der windischen Seiten«.

Nasprotno k »dékati« je »róbiti«. Robijo oddaljenejši Gorjanci in Rutarjani, ko besede bolj zamolklo, včasih prav »z medvedjim glasom« izgovarjajo.

V tem visokem (pojočem) ali nizkem tonu pa je mogoče govoriti: pismeno ali narečno, hitro ali počasi, nežno in ljubkovalno ali pa jezno, razločno ali nerazločno, običajno ali spačeno itd., itd. Za vse te načine obstojajo posebne označbe.

Oster posluš ima narod predvsem za narečja. Kdor govori v prirojenem jeziku, tega drugi takoj spoznajo, odkod da je približno. Na Ziljane leti menda še najmanj opazk radi izgovarjanja. Pač pa so po svojih posebnostih znani Rožani in Podjunčani.

Sp. Rožane drugi težko zastopijo predvsem zato, ker črko »k« izgovarjajo bolj globoko v grlu in malo slišno; pismeno se to označuje s črko q. Zi-

ljani imenujejo ta način izgovarjanja »čakljáti« (tudi: kakljati); še v pesmi pojejo:

Knočam Rožanko, ki mavo čakla,
hočam Zilanko, ki prov marnvati zna.

Rožani sami pa poznajo besedo »čakljati« samo v pomenu jecljati.

Izgovarjanje q je za Rožane tako naravno, da se jim trdi »k« pri drugih Korošcih zdi nekako prisiljen. Zato oponašajo Zv. Rožane (one od Rožeka gori) z njihovim stavkom: »Pr nas pa vse ko-bíle prangajo pa vse lípe v cerkov grejo«. V Sp. Rožu bi se ta stavek glasil: »Pr nas pa vse qoj bíle pranhajo pa vse lípe v cerqov hrejo«; pri tem izgovarjanju je takoj jasno, da pomeni »qoj bíle«: belo oblečena dekleta, »lípe« pa: lepa dekleta. Pri govoru »ko-bíle« in »lípe« pa je pomen vsaj dvoumen.

»Čakljanje« sega v podjunsko narečje nekako do Sinče in Prible vesi; pravijo, da v Sinči vesi še govorijo »qaj«, v Pribli vesi pa že »koj«.

Beseda »Rož« se rabi v ožjem in širšem pomenu. Ožji Rož obsega občine Rožek, Ledince in Št. Jakob. Prebivalci na Osojskem Turju (Kostanjčani in Tehóljani, imenovani Prgarji) pa štejejo v Rož ves svet južno od Vrbskega jezera; pravijo, da so tam že Rožani. Na drugi strani pa pri Jerišah in na Reberci sodijo: »od Apač horta že bol po róšqo márjejo, bol mæxqə». V jezikovnem smislu pa se smatra za Rož vse ozemlje, kjer se govori rožansko narečje: torej od Baškega jezera pa nekako do črte Obir—Svinška planina.

Seveda pa na tem širokem prostoru govor ni enoten. Rožani južno Drave naglašajo besede bolj na koncu in mehčajo pred mehkimi samoglasniki k (q) v č in h (t) v š. Poljanci pa pomikajo naglas proti začetku besede in večinoma ne mehčajo navedenih soglasnikov. Tako oponašajo Čezdravci (prebivalci okoli Velikovca) govor Poljancev od Pokrč proti zapadu »póqršče hrúšče« (oni bi rekli: póršqe hrúšqe) in »čəməná, čéla pa čəp« (oni: kumína, čéla pa čep). Pri Jerišah poznajo samo »qiqəl, xiša«, v Galiciji pa se že začne »čiqəl, šiša«.

Prelomnica mehčanja je torej nekako na črti Pokrče—Galicija.

Podjunsko narečje tudi ni enotno ne po ozemlju, ne po izgovorjavi. Iz prave Podjune južno od Drave se širi na sever v Velikovoško Čezdravljje do skrajne narodnostne meje na severu, do Kneže in Krčanj.

Rožani smatrajo za posebno značilnost, da v Podjuni govorijo »štu« za: tu in »šteka« za: tukaj; zato pravijo, da so od Apač in Lečen doli »štekarji«.

Osrednji podjunski govor označujejo drugi Korošci kot »pliberško mósvo«. Nekako od Prible vase in Žitare vesi na vzhod preglašajo namreč vsak širok »a« v »o«, govorijo »mósvo« (maslo) in »móma« (mama) itd. Šaljivo se jim oponaša, da se je neki pliberški »purgar« nekdanj pohvalil: »V Pliberci móma take krave, da se pliberško mósvo pr sómi svómi nabére«. Od tega tudi označba »pliberško mósvo« za to okanje. Zlasti zaradi tega vladajo drugod proti temu govoru veliki predsodki, to pa neupravičeno. Naši učnjaki zatrjujejo, da so izmed slovenskih narečij ohranile ravno koroške govornice največ starinskih potez, mnoge še od »brižinskih spomenikov« sem. Med temi pa zavzema podjunski govor prav častno mesto; poleg drugega je ohranil

nosniško izgovarjanje nekih samoglasnikov (predvsem o) tako čisto, kakor noben živi slovenski jezik. Francoski slavist univ. prof. Tesnière je posebno pozornost posvečal temu dejstvu in prišel do zaključka, da so se nosniki, kakor jih izgovarjajo v Repljah, morali ohraniti iz prvotne slovenščine, kar dokazuje, da so se v oni davni dobi izgovarjali povsem čisto, ne tako, kakor na pr. v današnji poljščini. — Podjunsko narečje vzbuja zato med slavisti vsega sveta posebno pozornost.

Toliko o naših glavnih narečjih. V teh pa je mogoče govoriti na različne »viže«, počenši od otroškega govora. Otrok začne sprva nerazločno brbrati, blabetati, godljati, lapedrati; v joku cmevka, v nestrpnosti žrči pa čvrči itd. S temi besedami se označuje tudi podoben govor odraslih, ki včasih preide v »čččasti marenj«.

Zlasti ženski jeziki imajo široko lestvico izraznih možnosti. Kako mlado dekle, katere jezik prav zvonko teče, dobi vzdevek Jarélica. Navadno pa ženske pladrajo, račljajo, žladrajo, (»moja dečva je žledra pa vse požladra«), rožvajo, nadvse rade pa »koledvajo« in »tarékajo«. Kolikokrat nastane radi takega »tarékanja« razdor med sosedi, ko eden drugemu očita »vaša Taránja je rekla...«. Kak preudaren gospodar se nato odreže: »Vaša Taranja pa naši Taranji Taranja nahánja!«

Beseda »nagánjati« označuje prav poseben način govorjenja, pri katerem se besede hitro zaporedoma ponavljajo, navadno tako hitro, da sobesednik sploh ne pride do sape. Pomeni pa tudi ponavljanje takih besed, pri katerih se jezik rad zaplete na pr.: hitro naganjaj; mvâd madvâd, mvâd madvâd...

Hiter govor označujejo še izrazi: drájlati, naplétati, nasipati ušesa, šklandrátí, naspočítati, brójeti (naštevati napake drugega). Posebno kak prepir med moškim in žensko se pozneje presoja: Zabelila in zagodla mu je, da je dovolj imel! Svojemu možu pa nezadovoljna žena »lafitne (levite) bere«.

Kakor znano, so manjši prepiri vsakdanji pojav. Začnejo se navadno nedolžno: »prekárjati, sprekárjati«, potem ostreje »pričkatí, spríčvati«, končno pa groziti in »ubíčvati« (žugati), krabížvati, kváfati«.

Beseda »žugati« ima v narečju drug pomen kakor pismeno in sicer: prositi, moledovati za kaj; isto pomeni »trúcati«. »Kvafati« označuje nesramno govorjenje, grdo preklinjanje.

Prispodobne živalskih glasov podajajo besede: regljati, krakati, mevkati, (mačka mevka), mēkati (koza mēka), bēkati (ovca bēka), gávkati ali havkati (pes gavka ali havka) itd.

Govorne napake označujejo izrazi: mətłáti (nerazločno, šepetaje govoriti), sesljati (govoriti na koncu jezika, zlasti izgovarjati č, š in ž kot c, s in z), tohnjáti (nosno izgovarjanje), žnarhati (hreščeče govoriti).

Končno naj omenim še — laganje. Prava laž ima sicer kratke noge, šaliiva laž pa je prav običajna. Za šalo se zлага kdo včasih prav neopazno, poslušalci ugotovijo »ta je pa bosà«; če pa je laž otipljiva: »ta je pa v cokljah«. Včasih jo kdo »izpod pazduhe vzeme«, Nemci bi rekli »aus der Luft gegriffen«. Tudi za »Jägerlatein« se pri nas reče »ta je pa godčeva«. Dostikrat kdo obljubi, da pride, obljube pa ne drži; tisti, ki ga je pričakoval, ugotovi »lažnika mi je poslal«!

Pregledali smo nekoliko ljudskih izrazov, ki imajo za predmet govorjenje na različne načine in ob raznih priložnostih. To naštevaje bi se dalo še izdatno pomnožiti. Pa že prednji zgledi kažejo bogastvo tega narodnega blaga, ljudsko ljubezen do svojega jezika. Te besede so se skovale v dolgih stoletjih s tvorno domišljijo naroda, prenašale od pokolenja do pokolenja do naših dni. Ali jih bomo znali ohraniti tudi nadalje?

FRIEDRICH JUNGBAUER

O. H. G.

Veletrgovina z živili

Osrednja poslovalnica: **Celovec**,
10.-Oktober-Straße 28.
tel 1773 in 3326

—
Podružnice: **Velikovec**, glavni
trg 144, telefon 288

—
Feldkirchen, sodnijsko
poslopje, tel. 380

—
Wolfsberg, Ritzing 48, tel. 370

- Ognjišča in peči
- kmetijske stroje
- motorje
- Holder-Diesel-traktorje

- oklopne blagajne
- pisarniška jeklena oprava
- odpiranje blagajn
- poslovne garaže
- ugodni priložnostni nakupi
- in plačilni pogoji

HANS WERNIG

Celovec — Klagenfurt

Paulitschgasse 13 / telefon 3E02

Ljubimo narodno pesem

Kdo jo je prvi zapel, kje je zrastle? Rodile so jo razne prilike, posebno ugodne so bile zanjo tiste po prestanih velikih nesrečah, ko narod začuti potrebo po družitvi, ko večina ljudi enako misli, enako čuti. Ta ali ona misel, izražena v pesmi, je našla dopadenje povsod, je našla pot do slehernih ušes, pa jo potem povsod pojó, vsakomur »leži«. Taka pesem postane obča last, narodna last, pravimo ji narodna pesem.

Včasih je avtor take pesmi znan, to je bil pač človek iz naroda, ki je bil oblagodarjen s tankoslušnim, čutečim srcem, katero je znalo prisluhiniti ljudski duši, zato je njegova pesem tudi znala odpreti pot do srca vsakogar.

*„Pač srcu le domači glas
mehko se in sladko prilega,
on srcu pravi ve izraz
in spet mogočno k srcu sega —
domači glas le nosi spas!“*

(S. Gregorčič, Pesmi.)

Poleg partizanskih narodnih pesmi imamo nešteto drugih narodnih pesmi, katerim ne vemo časa njihovega nastanka, vemo samo to, da jih radi slišimo in tudi sami radi pojemo, seveda, če jih znamo! In tu pogledjmo malo vase!

Mešani pevski zbor SPD na Radišah

Mladina danes ne poje veliko. Malokdaj naletimo na skupino otrok, ki bi si pri igri pela. Na izletih ne slišimo od mladine skoro nebene narodne pesmi, kvečjemu kak šlager iz zadnjega filma, in kmalu je pevske zabave konec. Ali ni to žalosten pojav,

Tako bi ne smelo biti! Našo mladino je treba dovesti do spoznanja, da je naša narodna pesem naš veliki narodni zaklad, katerega moramo prav posebno ceniti, ga ljubiti in biti ponosni nanj! Saj ravno narodna pesem najlepše poudarja lepoto in svečanost kake posebne prilike, ona vzgaja, bodri in tolaži, pesem je naša najplemenitejša spremljevalka.

Ali te ni ganilo, ko si ponoči zaslišal ubrano petje na vasi? Peli so narodne pesmi, ki so se mehko dotaknile tvojega srca. Objelo te je toplo čustvo, da zna naš narod lepo peti, da je bogat, ker živi v njem za lepo, čisto in dobro vneta duša, kajti le taka more tako peti, da gane srce.

Ali kako zahrepeni v tujini srce po naši narodni pesmi! To ve le tisti, ki je okusil tujino. Saj se tam tudi poje, toda če zasliši uho v tistem daljnem kraju našo narodno pesem, tedaj se mu vse drugo odmakne in dolgo zadržane solze domotožja mu takrat izmijejo dušo velikega hrepenenja po domačem kraju. Včasih je ravno pesem tista, ki razpihne hrepenenje do tolikšne sile, da ga odtrga tujini in ga pripelje spet domov.

Velika, mogočna, lepa, pomembna je naša narodna pesem, ali ni zato čudno, da jo tako malo pojemo? Pravijo, da sploh pada pevska vnema. In zakaj? Odgovarjajo eni, da so preresni časi, da bi mogli peti ko nekoč, drugod slišimo, da so se stare viže preživele, da ne sodijo v naš čas. Spet drugim so tudi nove pesmi pretuje, da ne najdejo lepote v njih. Ako je kaka pesem le nekaka zaporednost tonov, ki se je odmaknila narodu, potem seveda izgubi skladnost z življenjem našega človeka in je torej napisana le za majhen krog enako mislečih ljudi. Taka pesem res ne more navdušiti večine poslušalcev. Kritika in aplavz sta zadnji gonilni peresi in tako postanejo pevski koncerti navsezadnje le družbene prireditve za del naših ljudi, namesto da bi pomenili oddih in blagodejno spremembo v narodovem delavniku. Treba bi bilo pesem približati delovnemu človeku, na drugi strani pa začeti bolj gojiti našo narodno pesem. Ta mu ne bo nikoli tuja, rad jo bo poslušal in jo polagoma spet sam začel peti.

Lepa je naša slovenska zemlja, vsak njen predel ima svoje posebne krašote, ima pa tudi svoje posebne pesmi, katerih lepota, milina in prisrčnost pač gotovo pritegnejo vsakogar v svoj čarodejni krog.

Prav posebne vrste pa so naše koroške narodne pesmi. Prelepe so, da bi jih mogli in smeli kdaj pozabiti. Sicer so večji del bolj otožne, a dihajo prisrčno preprostost in ljubko milino nežno čutečega srca.

Kakšen bi bil Slovenec ali Slovenka, ki ne bi slišal ali ne bi rad pel pesmi »N'mav čez izaro«, ki ne bi bil ponosen na to našo narodno umetnino? Privrela je iz čistega koroškega srca, ki jo je zapelo tako prisrčno, da je postala prava narodna last.

Koliko pa je še drugih koroških pesmi, ki nam prav tako dvigajo srce, ki nas prav tako uče ljubezni do naše koroške zemlje in ki zato zaslužijo vso našo pozornost, vse naše spoštovanje in ljubezen. Nikoli jih ne smemo pozabiti, pojmo jih radi, vedno lepše se nam bodo zdele. Naštejmo jih tu nekaj:

Spomnimo se na pesmi »Lepo je tu na deželi«, ali »Ta paver pa grahovco seje«, ali »Luštno je vîgred«, kdo ne bi jih iz srca zapel, ko jih zasliši?

Tudi grenka, žalostna ura pozna svojo pesem, takrat je človeku rešiteljica, tolažnica bolnemu srcu.

„Petje v žalosti zavetje,
v bolečini je bladilo.“

(Dr. L. Toman.)

To potrjujejo: »So še rožce u hartelnu žavovale«, »Saj n'či frajda več na sviete«, »Pojdam v rute«, »Čej so tiste stazice«, »K' sem u pvaninco u ves hodiv«.

Kako prisrčno pove koroško dekle, kaj ji teži srce, v pesmih: »Je na Dravci mehlica«, ali »Oj ta mlînar«, ali »Šocej, moj sel«, ali »Da bi biva liepa ura« itd.

Ali kako razmišlja fantova pesem: »L'pou ptičice pojo«, ali »Dober večer, lubo dakle«, ali »V Šmihelu 'no kajžico 'mam«, »Dečva veš, kaj sem ti djau?«

To je samo nekaj pesmi, ali ena je lepša od druge, zato je naša dolžnost, da jih radi pojemo, da jih gojimo, da bomo vedno lahko črpali iz njihovih velikih vrednot. Pojmo jih ob vsaki priliki, bodimo ponosni nanje, saj so lepe in najlepše od vseh pesmi. Vsak pevski koncertni program naj jih spoštljivo upošteva in prikaže kot naše veliko narodno bogastvo.

Dajmo tudi naši koroški narodni pesmi časten prostor, ki ga v resnici zasluži! Poje naj jo šola, poje naj jo mati, kateri je dano peti, kako bogato doto bo z njo dala svojim otrokom na pot v življenje! Pojmo koroško pesem ob vsaki priliki, dajmo ji prednost pred drugimi pesmimi. Kajti koroške narodne pesmi so dragotine, ki kot biseri krase našo lepo koroško zemljo!

Volno vseh vrst in kakovosti ter **svilo** in **sukanec** za vezenje kupite po zmernih cenah v **sobi volne**

A. Klemenjak Wollstube

Celovec, Obstplatz 3

Automobili

**Austin, Moris, Lohner-Roller,
Panhard**

KÄRNTNER AUTOSALON

ALEX POLGAR

Celovec, Herrengasse 10

Dr. FERDO MILER:

Nastanek in razvoj železarske, jeklarske in puškarske industrije v Spodnjem Rožu

Predno se bavimo z vprašanjem, kako iz malo obsežne žebļarije in iz rokodelskega dela nastanejo važne in obsežne industrije, — kakšne okolnosti so tvorile potrebne podlage in kateri ljudski sloji so pri tem sodelovali, si oglejmo najprej zunanje okolnosti Spodnjega Roža pred več stoletji.

Kakor danes so tudi že takrat tekli iz severnega pobočja Karavank razni potoki in potočki proti Dravi, ki so kar vabili podjetne ljudi, da se okoristijo z vodno močjo. Tako teče na primer potok Borovnica iz ljubelske doline od raznih vrhov, mimo Borovelj proti Dravi, medtem ko teče drugi potok z istim imenom mimo bolj vzhodno ležečega kraja Bajdiše proti Dravi. To so torej trije kraji, Podljubelj, Borovlje in Bajdiše, kjer najdemo že pred več stoletji najprej majhne kovačije, potem kovačnice in fužine, ki se končno razvijejo v velike industrije.

Na cesti čez Ljubelj, zasnovani in zgrajeni že od Rimljanov, najdemo prevoznike, ki so navadno zaradi varnosti pred roparskimi napadi vozili v strnjenih vrstah blago iz severa preko Celovca in Ljubelja do Ljubljane in potem naprej do morja. Prevoznništvo se je v srednjem veku vedno bolj razširjalo in je cvetelo zaradi razvijajoče se trgovine in industrije še v začetku novega veka, dokler se ni tu in tam pojavila železnica in je začetkom 20. stoletja začela žvižgati tudi po Spodnjem Rožu! Prej pa ni cvetelo v Spodnjem Rožu samo prevoznništvo po suhem, temveč so tudi splavi po Dravi prevažali blago proti jugu in »bvosarji« so bili za splošni promet ravno tako važni kakor »furmani«. Iz vrste kmetskih podložnikov so morali nekateri delati pod gradovi in samostani tudi razne gospodarske in hišne potrebščine ter so se v tem oziru vedno bolj izurili, tako da so končno take stvari delali tudi doma in jih zamenjavali za druge svoje potrebščine. Prodajati pa je take stvari svoj čas smel samo grajski gospodar in šele počasi so si to pravico pridobili tudi meščani in navadni podložniki, a ko so najprej zadostili potrebam grajske in samostanske gospode. Tako so prvotno ob potokih začeli kovati žebļe, podkve in slične drobnarije najprej z ročnim delom, pozneje pa so se vedno bolj okoristili z vodno silo.

Ljubelska cesta je prvotno tekla iz Podljubelja naravnost proti Borovljam mimo njih na Medborovnico k dravskemu brodu in na Žihpolje proti Celovcu. Prilčno v začetku 12. stol. so humprški grofje napravili pod svojim humprškim gradom most čez Dravo in tako pritegnili ves zgoraj omenjeni promet pod svojo posebno nadzorstvo. Humprški grad je nastal v času velikih homatij. Da jih kratko omenimo: Papež in cesar (tako imenovane rimsko-nemške države) sta si bila v laseh. Istotako pa tudi cerkvena kneza nadškof salzburški, ki je bil na strani papeža, in oglejski patriarh, ki je podprt od svojega brata vojvode Henrika koroškega stal na strani cesarja. Bil je to samo prepir zaradi posvetne nadvlade, ki je imel končno posledico, da je cesar papeža ujel in izročil patriarhu, da je salzburški nadškof moral bežati. To ome-

njamo samo zaradi tega, ker so razni oblastniki začetkom 12. stoletja razširili svojo oblast tudi po južni Koroški. V tistih časih namreč ni obveljala nobena pravica in zakonita oblast, ampak samo — pest mogočnikov. Ko so se vsi ti mogočniki spet sporazumeli, je dal salzburški nadškof zemljo v okolici Humprka obmejnemu grofu Štajerske v »fevd«, po našem bi nekako rekli v uživanje in upravo, ter je ta sezidal na gričevju severno od Drave prvotni grad, ki pa je stal menda bolj proti vzhodu kakor sedanji. Nemško ime mu je »Hollenburg«, kar mogoče spominja na prvotno »Höhlenburg«, ker je bilo pod tistimi skalami mnogo votlin in brlogov. Slovenci pa so si napravili nekako spakedranko iz besede »hum« in »Berg« v Humprk. — Zanimivo je, da so Humpržani v svojem grbu ovekovečili kačo, kot zastopnico brlogov.

Takrat so bile tudi na skromnih podložniških kmetijah v Rožu veže navadno združene s kuhinjo z odprtim ognjiščem. Dim je odhajal iznad ognjišča ali neposredno pod strop ali pod streho. Iz veže so vodile »štinje« pod streho ali v klet. Nad odprtim ognjiščem je visel kotel za kuhanje hrane, ali pa se je kuhalo — posebno pozneje — na nekem podzidku, (pozid, puzad, ime, ki se je dolgo ohranilo še za izraz štedilnik), stali so tam lonci, katere so premikali z burklami (vilami). V bližini so bili spravljene tudi loparji za premeščanje testa in kruha. Lesene stene hiš so bile navadno ometane, ali pa so bile špranje zadelane z mahom. Levo ob vhodu v hišo je stala krušna peč. V steni poleg vhoda je bila votlina z imenom leva — liuva, v kateri so kurili trske, da so si razsvetljevali prostor. Nasproti hiše ali izbe je bil na drugi strani »velbič«, nekaka shramba za kruh, žito in sadje. Tudi deloma še sedaj znana notranja oprava je bila več kakor skromna, kakor je pač pri tlačanih bila mogoča. Dolga klop ob steni, ena miza in le redko kak stol. Obleka iz raševine in bukovega sukna (hlače so stale kar same) ženska obleka tudi iz domačega blaga — ki je zdržalo mnogo let, cokle in klobuki iz slame ali ličja. Izvzemši praznike, je pomenila podložniška hrana stalen — post.

V tej in taki skromnosti in navzlic najhujšim izrodkom tlačanstva ni naš narod napredoval le v zunanji kulturi, temveč tudi pri delu in v svojih izdelkih ni zaostajal za drugimi narodi, ki so se smeli svobodno razvijati. Tlačen in nesvoboden do leta 1848 se seveda ni mogel ubraniti, da so na zemlji, ki so mu jo ugrabili tuji oblastniki, le ti uživali sadove pridnosti našega delavca in kmeta, kar nam najbolj dokazuje nastanek in razvoj industrije v Sp. Rožu.

Prvotni razvoj žebjarstva ob Borovnici seže v dobo splošnega potresa na jugu Koroške, ko ni zasul samo Dobrač pri Beljaku več kot deset vasi in del Beljaka, ko so se razburile tudi gore Korošica, Grlovc in Žingarca v Spodnjem Rožu ter zasipale gozdove in naselbine, kar je posebno močno zadelo tudi Stari Tržič onstran Ljubelja. In tako so pribežali tamošnji žebjarji na severno stran Ljubelja ter podprli, leta 1348 takrat še bolj redko žebjarstvo v Podljubelju in mogoče tudi kovaško obrt, ki se je razvijala ob potoku v smeri proti Borovljam.

Večjo pomembnost je dobilo kovaštvo v Podljubelju, ko so leta 1550 celovški trgovci, njim na čelu neki Ivan Šnelko, napravili v Podljubelju pet fužin, hkrati pa razširili, razume se, da sebi in svoji trgovini v korist, tudi pot čez Ljubelj. Tu zasledimo prvi, če tudi skromni pojav meščanskega kapitala,

ki navadno s pomočjo plemstva in njegovega oblastnega vpliva ustanavlja na naših tleh in s pomočjo naših pridnih delavcev fužine in industrije.

Ponovni potres leta 1577 pa je porušil tudi železarne v Podljubelju, ki jih v novi obliki najdemo šele po preteku več kot 40 let.

Medtem pa je usoda določila Borovljam in tamošnjim kovačijam drugi, važnejši in obširnejši razvoj, ki so ga narekemale v prvi vrsti nastale vojaške potrebe vladarjev. Leta 1558 je namreč avstrijski cesar Ferdinand I. povabil orožarske kovače iz Nizozemskega, — (bili so to mešani, Valoni francoskega porekla in Flami germanskega porekla), da se naj naselijo v Borovljah in okolici. Tam so, s pomočjo domačinov, ki so se izkazali kot jako spretne in nadarjene, kmalu samostojne učence uvedli v izdelovanje ročnega strelskega orožja za vojaške potrebe, ki je sčasoma začelo polniti orožarniška skladišča (Zeughaus) na Dunaju in v Grazu, in sicer so najprej izdelovali samo puškarske cevi na kovaški način. Prva taka kovačija cevi je v Borovljah gotovo stala pod neko staro lipo, ker so jo v nemških poročilih imenovali kovačnico pod lipo (»Lindenhammer«).

Za časa tridesetletne vojne, ki je trajala od leta 1618 do leta 1648 in se je začela vsled verolomnosti cesarja Rudolfa II., ki je na Češkem obljubil stanovom in ljudstvu versko svobodo, pa je potem te obveze prekršil, je bilo v Borovljah že osem takih kovačij oziroma kovaških fužin za cevi. V teh nemirnih časih je bilo v Borovljah dela vedno dovolj in puškarstvo se je vsled nadarjenosti in pridnosti delavcev vedno bolj razvijalo. Razvilo se je tudi mojstrstvo in je leta 1751 cesarica Marija Terezija ustanovila ali zaukazala ustanoviti prvo puškarsko udruženje in uveljavila prvi puškarski obrtni red. Tedaj je tudi »milostno« dovolila, ali bolje rečeno zaukazala, ustanovitev vojaško organizirane strelske zveze v Borovljah, s pravico nošenja posebne zastave pri nastopih, okinčane z državnim avstrijskim orlom. To zastavo razvijejo v Borovljah pri slavnostnih nastopih menda še dandanes, kot spomin, da so si Borovljani s svojim naprednim delom in s svojo posebno nadarjenostjo očuvali slavo v izdelovanju najfinejših pušk do današnjega časa in to celo pri najhujši tuji konkurenci!

V zvezi z vojaškimi predpripravami so vojaški krogi Avstrije v bližnjih Goričah ustanovili celo posebno vojaško prevzemno postajo za tiste dele orožja, ki so jih izdelali v Borovljah.

Tukaj moramo pripomniti, da je bila puškarska obrt prvotno domača obrt. Tudi v 19. stoletju so še posamezni mojstri izdelovali posamezne dele puške, ki je romala prilično skozi osem rok mojstrov, predno je bila kolikor toliko gotova. Kovač cevi je izdeloval puškarske cevi prvotno na ta način, da je železne in jeklene palice v ognju topil in sklenil. Prva večja kovačnica za cevi je bila zgrajena po dohodu Nizozemcev koncem 16. stoletja ob Borovnici v spodnjem delu Borovelj, imenovanem Podklanec. Puška pa je spoznala pred sestavo še ključavničarskega mojstra, okovalca, kopitarja, sestavljalca, pilarja i. t. d., tako da so Borovlje šteje že 1781. leta kar 300 mojstrov, ki so delali s pomočniki, ali pa oddajali delo na dom. Mojstri in pomočniki so morali biti katoliške vere in se udeleževati vseh pobožnosti in procesij pri prvotno glavni cerkvi v Kapli. Občina Borovlje je bila namreč do konca 18. stol. samo podružnica župnije v Kapli in je dosegla samostojno župnijo

šele po dolgem moledovanju in po raznih komisijah z dvornim dekretom od 30. julija 1798.

Poizkusno strelišče za puškarstvo je bilo takrat v bližnji Kožentavri na pozneje Mulejevem vrtu. Razume se, da se je izdelovanje pušk v Borovljah, posebno od časa Marije Terezije (1740—1780), ki je ves izdelek porabila za vojne priprave, tudi primerno izpopolnjevalo in postalo tako važno, da si je leta 1807 sam cesar »Fronc« osebno ogledal v Borovljah vse podrobnosti izdelovanja!

Začetkom 19. stoletja so šteli v Borovljah že 22 kovačij za orožje, ki so v prvih petnajstih letih 19. stoletja izdelale za takratno ročno delo veliko število čez 230.000 kosov vojaškega orožja, in sicer puške za pehoto ter karabinarje in pištole za kavalerijo! Za časa francoske zasedbe Spod. Roža so spravljali izdelano orožje z veliko nevarnostjo s splavi po Dravi do Maribora in potem od tam naprej. Za puško se je plačevalo takrat prilično 17 avstr. goldinarjev, za karabinarje 12 gold. in za pištole 8 gold. Do leta 1831 so iz Borovelj dobavili državi že čez 40.000 kosov raznega vojaškega orožja; potem pa je nastal na škodo Borovelj precejsen prelom. Avstrijska država je enkrat spremenila svoje stališče do Borovelj. Ne slabo plačani delavci v Borovljah niti njihovi mojstri si niso nabrali toliko sredstev, da bi si bili mogli sami, brez drž. podpore, nabaviti takrat že deloma znane stroje za hitrejše in še točnejše izdelovanje; zato je ostal tudi poskus plem. Rosthorna, da bi s pomočjo najetih denarnih sredstev uravnali strojne delavnice Borovljani sami, brezuspešen, ker je bilo takrat pač težko, da bi bili privatniki obrtniškega stanu dobili tako velik kapital na posodo! Od države podprti kapitalisti so si potem izbrali mesto Steyer v Zgornji Avstriji za industrializacijo puškarstva (glavni povzročitelj Werndl in od tega tudi ime Werndllove puške) in tam so nastale takrat tudi glavne vojaške orožarne. Vojaško skladišče v Goričah pa so razpustili. Posamezniki so sicer poskusili delati z nekaterimi stroji v Medborovnici; v Borovljah je 70 mojstrov ustanovilo posebno puškarsko zadrugo, toda razmere na svetovnem trgu so bile močnejše. Da omenimo samo z močnimi kapitalnimi sredstvi ustanovljene tovarne v Lüttich-u, v mestu Steyer in na Dunaju, razen tega pa tudi borzni polom na Dunaju leta 1874, ki je zadel celo mnogo močnejša podjetja, ako jih ni podpirala država sama. V Borovljah so nastale take težkoče, da je v teh letih mnogo puškarjev odpotovalo v tujino — s trebuhom za kruhom! Končno pa je morala poseči vmes tudi avstrijska vlada, kateri so Borovlje tako dolgo in po tako nizki ceni delale za državna naročila.

Pa še ena važna okolnost je mogoče vplivala na to, da Borovelj niso popolnoma zanemarili in prepustili negotovi usodi. Vzporedno so v istem času Borovlje postale važne tudi zaradi vedno bolj razvijajoče se posebne jeklarske in železarske industrije, ki se je razvijala s pomočjo meščanskega kapitala in poznejših plemičev, ki so imeli zveze z vlado. Toda o tem pozneje.

Ko sta se dva nadarjena borovska puškarja vrnila iz Lüttich-a, kjer sta spoznala ustroj bolj moderne puškarske industrije, je vlada končno le uvidela, da je za tak napredek najprej potrebna — šola! In tako je bila leta 1878 v Borovljah ustanovljena prva puškarska strokovna šola, čeprav v slovenskem kraju, po popolnoma nemškem sistemu. Imela je tri glavne oddelke za dela z

železom, za kopitarstvo in za graverje. Leta 1932 pa je država ukinila zavod ki je bil državni; mesto tega zavoda deluje zdaj mestna kot privatna šola s pravico javnosti. Leta 1882 so dobile Borovlje zavod za preizkušanje pušk in končno posebno strelišče najprej leta 1884 v Borovljah, pozneje, leta 1903 pa še posebno moderno urejeno na Dobravi, to je preko Borovnice na višjem delu Borovelj.

Leta 1887 so ustanovili Borovljani s pomočjo države, dežele in koroške hranilnice novo puškarsko zadrugo, ki je s pomočjo prej imenovanih faktorjev sezidala moderno, s potrebnimi stroji opremljeno, veliko strojnico, kateri je sledila leta 1890 tudi še druga. Na ta način je rešilo borovsko puškarstvo spet svoj stari sloves. Borovlje slovijo sedaj po svojih posebnih puškarskih izumih, po svojih izvanredno sigurnih, pa tudi lepih in celo luksuznih lovskih puškah, saj so nekatere borovskih znamk svetovno znane!

Za trenutek pa si oglejmo nekoliko tudi zgodovino kraja Borovlje na splošno.

V listinah se Borovlje prvič imenujejo leta 1246, ko sta se dva dediča gospodarja humprškega gradu, ki se je imenoval plemeniti »Svikerus« (po takratni običajni latinski pisavi), odpovedala pravici nadoblasti nad naseljem (Weiler) Borovlje (v srednjeveški nemščini je ime kraja zapisano kot Vörolah)

Borovlje — središče železarske in puškarske industrije

v korist vetrinjskega samostana cistercijanskih, tako imenovanih »sivih menihov«, ki so prišli iz Francije na povabilo in prošnjo koroškega vojvode Bernharda Šponheimskega leta 1142 in so v poznejših letih zgradili v Vetrinju pri Celovcu svoj samostan. Za njihove potrebe so jim stavili razni takratni mogočniki na razpolago zemljišča in kmetije hkrati z nadoblastjo; tako tudi humprški plemiči v Spodnjem Rožu in v celovski okolici. Borovljani so bili torej nekaj časa tudi podložniki vetrinjskega samostana.

Zaradi Borovnice, ki je bila v prejšnjih stoletjih res nevaren in deroč hudournik, je stalo prvo naselje večinoma tam, kjer stoji zdaj cerkev, torej

na višjem delu Borovelj, ki se je imenoval še pred nedavnim časom »Gorica«, medtem ko so kraj pod »Gorico«, ki je bil hudourniku posebno izpostavljen, imenovali »Log« in je stal tam svojčas neki križ, v preteklem stoletju pa spomenik v spomin na obisk cesarja. Vsled delovanja Borovnice so nastale posebnost v 15. in 17. stoletju težke poplave, čeravno so tedaj že z raznimi, seveda še slabimi nasipi branili obrežja. Še proti koncu 18. stoletja se pritožujejo Borovljani, da jim deroči potok pri poplavah odnese most čez potok, tako da so mogli samo preko Podljubelja priti na sosedne kraje onstran potoka. Leta 1779 je uničil tudi hud požar velik del Borovelj; o tem priča tudi neka podoba v cerkvi.

Z razširjajočo se industrijo so sčasoma ugnali v Borovljah tudi hudo Borovnico. Borovlje so se razvijale na vse strani, proti Doljanam na vzhodu, proti Dobravi, onstran potoka na zapadu, proti severu in Podljubelju in na jugu proti Dravi in Medborovnicam. Del Borovelj proti Ljubelju so imenovali po spakedranem nemškem imenu »Gabel« — »Kobov«, ker se tam potok cepi, del proti Medborovnicam so imenovali »Podklancem«. V zadnjih letih so postale Borovlje že mesto, in se ravno z ozirom na valovito romantično lego posebno lepo razvijajo!

In sedaj preidemo lahko k najbolj obsežni železarski in jeklarski industriji, ki se je najbolj osredotočila v Borovljah, nastala pa je v zvezi s tozadevnim razvojem v Podljubelju in v Bajdišah.

Ta popis pa bi bil preobširen, če bi pritegnili v to razpravo tudi zgodovino železarne v Bistrici v Rožu, ki se je bolj samostojno razvijala in zaslužila posebno razpravo. S Fužinami v Bistrici so bile končno povezane tudi fužine v Freibaci na drugi strani Borovnic in spadajo že zaradi manje važnosti v tozadevni popis.

Podljubelj

Sledove prvotnih železarskih kovačij najdemo, kakor že omenjeno, ob potoku začevši v Podljubelju. V najstarejšem humprškem urbarju (zapisu zemljišč) je omenjena neka žaga, kot žaga »pri fužini« (leta 1524). Leta 1550 pa je pet celovških trgovcev, na čelu neki Ivan Šnelko, zgradilo ob potoku Podljubelju več kovačij ali fužin, kjer so izdelovali nekakšne rvalne droge za luknanje oziroma razdiranje skalovja pri cestnih delih. Takrat še niso poznali smodnika, pa so v izdolbene luknje v zimskem času vlili vodo, in je potem zmrzlina raznesla skalo. Veliki potres leta 1571 pa je vse te fužine, ki so spremljale potok v bližino Borovelj, razdjal in delavske kočice zasul. Kar je še ostalo, je dal sin Šnelkota zopet na razpolago humprškemu gradu.

Leta 1621 se je zanimal za bivše fužine neki trgovec iz Ljubljane, po imenu Bernardini, ki je pokupil, kar je ostalo in postavil oziroma zgradil nove fužine prilično na istih mestih. Vsled močitve njegove hčere z nekim Lokatelijem preide posest najprej na tega, pozneje pa, spet na podlagi možitve, na nekega Baptista plem. Benaglijo. Rodbina Benaglijo je izkoriščala fužine do konca 18. stoletja, kar smo omenili bolj natančno zato, da se vidi nastop meščanskega kapitala v zvezi z imeni plemenitašev, katerim so služili v srednjem veku tudi naši delavci pod težkimi pogoji. Koncem 18. stoletja pa

so začele fužine, deloma vsled slabega gospodarstva, največ pa zaradi potratnega življenja sedaj bolj petičnih plemičev, hitro propadati! Zadnja potomka rodbine Benaglijo baronica Franciska se je odločila, da reši, kar se rešiti da in se je omožila — s sinom nekega kovača iz Kropen na Kranjskem, s svojim služabnikom Tomažem Poznik! — Ta pa fužin s svojo pridnostjo ni samo rešil, temveč jih je s svojo izumljivostjo, delavnostjo in z varčevanjem celo povečal in izpopolnil, dolgove pa poplačal. Tudi njegova hči se je poročila z navadnim nastavljencom fužin grofov Eggerjev v Bistrici, nekim Špisom, po njegovi smrti pa z boroveljskim sodnikom Steinbergom. Šele po njegovi smrti leta 1880 je vse te fužine kupil in prevzel tedaj že mogočni industrijalec Avgust Voigt, ki je Podljubelj ravno tako kakor Bajdiše združil v eno ogromno moderno podjetje. Predno pa končno obiščemo še to podjetje in opazujemo njegov razvoj, pogledjmo na kratko še na

Bajdiše.

Med prvimi v Borovljah znanimi lastniki boroveljskih fužin je neki beljaški bogataš in trgovec Jurij Tiferer, ki omenja v svojem testamentu od 24. aprila 1651 prvič tudi svojo fužino v Bajdišah. Njegov sin, ki je podedoval fužine v Borovljah in Bajdišah, jih je še isto leto prodal Francu Lokatelliju, ki je bil že lastnik fužin v Podljubelju in so torej že takrat bile vse tri fužine združene. Koncem 17. ali začetkom 18. stol. je prevzel fužino v Bajdišah in v Borovljah neki Martin Hübmershofen iz Celovca, oženjen s Sabino Zupančič, katere oče je bil posestnik fužine v Bistrici. Zgodovino te rodbine, katere člani so pozneje postali baroni Silbernagel, in njihovo povečanje in dopolnjevanje boroveljskih fužin bomo zasledovali v zvezi z zgodovino Borovelj. Omenjamo samo, da je že v zgoraj omenjenem testamentu zapisana tudi žičarna. Menda pa je ta propadla, ker so pravilnejšo žičarno napravili tam šele leta 1788. Leta 1872 pa najdemo v Bajdišah že štiri pretapljalnice ali čistilnice železja in kovačijo za drobljenje rude, valjarnico i. t. d., torej precejšnjo podlago za razširjenje fužin, ki so pa leta 1881 podlegle naravnim silam. V zvezi z veliko povodnjo in hudourjem se je od Macne gore utrgalo tudi nekaj zemlje in skalovja, ker je vse fužine tako poškodovalo, da so lastniki nekaj prezidali, vse drugo pa modernejše uredili v Borovljah. Sedaj so Bajdiše skoraj brez pomena.

Še slabše se je godilo s sličnim poizkusom

v Medborovnici

v kraju med obema Borovnicama, ki ga Nemci imenujejo Spodnje Borovlje — Unterferlach.

Tudi to fužino je ustanovil član rodbine Hübmershofen. Izdelovali so tu verige, žeblje in obročke menda samo v 18. stol., toda brez posebnega uspeha, bržkone zaradi premajhnega vodopadca, in tako so te fužine sčasoma propadle. V letih 1842 do 1870 je poskusil tu neki Urfahrer izdelovati puške, vendar tudi on ni imel sreče, niti je ni imela začetkom tega stoletja »družba Wernig« s svojo puškarsko tovarno. Pač pa deluje tu več dobro izurjenih puškarskih mojstrov, ki že skoraj na industrijski način izdelujejo sloveče puške.

In sedaj samo kratke pol urice, pa smo spet

v Borovljah.

Ako gremo po Zgornjem Rožu proti Borovljam, pridemo še pred mostom na Dobravo, ki je zdaj del mesta Borovelj. V srednjem veku so pri vaši Podgora napravili prekop, ki je vodil vodo skozi Dobravo in je ta voda svojčas gnala tudi neke fužine Podgorò, kar je znano iz leta 1524. Neki mojster Jurij (zapisano Jorij) je plačeval v bližini Dobrave za svojo kovačijo letno majhno vsoto humprškemu gradu kot priznanje njihove lastnine, vendar živi vse to samo še v listinah in spominih!

Ivan Martin Hübmershofen, sin prvega Martina, je pokupil do leta 1713 tudi vse druge fužine v Borovljah in jih tako dobro upravljal, da je s pomočjo teh izdelkov navezal že trgovske stike z Italijo in sam spremljeval svoje blago tudi čez morje. Pri neki taki vožnji je zajel njegovo ladjo silen vihar, ki je ladjo prevračal kakor orehovo lupino. Kakor pripovedujejo, je takrat za slučaj rešitve iz smrtne nevarnosti obljubil, da bo postavil pod gričkom na Dolih (vasica vzhodno od Borovelj, ki je sestavni del mesta) cerkvico, kar je tudi res napravil. V cerkvici sami visi oljnata slika, ki ponazoruje takratni vihar na morju. Za svoje vsestransko uspešno in cesarju Karlu VI. dopadljivo delovanje je dobil od cesarja naslov »plemeniti Silbernagel« po dekliškem imenu svoje matere. Znan je tudi roman njegovega najmlajšega brata Ivana, ki se je poročil s pravo Turkinjo, toda o tem ob drugi priložnosti.

Drugi naslednik Silbernaglov je postal zaradi svojih zaslug v vojni proti Francozom začetkom 19. stoletja baron in je precej razširil boroveljske fužine, zgradil tako imenovano »gosposko« hišo v Borovljah in cerkvico v Bajdišah. Njegovega dediča, mladoletnega Julija, je zastopal v Borovljah vit. Krontal, na Bajdišah pa upravitelj fužin »frbežar Marks«.

Ko so na Bajdišah izdelovali debelo žico s pomočjo ogromnih mehov, ki so stalno poživiljali ognje, je nastala tam tudi visoka peč z dvema kladivi. V Borovljah pa so sredi prejšnjega stoletja poznali že izvlečene tanke žice, ki so se zvijale po tleh kakor dolgi ognjeni črvi. Leta 1872 je bilo v Borovljah že sedem velikih kovaških ognjišč in moderna Siemensova plinska peč za varjenje. Leta 1897 pa je izumil vlačilec žic Jožef Šaunik posebno vrsto žične izdelave, s pomočjo katere se potegne skozi luknje jeklene plošče hkrati večje število žic. To iznajdbo so potem tudi patentirali. Kaj je dobil delavec za ta patent, zgodovina ne ve povedati. Istočasno so uvedli tudi pocinkanje žic.

Lastninsko razmerje se je spremenilo že leta 1874. Leto prej je bil namreč znani borzni in denarni polom v Avstriji, ki je spravil v silne težkoče razna fužinska podjetja in tako seveda tudi boroveljske fužine. Da prebrodijo te denarne in poslovne težkoče, so lastniki sprejeli Pavla Mühlbacherja najprej kot družabnika, ki pa je potem kar vse fužine sam pokupil. Toda že pet let pozneje je prevzel njegov stric Gustav Voigt kot njegov naslednik vse fužine v Borovljah, Bajdišah in v Podljubelju.

S tem pa je nastal v izdelavi popoln preokret, začela se je modernizacija! Prečiščenje železa ali jekla iz peči, potrebno za odstranitev premogovnih, žveplениh in drugih nečistoč ustvarjajočih delcev, se je zdaj izvajalo po švedskem vzorcu in so kmalu uvedli tudi izdelavo specialnih žic. Kmalu vi-

dimo v Borovljah tudi prvo svetlobno turbino 10 PS in telefonsko zvezo z Bajdišami.

Leta 1895 je prevzel po smrti Gustava Voigt-a njegov nečak Alfred Voigt fužine in zraven spadajoča zemljišča v vseh treh krajih. Ta po obsežnosti že veleposestniška zemljišča pa so nujno zahtevala že posebno upravo. V ta namen je kupil Voigt gradič in posestvo grofa Kristalnika (Christalnig) (ki se je menda enkrat štel za Slovenca, misleč na državnozborski mandat,) ter je v Goričah uvedel posebno gozdno upravo. Hkrati je rešil tudi svoj spor s humprško upravo, do katerega je prišlo zaradi razdelitve gozdov. Začetek tega spora sega daleč nazaj, ko so morali v Bajdišah fužinski ogenj vzdrževati z gozdnim lesom in ogljem. Takrat so bili humprški grofje veseli, da so za les, ki takrat zaradi težko pri spravljanju in prodajanju ni imel še nobene cene, mogli vsaj nekaj izkupiti od fužin. Toda v 19. stoletju je začela vrednost lesa vedno bolj rasti, povpraševanje je bilo vedno večje in humprška uprava je hotela imeti glede lastnine v zvezi s svoječasno delitvijo gozdov fužinam v stalno uporabo čisto mizo. Končno so vendarle prišli do sporazuma. Voigtovi so dobili manjši del gozdov, ki je zadostoval za posebno gozdno upravo.

Alfred Voigt pa je gledal tudi v daljno bodočnost. Študiral je in izdeloval načrte za železniško zvezo z industrijo živega srebra v Tržiču, z Ljubljano in naprej do morja, in sicer skozi Ljubelj s pomočjo primernega tunela! Toda zmagala je vlada, ki je poudarjala, da je njen načrt sedanje železnice skozi Rož, ki priključi tudi Gorenjsko s predorom v Področici, gospodarsko bolj važen. V tej vezi je Voigt posebno poudarjal važnost posebne veze z Borovljami in dosegel, da je v našem stoletju začela teči železnica tudi v Borovlje. Povečanje in moderniziranje fužin zdaj hitro napreduje. Ker pa sta nova elektrarna, ki je vedno bolj koncentrirala tudi vse industrijske naprave, in potrebna preosnova zahtevali vedno večja denarna sredstva, je spremenil Alfred Voigt svojo tvrdko, ki se je še vedno imenovala »Paul Mühlbacher-jevi nasledniki« v akcijsko društvo, ki nosi zdaj ime: »Kärntnerische Eisen und Stahlwerks Aktien Gesellschaft« (Koroška železarska in jeklarska družba). Danes KESTAG pripada podržavljeni »Österreichische Alpine Montangesellschaft«.

Tako vidimo po eni strani, kako iz malega raste veliko, na drugi strani pa še bolj poučne okolnosti: Propadlo je izkoriščevalno in kruto gospodstvo fevdalcev in plemičev; popolnoma oslabei podložnik je postal po letu 1848 počasi bolj svoboden in kmet in delavec sta začela prosteje dihati. Gospodarsko popolnoma izčrpana pa kljub temu iz svoje moči nista mogla v zadovoljivi meri izrabiti vseobčega napredka. Na pozornico stopi zdaj v mirnejšem in neodvisnem položaju nabrani meščanski kapital, ki se prvotno zaradi večjega vpliva veže še z osiromašenim plemstvom, potem pa zagospodari sam ter dobi s tem ne samo veliki gospodarski upliv, ampak tudi politično važnost, ker sicer prinaša delo, ki pa ga po svoji potrebi lahko poljubno ustavlja in spravi s tem mnogo ljudstva tudi v gotovo odvisnost, ki jo, ako hoče, tudi lahko izrablja, kar smo tudi mi koroški Slovenci že doživeli. Zato pa je tudi razumljiva nenehna borba delavstva za podržavljenje tega velikega podjetja.

Pri vsem tem razvoju namreč ne smemo prezreti, da sta že od vsega početka pridnost in delavnost delavca in kmeta bili prav realna podlaga celega tega naprednega gospodarskega razvoja. Važnost teh dveh činiteljev celega gospodarstva pa ne bo prenehala nikdar! To je os, okoli katere se svet vrti!

Viri: Jakne L., „Zur Geschichte der Ferlacher Gewehrzeugung“ 1930

Hans Wiesner, K. Kalender 1931

Prof. Scheinig, Šmaharjev koledar 1880

Hermann Wiessner, Geschichte der Kärntner-Eisenerzeugung

Franz Gottfried-Freiherr von, Geschichte der Waffenerzeugung und der Gewerkschaften Waidisch-Ferlach Unterloibl

Stephan Singer, Kultur und Kirchengeschichte des unteren Rosentales.

Trgovina zelenjave in južnega sadja

Karl Prinčič

Celovec, Sternallee 3

Franz Rumwolf

uvoz mineralnega olja

CELOVEC / STAUDERHAUS

dobavlja v prvovrstni kakovosti:

bencin, Diesel-olje, petrolej, uvozna
motorna olja FAVORIT MOTOR OIL

kakor vse vrste strojnega olja in
maščobe (Staufer)

Trgovina z železom in barvami
sredstva za zaščito rastlin
veletrgovina gradbenega blaga

FRANZ NAPOTNIG

CELOVEC — KLAGENFURT

Priesterhausgasse 24 / tel. 34-47

PISALNI STROJI

novi in rabljeni ter lastna
popravljalnica

DELAVNICA PISARNIŠKIH STROJEV

KILIAN KÖCHL

KLAGENFURT — CELOVEC
8. Maistr. 19 — Tel. 10-98

Iz pliberške kronike

PRVI SLOVENSKI NOTAR V PLIBERKU

Koncem leta 1897 je bilo mojemu očetu, Antonu Svetini, podeljeno notarsko mesto v Pliberku, kamor se je preselil sredi leta 1898 iz Gornjega grada. Tu sem končal prvi razred ljudske šole, ki je bila slovenska. Oče me je v Pliberku vpisal v drugi razred, kljub temu, da nisem razumel skoro besedice nemški. V tem razredu je tedaj poučevala učiteljica Mrak, ki ni znala ali ni hotela znati besedice slovenski. Tako sem spoznal takoj po prihodu v Pliberk dobrote tako zvanih utrakvističnih šol na Koroškem. Kot otrok sem se hitro priučil nemškemu jeziku; v tretjem razredu sem v znanju nemščine večkrat prekašal svoje nemške sošolce. Od drugega razreda dalje nisem slišal iz ust svojih učiteljev nobene slovenske besede, edino verouk so učili kaplani za Slovence v slovenskem jeziku. Zaradi teh razmer na šoli je poskrbel oče, da so pliberški kaplani učili mene in moja dva brata slovenščine in nas uvajali v slovensko slovnico. S hvaležnostjo se spominjam prvega mojega učitelja slovenščine, kaplana Dobrovca, poznejšega župnika v Črni, ki se je moral mučiti, da je vtepel v naše glave pravila slovenske slovnice. V pliberški osnovni šoli je bilo vsolanih razen pliberških meščanskih otrok, ki so bili večinoma nemškega mišljenja, tudi mnogo slovenskih otrok iz okoliških slovenskih vasi. Ponemčevalni sistem tedanjih utrakvističnih šol naj pokaže naslednji primer:

O priliki nadzorovanja šole po šolskem nadzorniku iz Velikovca je dal šolski nadzornik učitelju v četrtem razredu nalog, naj vpraša vsakega učenca posamič, kateri narodnosti se prišteva, kljub temu, da je imel narodnost učenec itak že vpisano v katalogu. Dobro se spominjam, da smo Slovenci s ponosom odgovorili: »Ich bin Slovene«. Nadzornik je hotel verjetno s tem vprašanjem ugotoviti, koliko vpisanih slovenskih otrok se bo izjavilo za Nemce in kak uspeh je bil dosežen pri germanizaciji slovenskih otrok. Pliberška mestna šola je štela med utrakvistične, t. j. dvojezične, njen namen pa je bil v prvi vrsti ponemčevanje slovenskih otrok. Učitelji so bili vsi trdi Nemci, tudi nadučitelj, ki je poučeval v prvem razredu, je komaj dobro razumel slovenski in je njegov pouk imel predvsem namen, da so se slovenski otroci navadili nemškega jezika, ne pa učili slovenskega. Ponemčevanje pa jim ni preveč uspelo, kakor nam kaže gornji primer iz četrtega razreda.

Privatni pouk slovenščine pa je pomagal meni in mojima obema bratoma, da smo mogli napraviti sprejemni izpit na slovenski nižji gimnaziji v Mariboru, kamor nas je poslal oče študirati, kljub temu, da bi bili imeli bližje v Celovec. Kakor je bil oče sam zaveden, napreden Slovenec, je hotel, da tudi otroci postanemo zavedni Slovenci.

Dijaška leta so potekala, kakor potekajo vsem dijakom, ki morajo študirati izven doma. Domov smo prihajali le v počitnicah. Vzdrževali smo zveze s slovenskimi dijaki iz okolice. Družabno in politično življenje se je pred prvo svetovno vojno v Pliberku odigravalo, kakor v vseh malih podeželskih mestih Koroške in Spodnje Štajerske. V mestu samem, ki je štelo nekaj nad tisoč prebivalcev, je bilo po ljudskem štetju vpisanih le okoli 200 s slo-

venskim občevalnim jezikom, ostali pa z nemškim, čeravno je bilo mnogo obrtnikov slovenskega pokolenja in se je v njih družinah govorilo samo slovensko. Na Koroškem ni bilo v tistih časih organizirane napredne slovenske stranke. Prebivalci okoliških občin, ki so bile v slovenskih rokah, so bili večinom vključeni v slovensko katoliško organizacijo. Tudi slovenske socialistične stranke tedaj na Koroškem ni bilo. Zaradi tega se je moglo renegatstvo v malih mestih tem hitreje razvijati.

V teh razmerah se je družabno in politično življenje Slovencev v Pliberku pred prvo svetovno vojno razvijalo v ozkem krogu. Shajali so se enkrat na teden, in sicer ob torkih v gostilni »Pri kroni« na sestanke. Poleg drugih so prihajali na te sestanke: moj oče Anton Svetina, njegov notarski solicitor Silan, uradnik Janko Rožman, slovenski kaplani in ob počitnicah tudi mi dijaki. To so bili le družabni sestanki, na katerih se je gojilo petje ter so se obravnavali splošni slovenski koroški kulturni problemi brez kake politične tendence. Pa že ti skromni družabni sestanki so bili trn v peti pliberškim prenapetim Nemcem in nemčurjem, ki so v njih videli bogve kako nevarno politično ozadje in so udeležence večkrat zaradi tega tudi napadali.

Naravne krasote koroške zemlje in tudi pliberške okolice so nas že zgodaj vlekle v naravo in nam dale pobudo, da smo gojili razne športe, kakor turistiko, ribolov, lov, pozimi sankanje in drsanje, poleti pa keglanje, ki je bilo na Koroškem na splošno zelo razvito. Posebno priljubljen šport pa je bil pozimi streljanje ali bolje rečeno balinanje na ledu. Na lov smo hodili največ k lovski družini na Blato, ker je bil ta lov v rokah domačih slovenskih kmetov. Del tega lova je imel v podzakupu slovenski geometer Gvajc v Pliberku, izvrsten strelec in lovec, posebno na letečo divjačino. Tudi moj oče je bil lovec. Zato sem se tudi jaz že kot mlad dijak začel zanimati za to panogo športa, posebno, ker je nas mlade dijake upokojeni mesar in gostilničar Travnik v Pliberku, ki je bil star lovec, navduševal za ta šport in jemal s seboj v naravo, kjer nas je seznanjal z življenjem divjačine.

Moj oče je bil že v Gornjem gradu med soustanovitelji tamkajšnje podružnice Slovenskega planinskega društva in je tudi na Koroškem ostal zvest član tega društva. Tudi mi dijaki smo se kmalu vpisali v Planinsko društvo, k čemur nas je seveda najbolj gnala lepota naših planin. Saj so nas gore že od blizu vabile v njihovo kraljestvo. Pred nami je leto in dan stal mogočni severni masiv Pece, ne daleč proti vzhodu smo gledali Uršljo goro, zadnji vrh južnih alp, na zahodu se je bliskal vrh Obirja, za njim pa dolga vrsta Karavank. Vse te vrhove smo prehodili pred prvo svetovno vojno kot dijaki. Tako se še danes dobro spominjam, da smo bili leta 1908 kot koroški zastopniki planincev pri otvoritvi Prešernove koče na Stolu. Prišli smo na vrh s koroške strani. Predno smo dosegli vrh, nas je zajela nevihta s tako točo, da so nam komaj pomagali nahrbtniki, ki smo jih držali preko glave, ker drugega zavetja ni bilo. Na tem izletu so bili poleg mene: dr. Silan iz Pliberka, ki je ravno tisto leto končal pravne študije in je bil v službi kot avskultant na celovškem sodišču, gimnazijski profesor Podboj iz Celovca in moj mlajši brat Stanko. Pozneje smo vsi leta 1912 napravili tudi izlet na Triglav. Vsi trije soudeleženci teh planinskih izletov — prof. Podboj, dr. Silan in moj brat Stanko — so leta 1914 padli v vojni v Galiciji. Dr. Rudolf Silan je bil sin pliberškega

notarskega uradnika Janeza Silana. Maturiral je leta 1902 na gimnaziji v Celovcu, promoviral leta 1908 na Dunaju za doktorja prava »sub auspiciis imperatoris« in je bil tik pred izbruhom prve svetovne vojne imenovan za sodnika v Škofji Loki. Njegova zguba ni prizadela samo njegove rodbine in njegovih ožjih prijateljev, temveč vse koroške Slovence, ker bi s svojim globokim znanjem lahko dosegel visoka mesta v javni upravi.

Izmed slovenskih dijakov pliberške okolice naj tu omenim še dva sošolca iz dunajske univerze, živinozdravnika Toneta Močilnika in jurista Luko Potočnika. Prvi je bil znan med dunajskimi dijaki kot vodja revolucionarjev, saj je bil gromovit govornik pri vseh študentovskih manifestacijah, demonstracijah in štrajkih na Dunaju.

Tone Močilnik ni bil samo dober družab-

Pliberk v zimskem času

nik, pevec in ljubljeneec vseh družb, temveč tudi izboren strokovnjak v veterinarski stroki. Prerano v cvetu mladosti je moral umreti. Potočnik Luka je kljub težkim socialnim prilikam, v katerih je živel kot dijak, ker ni imel od doma skoro nikake denarne podpore, vztrajal pri študiju in ga dokončal ter je dosegel visoko upravno mesto v bivšem jugoslovanskem finančnem ministrstvu. Na Dunaju smo se koroški slovenski visokošolci pred prvo svetovno vojno shajali vsaj enkrat na mesec in se posvetovali o koroških kulturnih in političnih problemih, med počitnicami pa smo bili povezani s slovenskimi učitelji v ferialnem društvu »Gorotan« v Celovcu, ki je imelo v glavnem za cilj dvig kulturnega in prosvetnega dela med koroškimi Slovenci. Sredstva za to delo so šla pri nas dijakih seveda iz žepov naših staršev. Na tem mestu naj se ustavim pri življenjepisu mojega očeta notarja Antona Svetine.

Rojen je bil 4. oktobra 1849 v Beli pri Železni Kapli kot zakonski sin Simona Svetine, fužinskega kovača, in Klare, roj. Pečnik. Tudi njegov ded je bil fužinar, kakor je to razvidno iz poročnega lista Simona Svetine, ki se je poročil 12. novembra 1837 v Borovljah kot »Stachelmeister bei der Baron v. Silbernagl'schen Gewerkschaft, hier, des Gregor Suetina, Stachelmeisters

allhier und dessen Eheweibes Margareth geb. Smole ehelicher Sohn.« Simona in Klaro Svetina je poročil Ivan Svetina, kanonik v Gospej Sveti. Odkod izvirata Simon in Gregor Svetina, pa mi še ni bilo mogoče ugotoviti, ker tega iz rojstnih matrik v Borovljah ni mogoče razvideti. Morda so predniki kot stari fužinarji prišli na Koroško z Gorenjske, ker izvirajo Svetini iz okolice Jesenic in Žirovnice ter Rodin na Gorenjskem. Priimek Svetina izvira, kakor mi je to nekoč razlagal pokojni jezikoslovec Breznik, iz staroslovenske besede »svent«, kar pomeni: krepak, močan. Oče je torej izhajal iz rodbine fužinarjev. Na Koroškem je okoli leta 1850 obstojalo še precej fužin, ki pa so od leta do leta zaradi rastoče industrializacije obratov izgubljala na pomenu. Zato je tudi življenska raven fužinarjev postajala od leta do leta slabša. Kolikor mi je oče pravil, se je njegov oče iz fužine v Beli preselil na fužino v Apače nad Dravo, nekako v sredini med Železno Kaplo in Borovljami. Tam je moj oče obiskoval osnovno šolo. Kdo ga je napotil, da se je vpisal leta 1864, star že skoro 15 let, na celovško gimnazijo, mi oče ni nikdar razodel. Študiral je začetkoma odlično, kakor kažejo gimnazijska letna izvestja, v višji gimnaziji pa si je moral z instrukcijami služiti kruh, da se je preživiljal. Težke življenske prilike mu tudi niso dopustile, da bi se leta 1872 po maturi vpisal na univerzo. Šel je na celovško učiteljsko in se vpisal v tako zvani abiturientski tečaj ter napravil aprila 1873 usposobljenostni izpit za ljudskošolskega učitelja. Za obiskovanje tega tečaja mu je bila odobrena štipendija sto goldinarjev letno.

Učiteljeval je na Koroškem osem let. Njegovo učiteljsko delovanje je najbolj razvidno iz spričevala o zaposlitvi, ki mu ga je izstavil okrajni šolski svet v Velikovcu dne 11. oktobra 1881 pod številko 1476 in ki se glasi:

»Gospod Anton Svetina, rojen 4. oktobra 1849 v Beli, sodni kraj Železna Kapla na Koroškem, je bil imenovan z dekretom deželnega šolskega sveta z dne 18. VII. 1873, št. 1284, za provizoričnega učitelja na Jezerskem, katero mesto je nastopil 1. novembra 1873 in ga obdržal do 1. novembra 1875. Od tega časa dalje je deloval kot definitiven učitelj na enorazrednici v Srednjih Trušnjah eno leto in dva meseca. Dne 1. januarja 1877 je nastopil učiteljsko službo na petrazredni ljudski šoli v Velikovcu, ki mu je bila definitivno dodeljena. Na tej šoli je deloval kot učitelj do 30. IX. 1881, ko je zaprosil za odpust iz učiteljske službe. Pred nastopom učiteljske službe na Jezerskem je nadomestoval obolega učitelja Jožefa Apuhala v Črni od 13. julija do 30. avgusta 1873. Kot učitelj v Velikovcu je moral v času od 1. januarja do 1. aprila 1877 nadomestovati na šoli v Rudi obolega učitelja Blaža Stotza.

Na vseh teh šolskih mestih je razvijal gosp. Anton Svetina nadvse veliko vztrajno pridnost. Povsod je dosegel na podlagi pravilnega pedagoškega in didaktičnega dela ter izvrstne šolske discipline zelo dobre šolske uspehe; tudi njegovo izvenslužbeno zadržanje je bilo vedno brezhibno.

Zaradi tega njegovega vzglednega zadržanja si je gosp. Anton Svetina pridobil v učiteljskih krogih tako veliko zaupanje, da je bil na volitvah v okrajni šolski svet, ki so se vršile dne 27. decembra 1879, izvoljen z veliko večino kot strokovnjak.

Ker je gosp. Anton Svetina tudi v okrajnem šolskem svetu nadvse pohvalno deloval, je njegov izstop iz učiteljske službe tem bolj obžalovanja vreden.«

To spričevalo okrajnega šolskega sveta v Velikovcu je podpisal predsednik Webenau.

Zanimivo je za koroške Slovence vsekakor dejstvo, da je velikovško učiteljstvo volilo za svojega zastopnika v okrajni šolski svet Slovenca, kar nas utrjuje v domnevi, da je bilo leta 1879 tudi koroško učiteljstvo še po večini, vsaj na deželi, slovenskega mišljenja.

Vzrok, zakaj je moj oče opustil učiteljsko službo, pa je naslednji: Tedanji velikovški notar Karl Riebler, ki je bil pozneje v Celovcu tudi njegov predstojnik, je pregovoril očeta, da se je vpisal kot privatist na graško univerzo v zimski semester 1877/78. Kot učitelj je potem študiral pravo in dokončal vse predpisane izpite v najkrajšem roku, tako je vstopil že 4. oktobra 1881 kot notarski kandidat v pisarno notarja Rieblerja v Celovcu. Avgusta leta 1886 je napravil notarski izpit v Gradcu in bil nato marca 1887 imenovan za notarja v Železni Kapli. Iz Železne Kaple pa je bil kmalu premeščen na Vransko v Savinjski dolini, kjer se je leta 1890 poročil. Ko je spomladi leta 1893 umrl notar v Gornjem gradu, je bil imenovan za substituta tega notariata in je potem zaprosil za ta notariat ter ga tudi dobil. Srce pa ga je vleklo nazaj v koroško domovino. Leta 1897 je postalo prosto notarsko mesto v Pliberku, za katero je zaprosil in bil na to mesto imenovan. Preselil se je začetkom aprila 1898 v Pliberk in ostal na tem mestu do svoje smrti — 1917. leta.

Na vseh mestih, kjer je oče služboval, se je uveljavil tudi v javnem življenju. Na Vranskem je bil izvoljen v okrajni zastop, v Gornjem gradu v okrajni in občinski zastop ter je bil župan trga Gornji grad in načelnik okraj-

Božji grob pri Pliberku

nega zastopa. Ob odhodu iz Gornjega grada mu je bilo podeljeno tudi častno meščanstvo trga Gornji grad. Kmalu po prihodu v Pliberk so ga vse tri okoliške občine Bistrica, Blato in Libuče imenovala za častnega občana. Že v prvem nastavitvenem dekretu za notarja v Železni Kapli je bilo navedeno, da je upravičen sestavljati notarske listine tudi v slovenskem jeziku. Kot zaveden Slovenec se je oče te pravice dosledno držal. To je seveda na Koroškem, kjer je pri vseh uradih in sodiščih bila vpeljana nemščina kot edini uradni jezik, dovedlo do tega, da je imel oče na sodišču stalne nevšečnosti in konflikte z nemškimi in nemčurskimi sodniki. Stalno so sodniki iskali vzroke, da bi mu škodovali. Končno se je zagrizenemu renegatu, sodniku Czerny-ju, posrečilo, da je prijavil mojega očeta 5. oktobra 1915, torej med prvo svetovno vojno, na notarsko zbornico v Celovec, češ, da pošilja svojega solicitorja Janeza Silana k strankam zaradi sestave testamentov. Notarska zbornica je tej zahrbtni prijavi nasledla in kaznovala mojega očeta s kaznijo opomina, notarski uradnik Janez Silan pa je bil nato kaznovan zaradi zakotnega pisarstva, od strani pliberškega sodišča na denarno globo 50 kron. Proti temu sodnemu sklepu je vložil pritožbo na deželno sodišče v Celovcu in bi morda še danes bilo zanimivo ugotoviti, kako je sodišče to pritožbo rešilo.

Anton Svetina je bolehal že pred prvo svetovno vojno. Ko je prispela začetkom prve svetovne vojne iz bojišča turobna vest, da je pogrešan njegov sin Stanko — o njegovi usodi ni bilo nikakih obvestil — in da je padel v bojih dr. Rudolf Silan, so te vesti še bolj zrahljale njegovo zdravje. Njegovo bolno srce je nehalo biti dne 31. maja 1917, ravno na dan, ko je bila na Dunaju objavljena jugoslovanska majniška deklaracija.

Ob njegovi smrti je pisal tednik koroških Slovencev »Mir« v Celovcu:

»Slovenec na Koroškem se sporoča žalosten dogodek, smrt preblagega našega rojaka, gospoda notarja Antona Svetine. Zapustil nas je mož, katerega ločitev ravno mi na Koroškem globoko občutimo, kajti odšel je mož, ki mu bo malo enakih med nami, vzgled rodoljuba, ljubeči družinski oče in vzor človeka sploh. Njegova človekoljubnost in ponižnost je najlepši kras njegovega življenja. Vsakomur je odzdravljajal z enako, le njemu lastno iskreno ljubeznivostjo. Da, če nisi bil dovolj spreten pri pozdravljanju, si bil vedno v nevarnosti, da te ne prehiti ponižni gospod notar. 'Ta gospod' — pravi neki starec — ,so me vedno nagovarjali, če so me kje srečali, drugi gospodje tega nikoli ne storijo.' Demokratičen mož, ki je ljubil svoje ljudstvo. Zato pa je bila tudi žalost ob njegovi smrti splošna. Velikanska množica ga je spremljala v nedeljo ob 4. uri na kolodvor, odkoder so prepeljali krsto na Vransko pri Celju v družinsko rakev. Od vseh sosednih občin so prišli zastopniki, šolarji z učiteljstvom, sosedni župniki in zastopniki notarske zbornice v Celovcu itd. Slovenska javnost na Koroškem žaluje za najboljših enim, ki ga je imela!«

Anton Svetina je bil prvi slovenski notar na Koroškem. Po njegovi smrti se je njegova družina za stalno preselila na Vransko.

Izseljenec Varh se je vrnil

Varh se je vlegel in odslej ni več vstal iz postelje. Zima je zamedla bregove pod Osojščico, snega je bilo toliko, da se še poštar ni več oglasil. Vas, kjer je bil Varhov dom, je bila popolnoma odrezana od sveta. Vas je bila nekje na severnem robu dežele.

Varh je ležal, počival in se smehljajal — tak je bil vse te zadnje dni svojega življenja. Kadar je bil buden, je bral iz svojega, vsega oguljenega molitvenika, pa tudi s starim Mohorjevim koledarjem se je večkrat posvetoval. V glavnem je bilo dobre, vdane volje, le kadar so po naključju prodrli v čumnato glasovi ljudi, ki so bili pogostokrat taki, kjer bi lahko sklepal, da so izgovorjeni z zasoplenostjo, z divjostjo — jezo, se je starcu lice pomračilo.

Da se je pomiril, se je bolj zatopil v branje, ter skoraj na glas — šepetaje prebiral: (Njegove ustnice so se premikale prav na drobno.)

»Vstopni spev... za postni čas... Klical me bo in uslišal ga bom; rešil ga bom in počastil! Z dolgim življenjem ga bom obdaril... Klical me bo... Klical me bo...«

V polmračni čumnati, ki je imela majhna okna, bi moža na postelji komaj lahko opazili. Varh je bil suh in droben, napravil je bolj vtis duha — kakor človeka. Redki lasje so bili prilepljeni na lobanjo, ki je izstopala skoraj v pravi obliki — le, da je bila prevlečena s tanko, skoraj prozorno, toda vso drobno, zgubano kožo.

V spanju se je bolnik nemirno preobračal, potil in tudi večkrat zastokal. Ti glasovi so bili podobni glasovom otroka. Spal je rahlo spanje, še bolj pogosto pa se je nahajal v nekem polspanju. Takrat je veke narahlo spustil, tako da je mižal in ležal popolnoma nepremično ter se vdajal razmišljanju. Izgledalo je, da spi, toda bil je buden, toliko buden, da ni smel njegov sin ničesar napačnega spregovoriti v čumnati, če pa se je Petre le spozabil, bi ga starec prekinil in pričel s svojimi opomini.

Kadar je bedel, ni nikoli zastokal.

V tem čudnem ždenju starca je spoznal njegov sin, da se stari najbrže poslavlja in verjetno premišljuje, kaj naj mu zapusti, v teh zadnjih dneh, kot napotilo v življenje. To spoznanje je sina na eni strani potrlo, na drugi pa spravljalo v nejevoljo. Zaradi tega je prepuščal očeta ženskam — sam je skrbel za vse, kar je bilo del izven hiše. Šele v teh dneh je mladi skoraj na silo iztrgal Kanalčanu očetovo gospodarstvo iz rok. Ta tujec pa mu je ob tej priliki namignil z besedami:

»Mladič, nisva se še dokončno pogovorila!«

Oče za vse to sploh ni vedel.

Tudi kadar je starec meže premišljeval, se je smehljajal, če lahko režanje skoraj mrtvaške lobanje imenujemo smehljaj.

Stari Varh je izbiral iz sebe preživele podobe; na to, kar bi še lahko bilo, ni mislil. Na smrt ni mislil. Kdo pa nanjo rad misli? Pa če bi se kdo smehljaj ob misli na smrt, bi bil to lahko izsušeni starec Varh, kajti posedoval je dovolj prepričanja, ki si ga je nabral v mnogih letih, da je lahko zvesto pričakoval

najlepše ... Posebej pa še sedaj, ko je že bil doma, ko se je že vrnil iz tujine in mu nihče ne more več vzeti vsaj tega, da bo lahko umrl v svoji čumnati, na svoji postelji, tam pač, kjer so umirali že stoletja Varhi ... in tam, kjer so se ti Varhi tudi porajali.

Prav čudno se mu je zdelo, da so ga prenesli v čumnato. Da, imel sem pravo sliko o Kanalcu. Že prvi dan sem zapazil, da ni slab človek. Verjetno je le ta predložil in dejal:

»Zanesite očeta v čumnato — bolan je! Midva z ženo bova tako kmalu odšla — lažje potrpiwa kakor bolnik!«

Izseljenec Varh se je potapljal v svojo preteklost, se v nekaterih trenutkih še dvignil v sedanost. Na prihodnost ni mislil. Ob razmišljanju je imel občutek, da ga je nekaj nevidnega nosilo preko gora, dolin. Zdaj ga je neznana sila dvignila in nato zopet spustila tako, da je padal, grozno padal ... in se ob takem občutku, vsakokrat, kar nezavestno, oprijemal roba postelje.

Ko je izbiral znane like iz svoje zgodovine, se je Varh že popolnoma ločil od samega sebe in svoje usode. Videl je le pred seboj drobnega, skrušenega človečka — izseljenca Varha. Možička je premetavalo po praznini, le-ta se je poizkušal iztrgati od časa do časa iz nuje: trudil se je. Pobral se je in začel plezati. Da, plezal je po strmini, kakor, da bi se hotel zagrizti vanjo; sklonjen hrbet je imel — večkrat je bil sklonjen kakor zravnar!

Da, tak je bil ta Varh in tako je bilo njegovo življenje, je premišljeval bolnik. — Več je bil, sem bil? — Je bil? — Je bil sklonjen, nizko sklonjen. Plazil se je po tleh. Glavo je imel obrnjeno navzdol. Da, tak je bil kmet, gospodar, izseljeni gospodar — Varh, tam nekje v vasici ob jezikovni meji ali kjerkoli.

V njegov smehlaj, v režanje lobanje, se je v takih trenutkih vkradla grenkoba. Kdor bi bil občutljiv opazovalec, bi lahko spremembo opazil in spoznal, da se je človeček Varh smilil — izseljencu, umirajočemu Varhu. Ta pa razen obžalovanja zanj ni našel ničesar, nikake tolažbe, kajti, kaj bi ob silni ničevosti pozemstva še lahko kdorkoli pomagal namučenemu možičku v praznini.

Nekoč se je začelo. Zaneslo ga je daleč v rajh, nato v neko fabriko, od tu zopet v neko taborišče, nato v Beljak, iz Beljaka v njegov lastni hlev, iz hleva v čumnato. Kdo ve in kdo bi mogel dognati, kam in kako globoko bo še padel.

Morda bi bil umirajoči bolj prizanesljiv, če bi bil točno vedel, da se tiče vse le njegove osebe. Tako pa, ker je opazoval vse to kot neka tretja oseba in tako pregledoval svoje življenje, je bil še bolj nepopustljiv, še bolj natančen, kakor vsi nauki v njegovem molitveniku, ki se mu je skoro izmuznil iz povešenih, napol sklonjenih rok.

Tak je bil ta nepriznani svetnik, čigar režanje v zadnji uri je bilo v soglasju z borno kmečko čumnato.

»Klical me bo!« so skoraj avtomatsko drobile ustnice, »klical me bo!« In tako je videl z mežikajočimi, priprtimi očmi: S t r a n s p o r t o m v r a - č a j o č i h i z s e l j e n c e v 1945. leta se je pripeljal na Beljaško postajo. Takrat še ni mogel takoj oditi na svoj dom. Kedo? Izseljenec Varh? Da, da,

oni človek, ki ga je tako premetavalo po neznani praznini. (Jaz sam sem bil to, se je zopet po dolgem prepletanju zganilo in opredelilo v izmučenih možganih.)

Bog mu je torej namenil še novo preizkušnjo. Vlak so obstopili stražarji v različnih uniformah. Končno je bilo človeku že tako vseeno, kdo ga straži, če ga že stražijo vse življenje. O stražarjih je že dobil posebne pojme: predvsem strahospoštovanje. To vendar ta vrsta zasluži... Starec Varh pa je bil bogaboječ človek, v resnici in iskreno. Našel je opravičilo tudi za take stvari — za stražarje svojega življenja.

»Ukazano nam je, da moramo ljubiti vse, tudi svoje sovražnike!« In zaradi tega je izseljenec Varh odpustil neprijazno obnašanje starih in novih stražarjev.

Šele takrat, ko je njegova družina vlačila že culo iz vagona in iztovarjala vso prtljago, je priskočil, kakor, da gre za pomoč nekemu tujcu, ki je v zadregi. Niti zapazil ni, da morda s tem iztovarjanjem niso bili zadovoljni niti stražarji, prav tako, kakor z njim in njegovo odsotno prizadevnostjo ni bila zadovoljna njegova družina.

Nato so se vse družine vračajočih se izseljencev pripravile, da prenoče na kolodvoru. Na večer so prižgali ljudje primitivna ognjišča — na njih so matere grele večerje za otroke. Za tem so otroci prenehali jokati, ko so jih matere podojile. Mladina se je pomirila. Še tisti, ki so preklinjali, so med molitvijo ostalih potihnili in se delali, kakor da sodelujejo. V resnici pa so jim misli bežale nazaj in stregle naprej v neznano — v z a k a j ?

»Z a k a j j i h n e p u s t e n a d o m o v e ?« Kam jih hočejo zopet poriniti? Zakaj že ni enkrat konec vsega tega prekletega — zelenega, prav tako strupenozelenega zla, kot so bile uniforme policije, ki jih je 42. leta izseljevala?

Tako so razmišljali o vsej tej nepričakovani sedanosti nekateri. Takega sprejema ni pričakoval niti stari Varh! In velika večina teh ljudi, ki so 14. in 15. aprila 1942. leta v dolgi procesiji odhajali skozi Celovec, velika večina je bila taka, kakor Varh. Že zaradi tega so se zmotili v svojih računih stražarji in njihovi gospodarji.

Ker se takega sprejema ni nadejal in ga ni mogel razumeti niti Varh, zaradi tega ni bila zadovoljna z njim tudi ne velika večina. Da bi bili kakor ovce, ki jih je nekdo prignal iz nekega hleva? Da bi jih nato prevzel kupec in iztovoril vso drobnico na provizoričnem, za ta namen v naprej oskrbljenem prostoru, kajti tudi ta kupec jih bo prodal — preprodal? Da bi zanje veljalo pravilo — pravice in dolžnosti drobnice, ki naj je mirna in naj bi se naglo navadila novega okolja ter naj bi čakala, da jo končno zaženo zopet v vagone in prepelejo — kamor bi pač želeli?

Ne, na tak sprejem ni bil pripravljen nihče!

Človeček — Varh je bil bolan, naveličal se je življenja in trgovci, ki bi preštevali čredo, bi skremžili obraz ob taki ovci, zmajali bi z glavo, pljunili bi skozi zobe in menili:

»Tegale ovna po polovični ceni!«

Ne, na tak sprejem ni bil pripravljen niti bolni, smrtno utrujeni človeček Varh!

Režanje lobanje je dobilo ob takih mislih vsaj za spoznanje dobročuden, hudomušen izraz. — Varh, ali imaš tako slabo mnenje o samemu sebi? Oven po polovični ceni?

Kaj je čutil takrat Varh, onega večera? Prav gotovo se mu je zdel še silno daleč kraj, kamor je pravzaprav želel priti, o katerem je imel vso to zadnje obdobje še lepšo predstavo, tako, kakor jo dadó le želje.

Zatem so ga poklicali na posvet mož. Dogovorili so se, da ne gredo več v vagone! Na postajo je prispel transport s Volksdeutscherji.

»Svinje, sedaj, ko smo prišli že tako daleč, le nekaj kilometrov od domačij, počenjajo z nami še tako komedijo! Ne grem več v nikak vagon, pa če tukaj pocrkamo vsi, kar nas je!« je pljuval iz sebe krepak mož iz onkraj Drave.

»Ljudje božji«, je miril Varh, pomirite se, še kratek čas! Toliko smo potrpe in tudi to bomo prestali!«

Bolnik v postelji je sedaj težko sopel. Grenkoba z obraza se je umaknila že naslednji trenutek — onemu znanemu smehljaju.

Da, da, tako je spregovoril oni človeček, ne, Varh! Ah, to sta isti osebi! Bolnik si je globoko oddahnil, skoraj odleglo mu je.

Na tem zborovanju, ko je Varh miril može, se je še posebej čudil onemu, ki je bil najbolj oster. Jezni možakar je gonil še nadalje svojo:

»Še ogledovali so nas, tisti stražarji, ki jih je poslala neka provizorična vlada, so se še posmehovali — hinavci!«

»Potrpeti bo treba, ljudje božji!«

Da, ljudje božji, je dejal!

Ž i v i n a, ž i v i n a! Tako naj bi dejal, kajti odpeljali so nas kot živino in sedaj bi hoteli to še nadaljevati!

»Ljudje, pamet v roče! Vse bomo uredili. Z nami so vsi oni, ki so ostali doma«, je miril še nekdo poleg Varha najbolj razburjene.

»To je sramota, kulturna sramota! Sramota, sramota dvajsetega stoletja!«

Varhu, da prav njemu, se je milo storilo ob besedi kulturna! Spomnil se je kulturnih prireditev. Spomnil se je, da je to besedo prav v vsem času izseljenštva mnogokrat slišal. Kje? Kako? je v naglici iskal, po zbeganem spominu. Ah, da, dvatisočletna kultura, kulturnen narod.

Da, da, voditelj dr. Obojen je ob neki priliki dejal, da bo tako velika nacionalna država, taka kulturna država, kakor je Velika Nemčija — že urenila tudi njih vprašanje! Potrebno je potrpljenje! Oh, kako nas je znal potolažiti — to je bilo še v taborišču. Tudi tja nas je prišel obiskat in ni nas zapustil — d r. V i n k o Obojen! Menda se je pripeljal od daleč, iz Prage, kamor so ga na silo premestili v službovanje za ves vojni čas. Da, da kulturna... Varhu se je zasmilil ta dohtar, ki je moral tudi iz domačih krajev, četudi le v službo — je vendar težko oditi tako daleč.

Zdi se mi, da vem zakaj smo doživeli tak sprejem, je zopet vzdramila neka misel starega Varha. Niso vedeli kam naj gredo z onimi!

S kom?, jih je vprašalo takrat nekaj istočasno.

Varh se je zavedal, da ne morejo razumeti in pričel je pojasnjevati. Da, kam bodo z onimi? S tistimi, ki so jih naselili na naša posestva!

»Kaj nas to briga«, je dregnil zopet oni z onkraj Drave!

Varh pa je vrtal in vrtal: »Odgnali so ene, prišli ali prignali so druge in sedaj kam z ljudmi? Kam z ljudmi.«

»Kaj bodo napisali za vzrok vsem tistim, ki bodo morali iz naših domačij« — se je posmehnil nekdo iz Podjune. »Morda zopet — aus staatspolizeilichen Gründen!!«

»Ne, ne, tega ne bodo storili«, je le še zase mrmral Varh.

Dva dni so se nato izseljene družine prerivale po kolodvoru. Drugi dan, ko so pripeli transportu Volksdeutscherjev že stroj in odredili smer Mallnitz, se je v ljudi na kolodvoru pričel zaganjati celo nek uniformiranec s pištolo. Biti je moral že nekaj posebnega, pri stražarjih, morda celo častnik — morda, je razmišljal Varh. Na vsak način je bil nekaj takega, da je imel pravico groziti ljudem s pištolo. Tak čas je dandanes, da, tak čas.

Sicer si na povratek, on, Varh nikoli ni upal resno misliti, kajti bilo je kaj malo upanja. Posebej pa še po tem, ko jih je obiskal dr. Vinko Obojen. Ko jim je pojasnil, da ima ta velikanska država velike skrbi. (Toda te velike države sedaj le ni več). Posebej v vojnih časih je težko zanjo; zanje se bo zanimala šele, ko bodo nastopili bolj mirni časi in, da je treba pač sedaj potrpeti. Takrat je bil Varh še celo prepričan, da ne bo šlo lahko.

Če on, dr. V i n k o, ki ga je poznal že iz prejšnjih časov, ki je bil učen, ki je znal posebno lepo vse pojasniti, tako trdi, bo verjetno držalo. Da, lepo je znal pojasniti, na mehak, na neboleč način.

Zanj, za Varha in za mnoge, je bil ta obisk, kakor mehak, vlažen obliž na pekočo rano.

Takrat je bil lep, sončen dan, nedelja in težko jo bo pozabiti. Vsi izseljenci so bili zbrani in nek duhovnik je bral mašo, čeprav je bilo to prepo-vedano in bi lahko bile težke posledice. Vsi so peli cerkvene in zatem še druge domače pesmi. Vse jih je obhajal in z njimi so stopili k obhajilni mizi tudi

Fran Eller:

KOROŠKI PSALM 137

*Ob rekah daleč v mrkli smo deželi
klonili nemo v suženjskih vezéh,
pa so veleli nam z očmi na smeh:
Zapojte tu, kakor doma ste peli!*

*Kako bi peli vam na tujih tleh?
Naj tresk nam zmane čela, izgoreli
v goltancih bi jeziki zdreveneli,
če zabimo rodine v hudih dneh. —*

*Mi? Ne, to nismo mi: prodani v zimo
in v polnoč, mi za tujca kri cedimo
in pesmi — bol koroška v njih trepeče —*

*mi pevamo pokorno na ukaz ...
Nič nas ni sram. Ves abor nam rezgeče,
nam ploska, pa še rdimo ne v obraz.*

1940

gospod doktor. Da, taki so bili oni in sedaj so gotovo že doma, zdravi, veseli. Prepričan sem, da že zopet skrbijo za nas — gospod dr. Vinko Obojen.

Varhov smehljal je dobil nov izraz — skoraj blažen. Ženske, ki so medtem že napravile luč v čumnati, so se spogledale in ena je odhitela po gospoda. Najbolj izkušena — sosedova Neža je omenila, da Varh že odhajajo. Tako gledajo, kakor, da že vidijo nebesa.

Mnogo izkušenj je imel stari Varh, polno spominov! Star je bil in zaradi tega se je vsega tega nabralo obilo. Njegov sprehod nazaj v vse to valovanje, ko je opazoval tega drobnega človečka — je bila le obilna žetev — ki jo prebiraš, pregleduješ jeseni. Droben krömpir je potrebno obrati — da bo za prašiče, izbrane plodove pa bo kmetovalec prihranil za lastno hrano in še posebej za seme.

Stari Varh je menil o tem, kar je pridelal — o izkušnjah, da so med njimi skoraj vse take, ki bodo veljale za večne čase. Zbiral jih je vsa svoja leta — po robih njiv, tako temeljito, da je od naporov dobil kilo. Zbiral jih je ob krstih otrok, zbiral iz pridig gospoda v nedeljah, pobiral jih je tudi iz ust dr. Vinka, ki se je ves razdajal, kadar jih je obiskoval v prosvetnem društvu; zbiral, ko je plačeval davščine, zbiral še posebej, ko je umrla ob porodu mati njegovih otrok. (Otroci so od onih dni kar nekam podivjali — zanje se ni brigal pravzaprav nihče. Posebno Petre — najstarejši je bil tak, pa tudi najmlajši, ki ga je materi v spomin namenil za gospoda — ni bil nič boljši.)

Mogoče bi še marsikaj uredil, če ne bi bilo izselitve — toda potrebno je bilo trpeti, drugače ne bi bil mogoč tak dan, prav gotovo ne in prav gotovo ne tak, kakršen je prišel.

Po tretjem dnevu, odkar so bili na Beljaškem kolodvoru, se je Varh, po premnogih raznovrstnih intervencijah, sporih, tiskovnih dvobojih raznovrstno opredeljenih časopisov — eni so bili zato, da se naj ljudje vrnejo, drugi so molčali o izseljencih, z otroci vrnil domov.

S težavo je prisopel na višavo, zjokal se je in jokal, jokal od veselja in hvalil boga, da mu je naklonil še ta trenutek v življenju.

Vsem sosedom je stiskal roke, pozabljal je pri mnogih izpustiti desnico, ki se je je oprijel. Celo onemu človeku, ki se je naselil v njegovo hišo, je najpristrčneje stisnil roko in v zlomljeni nemščini — kajti vse življenje se ni navadil te govorice, je odprl svoje razneženo srce:

»Nikoli ne bi verjel, da bi mi mogel bog nakloniti toliko sreče, veselja in dobrote.«

Medtem so ženske v sobi prižgale polno sveč, dasi sama kost, se je v teh trenutkih ob nihajoči svetlobi sveč, ki so plapolale obraz umirajočega trpina osvetlil tako nenavadno, da je bil njegov izraz kar najbolj poseben, svečan. Smehljal je bil nežen in blažen in čudo — bolnik je odprl solzne oči, ki so čudno odblikavale in izžarevale oster odboj v polmraku.

»Boga gleda, boga gleda«, so šepetale ženske in pričele polglasno žebrati žalostni del rožnega venca: »ki je za nas krvavo martran bil! ki je za nas krvavo martran bil... (Neža je znala obnoviti nedeljsko pridigo in je še pohitela, da imajo pri molitvi rožnega venca ustnice čisto svojo vlogo, pamet, so dejali gospod, pa spet svojo. Žebrati rožni venec se ni mogoče naučiti v enem tednu. V tem se je treba vaditi, kakor v vsaki stvari — to je umetnost, ki si jo pridobimo le z vajo.)

Mož iz Kanalske doline ni bil vesel tistega, ki se je vrnil. Še manj je bil pripravljen na njegov prihod. Vse je bilo prenašlo. Svet se je podiral, sicer za vse to Kanalčan ni dosti vedel. Ne bi se tudi brigal za to, če se ne bi nekega dne, že pred tem časom pojavili čudni, obraščeni možje. Zanje je zvedel preko navodila iz žandarmerije, da jih je treba naglo prijaviti. „Wer Banditen füttert, nährt seinen eigenen Henker!“ Kljub takemu ostremu opozorilu, ki ga je nalepil strankin zaupnik na njegov skedenj, pri tem je še sam pomagal, da je bil papir lepo uravnan, ni teh ljudi takrat niti prijavil, še manj pa, da jim ne bi postregel!

Mož iz Kanalske doline je premišljeval. Dovolj imam že sovražnikov! Zaradi tega je razodel tudi onim zaraščenim ljudem, da so ga pač semkaj naselili. Ti se niso pomisljali objasniti, poleg govorjenja o fašizmu, neki Widerstandsbewegung-i in politiki, da bo moral pospraviti vse, kar je pač njegovega, čim se bo vrnil pravi, izseljeni gospodar.

„Le skrbno gospodarite“, so dejali potem, ko so pojedli; nato so odšli.

Še kasneje se je neprijetno počutil, če se je spomnil teh nočnih gostov, ki so se vzeli iz teme. V mraku so odšli in zaukazali tako, kakor doslej ni bil slišal govoriti sličnega v zlomljeni nemščini. Že takrat se je zavedel, da bo moral nekoč oditi, da bo morda težko kaj odnesel s seboj. Preklel je ljudi in dan, ko so ga pregovorili, da se je odločil za tak pust kraj, za tako posest, odkoder so na silo odgnali ljudi.

Nekje znotraj pa je kljuvalo, želelo z vso silo, da le ne bi bilo tako, da se oni, ki je bil odgnan, le ne bi več vrnil, da se le ne bi uresničilo, kar so govorili nočni gostje. In dokler se to ni zgodilo, je verjel in bil prepričan, da bo ostal. Toda, ta dan je prišel. Tak nenaden prihod! Ta solzavi starec in njegovi požrešni vampi. Kako ga gledajo, kakor da je on vsemu kriv. Kako so se zagnali v hlev: vsepovsodi so švigale njih oči, medtem, ko je stari revež točil solze. Da, mladi so nevarni! Vendar si je dejal, ne kaže drugače, kakor biti previden. Ni še vse izgubljeno. Stari bo kmalu zaspal in otroci ...? No, bomo videli. Potrebno je držati postojanko, držati, držati!

Tak občutek o Kanalčanu (čutil je) je imel Peter Varh, o nočnem obisku pa ni vedel ničesar.

Kanalčanu je bila odveč moja prijaznost. S težavo se je izgovoril, ob našem prihodu. Zdelo se je, da je v zadregi — pred njim, pred Varhom.

»Napraviti vam moram prostor, oče!«

Šel je. Nasedel je mož, žal mi ga je. Žal mi je za človeka, ki sem ga takrat prvikrat videl. O njem nisem doslej slišal drugega, kakor, da je prevzel vse, kar je bilo našega. Na nas se ni spomnil, kako naj bi se, ko nas ni poznal. Vendar bi lahko kaj poslal. Živeli smo v pomanjkanju. Verjetno se je bal!

Otroci so se slabo ponašali. Petre mu menda ni podal niti roke. Marica se je namrdnila ob pozdravu, nato sta oba nekam izginila. Tonče, najmlajši ima še največ olike in tudi drugačen je kakor onadva. Da, pravega sem izbral in skrbel bom, da bo postal — gospod.

Petre in Marica sta medtem že ogledovala hišo, skedenj, se prav neprijetno spogledala s Kanalčanovo ženo, se namrdnila. Nihče ni spregovoril. V hlevu sta preštela živino; ugotovila sta, kaj manjka. Vse, kar sta pač pomnila po tolikih letih, sta hotela še poiskati. Da, takrat ob izselitvi sta jokala, vsaj Marica in Tonče. Petre, najstarejši ni spustil solze. Ne, nobene! Mati so se posebej še čudili, kako je ta otrok čuden. Petreju je moralo biti hudo, najbolj hudo. Huje kot ostalim. Petre je že živel z živino, jo pasel, ji pokladal in skrbel zanj. On bo dobil, so že v mladosti govorili ljudje in še on, oče Varh sam,

da jaz sem bil vesel moškega prvorojenca. Da, Petre, že določeni gospodar — in tako razdedinjeni; verjetno, da mu je bilo najhuje. Za to zemljo je bil ves zagnan Petre, za živino, za domačijo, ki jo bo prenovil. Mislil, mislil je stari Varh in dognal: oster je z njim, ki je bil na naši hiši!

Tisti večer, ko smo se vrnili, sem bil menda od sreče utrujen, zbit in že bi verjel, da sem prišel na dom le umret.

Človeček Varh se je torej le vrnil — na svoj dom. Sicer se ni vselil v hišo, temveč je potrpel, ničesar ni ukrenil, ko se je pojavil Kanalčan in izjavil, da jim je začasno pripravil prostor v hlevu. V hlevu, v hlevu! Da, v hlevu!

Pri otrocih je moral založiti še vse sile, da niso podivjali. Petre je kar stiskal pest in grabil za motiko, ki jo je naenkrat imel v rokah, češ, da bo počistil ta gnoj. Tak je bil, da sem se res bal hudih stvari. Toda ta večer, ko sem se zanj najbolj bal, za Petreja sem vedel, da se zna premagati, — da je pravi Varh, moj sin.

Tako smo si za prve dneve postlali v hlevu, dokler Kanalčan ne bo našel mesta, kamor bi se preselil.

Varh je poizkušal po vrnitvi še nekaj podelovati okrog hiše, toda vse kar je počel, je bilo bolj varanje samega sebe. Te njive, svoje, je moral še obiskati. Z grobo dlanjo je takrat občutil, kako se maje žito v vetru.

Le dlan je približal vršičkom, ki so nihali kakor osojski valovi. Ob vsakem sunku vetra, ko so klasi tiho zatresli ozračje in dobro podrsali po dlani, je zaslutil val, kako se je razlil po polju. Videl tega ni več, oči so mu odpo-vedale popolnoma. Le občutil je kakor, da bi mu nekdo, nek coprnik brizgal nove krvi, ki se je kakor valovanje toplo širila po vsem telesu.

Še je želel, da bi dočakal čas, ko bo vzel klasje med dlani, ga podrgnil in pogledal, kakšna bo žetev. Prisluhniti je hotel, kako se pripravlja žito na zorenje. Še je moral pokladati živini, se nadihati ozračja v hlevu, končno oditi še navkreber v gozd, odkoder je videti prelepi svet: ves Rož, ki se z Dravo izgublja nekje ob Humbrškem gradu, ves zgornji del doline, ki jo skoraj zapira posajena gora — Dobrač.

Tak je bil ta čudni človeček — starec, da so otroci že med sabo govorili: ves otročji je že. Prepričani so bili, da je slabo slišal. Tak, so pravili, je tudi s Kanalčanom! Tak je bil, ko bi moral urediti vse one stvari zaradi vrnitve posestva in odškodnine.

Bolnikov izraz je bil ob razmišljanju nekam utrujen. V sobi je po odhodu duhovnika brlela le še ena sveča. Ob vratih na stolu je dremala Neža in še v dremavici nekaj migala s prsti, v katerih je imela molek.

Stari Varh se je po vrnitvi dobro zavedal, kaj je počel. Vse je opravljal s točnim, premišljenim računom, da ravna popolnoma pravilno. Moral je še urediti, da bo najmlajši nadaljeval študiranje, tako se je zavezal njegovi materi. Moral se je še praznično obleči in stopiti v nedeljo k prvi in se zahvaliti, da more zopet živeti, ali pa vsaj umreti na domačiji.

Iz domačije, kjer je sedaj nekam skupno živel s Kanalčanom, se ni hotel geniti. Izgovarjal se je na stare noge, na strmine, ki jih več ne zmore in je na vse opravke v dolini pošiljal mlade. Celo na posvete, ki so jih imeli izseljenci, sta hodila vsa žalostna le Petre in Marica.

Kanalčan se je po prvi osuplosti le pričel pripravljati na selitev. Z Varhom je bil v najboljših odnosih. Spopadal se je le z otroci. Zdelo se je, da povzročajo prepir Varhovi otroci — predvsem Petre. Ti so dognali, da manjka celo živine, da manjka to in ono, da je ta ali oni stroj odprodan.

Mož se je po mojem mnenju trudil v gospodarstvu, po mnenju Petreja je bil slepar. Z mano, s starim Varhom, se je rad pomenil. V glavnem sva bila istih misli o mnogih stvareh. Mislim, da ni bil slab človek, v kolikor pa bi bil, so ga v to pripravili drugi.

Otroka sta bila vsak dan bolj nestrpna, to je poslabšalo moje zdravje. Očitata sta mi, da se ne zanimam za prepis premoženja. Očitata sta, da se ne zanimam za odškodnino. Kako sta me s tem zadela! S tem, da se ne zanimam! V resnici se ne zanimam. Bog je vzel, bog bo dal. Kaj vedo take mlade glave o odškodnini. Kdo naj jo da? Petre je prodal telico. Kanalčan je trdil, da je to priredil on. V resnici, zdi se mi, da je imel mož prav, pridelal jo je. Petre je le nekaj tednov zopet doma. Petre je trd in trdi, da manjka in to mnogo manjka — živine. Kanalčan pravi, da so jo prisilno vzeli. Petre, Petre, zaskrbljen sem, kajti ne smemo ravnati tako, kakor so ravnali z nami! Bolje bi bilo, če bi možu odstopili telico! Matere nista imela ta dva otroka in od tod trdota.

In za tem so me pripravili... Prišel je celo oni iz šole, samo, da sem šel v mesto — na zborovanje, na obletnico! Poslali so pošto in to tako, da sem moral iti. Tako so sporočili:

»Če je stari Varh na višavi mrtev, ga prinesite na nosilih v dolino in položili ga bomo v Celovcu med nas! Da bo za slovo še slišal, kar se bomo dogovorili. Zjutraj bo zahvalna maša, za tem se bomo zbrali in zahtevali to, kar je naše in netega, kar je bilo od drugih!

Torej je moralo biti, če so že tako pisali in sem šel! Šli smo vsi: stari Varh, njegov sin Petre, sin Tonče (študent) in hčerka Marica.

Umirajoči se je ob spominu do kraja bridko nasmehnil. Šel sem ne zaradi sebe, tudi ne zaradi otrok, ti tega ne zaslužijo, *temveč zaradi vseh nas, ki smo bili kjerkoli: v Hesselbergu, Frauenaurachu, Wassertrüdigenu, Rastatu itd. Kdo bi obdržal v glavi, kje vse so razvrstili vse naše ljudi, ki so jih v tistih težkih dneh pogнали z domov.*

Šel sem zato, da se kaj takega v svetu ne bi več ponavljalo. Šel sem zato, da bi skupaj z drugimi le to povedal. Spoznal sem, naj bo v tem ves smisel. Šel sem čistih misli in z dobrim namenom, brez mržnje, ki je ne poznam. Bilo nas je veliko, nad dvatisoč in, ko bi morali gospod odpeti mašo, so sporočili, da so prevzvišeni gospod škof prepovedali. Da, *pre-po-ve-da-li!*...

Po licu umirajočega je zdrčala solza. Na čelu in na sencih so izstopale potne srage. Sveča je plapolala ob prepihu, ko je nekdo domačih odprl vrata — bolnik je zaječal.

Zatem smo molili v stolnici, brez duhovnika: za mir in pokoj, za duše umrlih izseljencev in njih sorodnikov.

Na zborovanju so mnogi izseljenci lepo govorili. Padale so tudi ostre besede zaradi odškodnin in na račun prevzvišenega. *Le za kaj so pre-po-ve-da-li sveto mašo!*

Ne bi si bil mislil, da se bo še pobrigal kdo za nas, toda ljudje, ki so v dolini, so se zavzeli tudi za Gorjance. Ta moj Petre bo imel nekaj le prav! Sestavili so celo neke komisije. Baje se bo potrebno trdo zavzeti, da bodo izseljenci kaj dobili. Petre in pa Marica sta pa kljub temu taka, da hočeta kar z glavo skozi zid. Petre je pripovedoval, da so nekateri že dobili nekaj odškodnine! Pripovedoval je, da so takrat po zborovanju še razganjali naše ljudi; z brizgalnicami so prišli gasilci, policija...

Ne, ne, to ni bilo dobro, to je bil najslabši del zborovanja. Petre, Petre, kam boš zašel, če te bo vse srečalo?

Tudi gospod dr. Obojen in še gospod profesor, ki so bili prvi izseljen, sta mi dejala takrat: »Varh, pametni bodite in naj bo pozabljeno, kar je bilo. Potrebno je pričeti novo življenje. Pozabite, Varh, pozabite Varh na gorje in odpuščajte. Odpustiti je treba!

Natanko tako sta dejala kakor, da bi mi iz srca izvlekla to, kar sem hotel povedati Petreju sam. Ni mi žal, da sem šel v Celovec, čeprav je bilo tudi to Petrejevo maslo, vendar videl in slišal sem dovolj: Le z a k a j n i s o p r e v z v i š e n i d o v o l i l i m a š e?

Dr. Obojnu, sem se lahko ob tej priliki zahvalil za obisk — za tolažbo v taborišču. Da, da z l a t a u s t a i n z l a t j e z i k i m a!

Vse bi bilo le, če ne bi bil Petre tako vroče glave in trdega, pretrdega srca. Pravi, da so storili najpametneje tisti, ki so prvi pognali Kanalčane. Petre, nikake mržnje na našo hišo — ne nakoplji je!

Ko sem se vlegel, so me prenesli v čumnato. Petre je dejal, da bo lažje Kanalčanu, kakor meni — v hlevu. Torej ni predlagal tega Kanalčan? Vendar lahko bi umrl tudi v hlevu, le, da ne bi bil Petre tako oster.

Trpek izraz umirajočega, otrpel izraz — otrdel. Nekaj je zaskrbelo starega Varha ob njegovih zadnjih trenutkih — ob zadnji uri: morda ni bil to le njegov sin Petre? Mogoče ni hotel, ni mogel več premišljevati o tem, kaj je imel Petre vendarle prav! Menda se je zavedel, da se Kanalčan kaj dolgo seli. Ne tega ni hotel dopustiti niti svoji misli. Niti v sebi ni želel dvoma! Lahko je otrpnil ob tem, v zadnjem trenutku, ko se je spomnil, da je še vedno šest let po vojni uradni lastnik stare, nad štiri-risto let stare domačije Varhov — še vedno Deutsche Ansiedlungs-Gesellschaft m. b. H., Nebenstelle Klagenfurt. Morda ga je zadelo to, ker ni Kanalčan dal pobude, da so ga umirajočega prenesli iz hleva v čumnato — lastne hiše.

*

Na pogreb je prišel nekdo od Zveze izseljencev in prinesel prekrasen venec. Pogrebcev ni bilo večje število, nihče pa tega v tej zimi ne bi mogel zahtevati, niti pričakovati. Tistega dohtarja niti tistega profesorja, o katerih so oče imeli toliko povedati, ni bilo.

Za vzgled vsem so očeta povzdignili gospod župnik, ki so v nagrobnem govoru dejali, da so bili oče Varh kristjan, ki je doumel nauk: Č e t e k d o u d a r i n a l e v o l i c e, m u p o n u d i š e d e s n o!

Na pogrebu je bil tudi Kanalčan, ki se še ni odselil. Midva s sestro ga še pogledala nisva. Ta človek je kaj dobro znal izrabljati očetovo slabost. Potem, ko smo spremili očeta, ga nisva povabila k mizi (v hiši je tako še bil). Na

pragu hiše sem ga srečal in mu omenil, da bi bil že čas, da se že izseli. Bila je huda, zamedena zima, burja je namedla precejšnje zamete — toda nisem mogel in ne bi tudi v bodoče popustil: »Naj gre v sneg, hudič prekleti!«

Kanalčan je končno odšel. Kaj vse je odvlekel, ne vem. Kaj je vse pravzaprav bilo njegovega in ne našega, tudi ne vem. Vrag bi lahko ločil to, kar je zamešal. Za kravi, teleta, ki sem ga prodal in drobnico sva se spoprijela. Hotel si je prilastiti prirastek. Tega nisem dopustil, kajti v hlevu še ni bilo živine, kolikor smo je imeli pred izselitvijo. Vseeno ali jo je odprodal on, ali kdo drugi — hočem le to, kar je bilo naše. Dobro je, da ni več očeta, ki so bili dober človek.

Ta teden je prinesel poštar pismo. V njem se je oglasil nek advokat v Kanalčanovem imenu in zahteval odškodnino za ves prirastek živine. Grozi s sodnijo: za tele, za kravo, za nekaj ovac, za konja, za vsak kos posebej pravi, bo izterjal, če ne drugače, s sodnijo. Sklicuje se na nek III. povračilni zakon. Sam se na zakone ne spoznam! Vprašal bom na naši Zvezi.

Menda je naša hiša ena redkih, ki po očetovi popustljivosti sploh ni prejela ničesar v odškodnino. Kako naj odstopam sedaj še onemu, ki se je hotel okoristiti in se najbrže tudi je.

Na rob pripovedovanja o očetu pridjal zato, da bo lahko bolje vsakdo razumel — Petre Varh, 1950 leta.

Rok Arih

HERMANN PINTER

UVOZ — VELETRGOVINA

SADJE

ZELENJAVA

JUŽNO SADJE

ŽIVILA

KONZERVE

CELOVEC

RENNPLATZ 4 — TELEFON 13-84

Ustoličenje

*Bilo je blizu pred pol tisoč leti.
Pradedje naši stali spet so zbrani,
da vojvodo po šegi davno dani
na prestol dvignejo pri Gospe Sveti.*

*Pa reče plemič kmet svoj govor znani:
Kdo je, ki se nam bliža v bojni četi?
Je on mož pravi, mož za dom naš vneti,
da ščiti pravdo, da nam vdove brani?*

*Bo vladal modro, vsej deželi dika,
v blaginjo narodu in srečo jasno?
T'o zdaj z besedo potrdi naj glasno,*

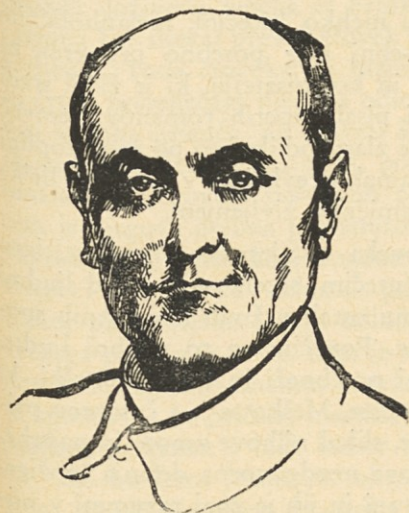
*preden si plašč bi vojvodski ogrnil. —
In knez — kako kmetiču je odvrnil?
Kmet, ne razumem tvojega jezika.*

Fran Eller

Jubilej dobrega človeka

Ob osemdesetletnici pisatelja Ksaverja Meška

Sele so majhna vas, nekje v hribih nad Slovénjim Gradcem, daleč od vsakdanjega vrveža modernega življenja, Bogu za hrbtom, bi lahko rekli, a v njih živi velik človek, sloveč pisatelj, močan značaj in odločen narodnjak. Ko

sem lansko jesen, tisti dan, preden se je Peca čez ušesa pokrila s sneženo kučmo, hodil s prijateljem po hribih nad Slovénjim Gradcem, sem z zadoščenjem videl, kako zelo tamkajšnji ljudje vsi od kraja spoštujejo svojega župnika Ksaverja Meška. Če se mi je dotlej dozdevalo skoraj škoda, da živi Meško nekako izgubljen v odmaknjeni vasici, ko bi moral biti zaradi svojih zaslug vendar vsem na očeh, sem tistikrat spoznal, da je najbolje tako, kakor je, kajti to, da živi Meško v neznatih Selah, se tako lepo ujema z njegovo osebno skromnostjo in v Selah je hkrati tudi sredi okolja, kakršnega je kot pisatelj najrajši zaiemal v svojih delih, v Selah nam je nekako najlažje vsem v srcih in

živ simbol naše otožne Koroške. Spoznal sem: ko bi bilo kako drugače, bi bilo manj v skladu z Meškom, manj ubrano z njim in zanj manj značilno.

Ksaver Meško je doma iz Ključarovcev pri Sv. Tomažu nad Ormožem, kmečki sin, ki mu je bilo omogočeno šolanje, najprej v Ptuj, potem v Celju, kjer je maturiral leta 1894. Odločil se je za duhovski stan in stopil najprej v mariborsko bogoslovje, toda že leta 1897 odšel v celovško v upanju, da bo tam imel več svobode za sproščeni razmah pisateljskega delovanja. S tem letom se je povezal s slovensko Koroško in tej zvezi je do danes, skozi pol stoletja bridkih preizkušenj in razočaranj, ostal zvest. O tem nam zgovorno priča že zgolj zunanja, službena njegova pot: kot kaplan je najprej služboval v Škocijanu pri Klopinskem jezeru, potem v Žabnicah, od koder je obenem oskrboval tudi Višarje, dalje je bil župni upravitelj v Kneži nad Trgom in v Grebinkem klostru nad Velikovcem, od koder je odšel v Št. Danijel nad Prevaljami, kjer je bil obenem za ekspozita tudi v Strojni. Leta 1906 je prevzel župnijo Marija na Zilji pri Beljaku. Tu so ga med prvo svetovno vojno obtožili veleizdaje in zaprli. Ob prevratu je moral bežati v Jugoslavijo in je nekaj časa služboval v Dravogradu, od leta 1921 dalje pa v Selah pri Slovénjem Gradcu, od koder je moral ob Hitlerjevem napadu na Jugoslavijo vnovič na križev pot begunca. Toda dano mu je bilo, da se je po drugi svetovni vojni vrnil v Sele, kjer še danes kljub častitljivim letom zvesto pastiruje.

Meško pa ni samo duhovnik, je tudi pisatelj. Že nad petinšestdeset let je njegovo pero v službi človeka in domovine. Na dovzetnega mladeniča je že

ob času njegovega šolanja z izredno močjo delovalo okolje. Ptuj je vplival nanj s svojo bolečo narodnostno razklanostjo, še bolj pa ga je v tem razgibalo Celje, kjer so bili pod konec prejšnjega stoletja živahni slovenski narodnostno-politični tokovi. Tako se je v Mešku prebudil in izostril čut za slovenstvo, ki se je razvijal in zorel hkrati z njegovim pisateljskim darom. Bil je sodobnik slovenske moderne, Cankarja, Ketteja, Murna in Župančiča, vendar ga je njegova krajevna odmaknjenost zadržala nekje na robu, da se jim ni povsem pridružil in se zljil z njimi v eno samo slovstveno družino. Izoblikoval si je svoj izraz, značilno romantično pobarvano besedo, ki zna z otožno, čustveno razgibano vzvalovanostjo seči do srca in je zlasti blizu mehko čutečim, melanholičnim dušam. Ni dvoma, da je prav ta Meškov osebni slog posebno primeren za snov, ki se mu je kot sinu Slovenskih goric in kot pisatelju, ki je živel sredi Korošcev, zlasti prilegala. Meško namreč ni pisal napetih romanov, temveč ponajveč krajše povesti, črtice in novele, ki se zlasti odlikujejo po svoji toplini in plemeniti človečnosti. Tudi v njegovih dramah prevladuje v glavnem lirika nad dramatiko, lepa misel nad trdim in dinamičnim življenjem.

Meško je kot pisatelj študiral zlasti človeka in njegovo duševnost, igro njegovih razpoloženj. Z bistrim očesom in čutečim srcem si je med ljudmi svoje okolice in zlasti še med ljudmi, ki so mu ostali v živih mladostnih spominih, izoblikoval svoje junake in junakinje. Povečini so to majhni ljudje, kočarji, osebenjki, berači, siromaki, značajski posebneži in čudaki, moški, ki se vdajo pijači, ženske, ki pozabljajo na svojo čast. Meško se je s čustveno prizadetostjo poglobljal v njihove osebne zgodbe, slikal njihove zmote in napake, pa bil kljub temu, da je moral obsojati njihova neodgovorna dejanja (požige, tatvine itd.), človeško vendarle na njihovi strani in jih je znal razumeti v njihovi stiski. Meško je, bi lahko rekli, pesnik našega malega človeka, ki živi sam svoj in pozabljen v svoji tihi bolečini sredi množice glasnejših, močnejših in bogatejših. Z ostro izbrušenim čutom za socialno in narodnostno pravičnost se kot pisatelj sklanja k trpečim, z veliko zavzetostjo prikazuje krivice, ki jih doživljajo, in trpljenje, ki je njihov delež. Dostikrat celo na človeku, ki bi mu površen opazovalec prisodil, da se mu godi dobro, da je srečen, bogat, veljaven in močan, najde skrito rano, bolečo notranjo razrvanost, značajsko šibkost, kar vse nam celo takega mogočnjaka človeško približa in poniža na raven preprostih vsakdanjih ljudi, s katerimi lahko čutimo.

Že večkrat je bilo zapisano, da je Meško steber slovenstva na naši severni meji. Nikjer in nikdar ni bil, ne v knjigi ne v osebнем življenju, narodnostno nestrpen in šovinistično prenapet, vselej pa narodnostno zaveden in občutljiv za krivice, ki jih trpe Slovenci kot majhen narod v celoti in kot posamezniki. Meško je bil in je svetel zgled pravega narodnjaka v osebнем delovanju, ko se v plemeniti človečnosti zavzema za lepo sožitje sosedov in ga boli sleherno nasilje, ki izvira iz zgrešenih pojmov o pravicah narodov in iz premajhne vestnosti narodnih voditeljev. Ravno v zvezi s tem je po prvi svetovni vojni zapisal nemara svoje najtrše, najostrejše in najbrezobzirnejše besede, ki ravno s tem, da jih je izrekel lirično mehki Meško, še dvakrat bolj pričajo, kako so bile zaslužene in potrebne. Samo takrat mu je tako do vrha prekipela sveta jeza nad malomarnostjo slovenskih voditeljev in politikov, sicer pa je bil v svojem pisanju vseskozi miren in dostojanstven, rajši simbolično privzdignjen

kot pa vsakdanje trpek, rajši lirično zatopljen vase kakor pa udarno bojevit na zunaj. Prav te prvine Meškovega pisanja so bralcem tako ljube, zato so njegovi spisi doživeli že po več natisov in so domala vsa njegova dela prevedena v češčino in slovaščino, mnoga pa tudi v nemščino, angleščino in celo švedščino. Zaradi osebne skromnosti je pa premalo poskrbel za lepe in dostojne izdaje svojih del v domovini, kar bi ga že na zunaj uveljavilo med slovenskimi pisatelji, in tudi z izdajo Zbranih spisov ni imel sreče, saj so se že dvakrat ustavili pri prvem zvezku.¹⁾

Meško je v svojih spisih mehak, romantično otožen, tankega posluha za drobna doživetja veselja in bridkosti, za sodobnega človeka strojev in golega razuma kar skoraj preveč človek srca. Pričakovali bi, da je tak tudi v osebнем življenju. Toda človeka, ki pozna Meškovo mehko dušo iz njegovih povesti in črtic, presenečajo njegova odločna dejanja v življenju, ko ga ne more ukloniti še taka nesreča, ne potreti še tako trpljenje in razočaranje. Ostal je vse-skozi neustrašen, raven mož, pokončen človek, čist značaj, ki ga ni mogoče omajati v njegovem poštenem ponosu, ne ga pridobiti za poceni dejanje. V tem je njegova osebna plemenitost in ljubeznivost prekaljena z aristokratsko vzvišenostjo, z nekakšnim zidom, ki je tako značilen za velike duhove in že vnaprej onemogoča sleherni poskus nepoštenosti v odnosu nasproti njim. Kakor pa je Meško trd in odločen, neizpros in neuklonljiv v zadevah človeškega ponosa in vesti, tako je ves razumevajoč in dobrotljiv nasproti slehernemu, še tako majhnemu, zavrženemu, nepriznanemu ali prezretemu. O tem je zgodovina že pričala, marsikaj pa bo moralo še biti povedanega, da bo naš jubilar prikazan v luči, kakor jo zasluži.

Ko bo letos jeseni 28. oktobra Ksaver Meško dopolnil osemdeseto leto, se ga bo ob njegovem prazniku spominjala tudi Koroška, zavedajoč se, da se spominja enega izmed svojih najvrednejših delavcev. V hvaležnosti se bo pridružila domovini, ki ga bo slavila, in v mislih bo sleherni zavedni Korošec poromal v koroške Sele k velikemu Slovencu, dobremu človeku in priljubljenemu pisatelju, ki nam raste v simbol slovenske Koroške, in mu želel še mnogo zdravih let, da bo močan doživel še čas, ko bo lahko z radostno besedo pozdravil enakopravne brate ob Zilji in Dravi, s katerimi je že vse življenje povezan z vezmi srca in krvi.

POSCH

trgovina z m. bl.

CELOVEC, Gasometerg. 10 / Tel. 3103

Živila, kolonialno blago, špirituoze vina in tekstilije

Jamči za brezhibno kvaliteto in realne dnevne cene

¹⁾ V majhno oddolžitev pisatelju bo letos začelo izhajati pri Mohorjevi družbi v Celju Meškovo Izbrano delo v štirih knjigah, kjer bodo zbrane njegove najlepše in najznačilnejše umetnine od njegovih kmečkih zgodb in zgodovinskih povesti preko romana „Na Poljani“ in lirično-romantičnih črtic iz zbirk „Ob tihih večerih“ in „Mir božji“ pa do njegovih avtobiografskih spisov in spominov, ki so zlasti dragoceni za dogajanje na naši severni meji.

Franc Leder-Lesičjak

ljudski pesnik in pevec iz Korotana.

Sto dvajset let je poteklo, odkar se je rodil leta 1833 v Globasnici ljudski pesnik in pevec Franc Leder-Lesičjak. V kratkem izide v založbi Mohorjeve družbe v Celju Lesičjakov zbornik, ki bo obsegal ca. 70 strani. Literarni del je napisal koroški rojak dr. Janko Kotnik, Lesičjakove pesmi je zbral in uredil za mešani in moški zbor prof. Luka Kramolc. Dodal je še Lesičjakove pesmi v narečju in koroški slovarček ter misli slovenskih skladateljev o pomenu slov. narodne pesmi.

K napevom in pesmim je prof. Luka Kramolc napisal sledeče pripombe:

Dejstvo je, da je znal Lesičjak s svojimi pesmimi ob spremljavi citer našemu ljudstvu na Slovenskem Koroškem posredovati svoje pesmi tako, da jih je ljudstvo vzljubilo in postajalo narodno vse bolj zavedno in samostojno.

Lesičjak je bil naš prvi slovenski učitelj in zborovodja; utrl je pot slovenskemu petju med našim preprostim slovenskim koroškim ljudstvom. Na semnju v Pliberku je sedel v uti, na putruhu z žganjem pa je imel citre: za uvod je zaigral napev, nato zapel izvirno pesem, jo ponovil, nakar je ljudstvo povzelo njegov napev, kar je Lesičjaka izredno zadovoljilo.

Lesičjakovi napevi in pesmi ne obravnavajo pretresljivih dogodkov, ne, te pesmi opevajo tegobe preprostega človeka, so naivne, preproste, a vendar se skriva v njih mnogo zdravega humorja, življenjskih resnic in ljudske modrosti.

Lesičjak ni pel samo svojih pesmi in napevov. Napev pesmi »Jaz sem en frišen jager« ni njegov, pač pa je njegovo besedilo. Ta pesem sodi med tako zvano makaronsko, to je komično poezijo, kjer se latinski verzi prepletajo z verzi modernih jezikov. Ta pesniška mešanica je cvetela v 16. in 17. stoletju in je obravnavala življenje študentov in nevarnosti samskega stanu. Napev pesmi »Jaz sem en frišen jager« so verjetno zanesli k nam študentje, ki so študirali na nemških univerzah in so dobro poznali študentovsko makaronsko pesem z istim napevom, katera prva dva stiha se glasita: »Hoc carmen composuerat ein lustiger Student.« Izmed njegovih pesmi je najoriginalnejša »Pesem od rojstva«. Tu se je najbolj uveljavil njegov smisel za opazovanje in humor. Ta pesem zveni kot duhovita satira. Isto velja za pesmi »Od nedeljskih jagrov« in »Denarcev ni«. Zdi se pa, da je besedilo »Dokler sem ledik bil« in »Lušno je vigred« okrnjeno. Podobno je z Lesičjakovimi napevi. Ti niso za muzika nikako razodetje; vsebujejo pa toliko narodnih prvin, da jih je od ljudskih pesmi težko ločiti. Odtod izvira tudi sloves in popularnost, ki je značilna za Lesičjaka kot ljudskega pevca.

Objavljenim napevom »Lušno je vigred«, »Dokler sem še ledik bil«, »Od nedeljskih jagrov«, »Pesem od rojstva«, »Bistriški jager« sem — kolikor je bilo potrebno — priložil knjižno besedilo, to pa zato, da bodo pesmi lahko peli tudi pevci, ki jim je koroško narečje teže umljivo. Dodal sem pa narečni zapis in sicer v tisti obliki, ki je Lesičjakovi najbližja in je še živa med Poljanci v Podjuni in med starimi domačini v Mežiški dolini; v pesmi, s katero je Lesičjak prehodil Podjuno in Mežiško dolino in zašel tudi v Rož, se prepleta podjunsko narečje z mežiškim, vmes pa se kaže tudi vpliv rožanskega narečja.

Narečni zapis se mi zdi potreben tudi zato, da se vidi, kako sta umetnik in strokovnjak v teku časa besedilo še izpilila, slovnično popravila ter dokončno izoblikovala, in tako so pesmi postale last vsega slovenskega ljudstva. Za tiste, ki jim je koroško narečno besedilo težko razumljivo, sem dodal »Koroški slovarček«.

K pesmim »Pesem od nespametnih ljudi«, »Pesem od Bala«, »Pesem kranjskega rekruta«, »Pesem o Gustlnu Paru«, »Pesem od štelinge«, »Pesem mojega življenja«, »Pesem od vinske trte«, »Pesem rajnega župnika« nisem mogel izslediti napevov. Škoda, da jih ni kdo zbral in zapisal, ko so bili še živi. Mnogo jih je s časom padlo v pozabljenje.

Naj bodo ti drobni fragmenti Lesičjakove umetnosti skromen spomenik našemu slovenskemu koroškemu pesniku, pevcu in vižarju.

FRAN ELLER:

KAJ BI SE HVALIL

*Kaj bi se hvalil, da rôjen sem bil
pevec v dolini pojoči,
ko pa usode mi prst je nemil:
s hrupom po svetu me toči?*

*Kaj bi se hvalil, da vabljen sem bil
ljubo iz oči v ôči,
ko pa usode mi prst je nemil:
daleč od ljubih me loči?*

*Loči in toči; kdo ve kam
prst me nemili še zrine ...
V eni dolini dom je en sam,
kdo mi prešteje tujine?*

UTEHA

*Posode starih nad raztrupil
zli, verolomni nam je svet.
Pa nas ne bo z brezupom strupil:
nalijemo si novih spet.*

*Nič publih treba ni uteh ...
Mi vemo, kaj nam preostaja:
sežgan kadi se dom na tleh,
trdó bo zidati ga s kraja.*

1948

Stric Joz

Stric Joz, tako so ga imenovali vsi na Bregu in po okolici, je živel v prejšnjem stoletju. To je v času zmagoslavnih Radeckijevih pohodov, v času, ko se je kmet otresel grofovske oblasti in ko so tudi delavci že zahtevali svoje pravice. Živel je skoraj do I. svetovne vojne (1839—1913). Znan je bil po svoji dolgi bradi; bil je lepega obraza, velikih modrih oči in visoke rasti. Dolga leta je bil vojak, sicer pa čevljar in nato lovec, ki se je pečal s čebelarstvom, vmes pa je pridno zbiral starine, ki mu jih je zapustil deželni poslanec Petrič († 1882). Zabaval je ljudi s svojim humorjem in svojo šegavostjo, tako da že nobenega pustovanja ni bilo brez njega. Bil je dober pevec. Vabili so ga na vsako »ohcet«. Njegova zasluga je bila tudi, da so se slovenske poročne sani, katere nas spominjajo na stare šege in običaje, ohranile prav do danes.

Še pred kakimi 200 ali 300 leti so jemali k vojakom mladeniče po 18 let, kakor tudi obnemogle starce. Na stara leta so morali mnogi hoditi od hiše do hiše beračiti z lajno v rokah. Po deželi je bilo tedaj mnogo skrivačev, ki so se hoteli odtegniti vojaščini.

Joz je pripovedoval o svojih prednikih, da so bili doma nekje iz Bele Krajine ali Hrvatske. Od tam je pobegnil neki Golob, hotoč se rešiti vojaške suknje, na Karavanke. Priženil se je k Ojcu. Odslej je imel kot posestnik mir pred gosposko. Po ustnem izročilu je imel več sinov, ki so se poženili po dolini. Tako je šel eden k Trupju, drugi na Breg, tretji k Mlinarju k Št. Jobu, četrti k Štavlplnu v Pod turjo in peti k Ohacu v Rogije. Pisali pa so se že Gallob in ne Golob, kot je bilo prvotno njihovo ime.¹⁾

Medtem ko so imeli posestniki mir pred »soldaško« službo, je moral naš Joz kot mlajši sin 12 let služiti pri vojakihi. Udeleževal se je vseh dolgih pohodov z nasajenim bajonetom in oprtanim telečnjakom. Bil je v bitkah pri Solferinu in pri Custozzi v Italiji (leta 1864). To so bile ene najstrašnejših bitk v tistem času. Kmalu nato jih je za hrbtom napadel Nemec, in moral je iz Italije peš na Češko. S svojim regimentom je šel skozi tesne tirolske doline in Gornjo Avstrijo. Medtem pa se je bitka na Češkem, pri Kraljevem gradu, že končala s prusko zmago.

Med potjo so se ustavili za nekaj dni na skednju pri nekem krčmarju, kjer je bilo še polno neomlačenega žita. Pričeli so mlatiti, da bi napravili uslugo. »Nehajte vendar!« je privpil gospodar iz hiše, ko je zaslišal ropotanje. »Ali ne veste, da je danes praznik, Velika gospojnica vendar!«

Žito so namlatili drugi dan in gospodar jim je prinesel jedi in pijače.

Kot že povedano, so tedaj tisto nesrečno bitko na Češkem zamudili.

Večji del vojaščine je Joz prebil v Celovcu in v Trstu. Med »soldati« je bilo tudi dovolj bradatih mož. Zvezdice pa so tedaj nosili pod vratom in če je kdo nosil brado, si jo je moral ostriči, da so se mu videle. To pa Jozu ni

1) Pri Mlinarjevih iz Št. Joba se je pred dobrimi 80 leti preselil v »nemce« v Zabrdce (Afritz) nek Golob iz iste rodovine kot ostali Golobi. Toda tam so ga pričeli pisati za Gallop.

bilo po volji. Da bi zaradi sarž izgubil svojo brado, tega pa že ne! Hauptman se je na Joza večkrat jezil, češ, zakaj bi tako sposoben mož ne mogel nositi sarž zaradi brade!?

Kot čevljarski mojster je napravljajl čevlje in škornje. Dan za dnem je vlekel dreto, vesel, da je spet v Trstu pri svojem delu. Kmetice iz tržaške okolice so mu na skrivaj nosile brinjavca, da ga je prodajal med vojaki. Steklenice je imel skrite kar pod stolom.

Ko je bil Joz odpuščjen iz vojske, se je vračal peš čez Predil na Koroško. Nek pes brez gospodarja, ki se ga je oprijel že v Trstu, ga je potem spremljal do doma.

Doma je bil Joz v službi kot lovec pri deželnem poslancu in veleposestniku Petriču. Gojil je tudi čebele in imel preko 200 čebelnih družin. S Petričem je hodil na »jage« v Karavanke. Pod Črniklavo skalo, ob senožeti so imeli svo ojlavsko »uto«²⁾ kjer so se zbirali tudi »ta blaše jagr'«. Včasih so po ne-rodnosti ustrelili tudi kako srno, kar je bilo prepovedano. Pa si je Joz takoj domislil svoje: Srni je nataknil rogove, prišil »vimna« in srnjak je bil tu!

Lovci so se hvalili med seboj, kako dobro streljajo. Nek Beljačan je celo trdil, da pade pod njegovim strelom vedno najtežji zajc. Nekoč so vtaknili njegovemu zajcu težak kamen v trebuh. Seveda se je Beljačan domov grede hvalil pred vsakim, kako težkega zajca je ustrelil. Pomolil mu je še nahrbtnik, da bi potežkal, kako je težak. No, doma je šele videl, s čim ga je Joz obtežil. Tistega lovca potem ni bilo več blizu.

Ko se je nekoč stari Kramar na pustno soboto bril pri Jozu, da bi mu ne bilo treba hoditi drugam, mu je ta obril po eni strani brado, a po drugi brke. Tak je odšel Kramar domov, ne da bi vedel, kako izgleda. Seveda se je žena začudila taki prikazni. »O ti salamejnšč' Joz!« se je stari Kramar gladil po bradi, ko je videl, kakšen je. Brž je moral nazaj k Jozu, da ga bo obril še po drugi strani. Ko nesrečni Kramar pride do Joza, mu ta šele pove, da ga je zato tako obril, kar ga bo rabil pri pustnih šemah.

Na pustno nedeljo in torek je imel Joz mnogo opravka z maškaradami in ostalimi pripravami. Tedaj se je zbralo na Bregu ljudi kar iz treh far. Vseh vrst mask je bilo in navadno so krenili še v Beljak, kjer so se pridružili beljaškemu sprevodu. S seboj so vzeli tudi stare poročne sani, na katerih so uprizorili slovensko ohcet. To se je ponavljalo skoraj vsako leto do leta 1888.

Na neki domači maškaradi so vozili tudi »bolnika« z velikansko golšo ali krofom pod vratom. Ta pa je imel le privezan svinjski mehur, napolnjen s črnim vinom in žemljami. Iz bližnje gostilne so prinesli posodo in kuhinjski nož. Brž prebodejo golšo in pričnejo stiskati iz nje tekočino v posodo. Že prisedejo tudi ostali in začnejo z velikim tekom zajemati iz sklede. Ženske z otroci so se krikom razbežale, misleč, da so ponoreli. No, ko so vse pojedli, vstane bolnik, vesel kazoč pod vratom, kako prijetno mu je sedaj brez golše.

Stric Joz je bil s svojo dolgo brado kot rojen za Miklavža. Oblekel si je primerno haljo in nadel bele rokavice, da je izgledal s svojo dolgo zakrivljeno palico kot pravi Miklavž. Okrog njega je capljalo nekaj parkljev s prav zanimivimi maskami. Nekemu so iz ust visele še noge s čveljčki, da je izgledalo, kot da bi ravno požiral otroka.

2) uta — koč

Joz je bil tudi ustanovitelj prostovoljnega gasilskega društva pri Naši Gospej pri Sedmih studencih.

Ko so se pojavila prva kolesa, je bil Joz prvi v okolici, ki si ga je nabavil. To je bil trocikelj, s katerim se je vozil v Beljak. Z vožnjo pa je šlo bolj počasi, tako da si je med potjo lahko zakadil tudi pipo.

Posebno priljubljen je bil Joz med siromaki. Usmiljenje je imel do teh nesrečnežev. Njim je posvečal posebno pozornost, zato so ga vedno le imenovali »ta lepi strici«.

Nekemu pritlikavcu je dal napraviti vojaško obleko, ko je šel na nabor.

Nekoč so se iz Potinčka norčevali, češ ali ne boš šel žebrat³⁾ in uahtat⁴⁾, ko so Joz umrli!? Potinčk se tega tako prestraši, da je še tisti trenutek tekel na Breg. Med potjo, ko sreča samega Joza, se od veselja zjoče! Tudi Joza je to ganilo do solz.

Na stara leta se je Jozu nabiral prah po čevljarskem stolu, njegova lovska puška je bila zaprašena in med rogovi na stenah so se nabirale pajčevine: Tako sam vase pogreznjen je ob prebiranju starin obujal spomine na nekdanje čase, ki sem jih skušal bežno opisati.

3) Žebrati — moliti

4) Uahtati — stražiti.

Bilčovs

Dr. JULIJ FELAHER:

„Šibe žgejo“ — ljudski običaji pri Ziljanih

OD ČAČ POD DOBRAČEM DO BORLJ

V zapadnem delu slovenske Ziljske doline se je v vaseh občin Goriče, Šmerče in Št. Štefan, ki ležijo na sončni strani doline na Ponagorju, ohranil do današnjih dni ljudski običaj, ki ga imenujejo »šibe žgati«.

Vsako leto zažgejo 23. junija, na predvečer Janeza Krstnika, kres v posameznih vaseh na daleč naokrog vidnem kraju. Kres kurijo vedno na istem mestu. Priprave za to se vršijo že teden dni poprej. Fantje sekajo v gozdovih in gmajni majhne »boršte« ali »porcne« — male smrekice, ki so vsahnile ali pa v rasti zaostale, in zbirajo »brščo« — suho vejevje. Vse to prepeljejo na kresišče. Zadnji večer pred kresovanjem pa hodijo po vasi od hiše do hiše s »kurtovcem« — vozom samotěžnikom na dveh kolesih z leseno ograjo in izprosijo »šajte« — polena za kurjenje kresa. Te pa pripeljejo šele na večer kresovanja na kresišče, da bi jih fantje iz sosednih vasi prej ne požgali. Vasi namreč tekmujejo med seboj, katera bo zažgala večji kres.

23. junija se zberejo v mraku na kresišču mladi in stari. »Puršti« — nad 17 ali 18 let stari fantje, ki so sprejeti v vaško fantovsko skupnost, katero imenujejo »konto«, zažgejo kres. Šibe smejo žgati samo člani iste; oni organizirajo tudi ob priložnosti vsakoletnih žegnov, ki jih obhaja vsaka vas posebej, prvi rej pod lipo in štehvanje na vasi. Skoraj vsi so dobri pevci in po njih se prenašajo slovenske ljudske pesmi iz roda v rod. Ostali prebivalci vasi — moški kakor ženske — stojijo okoli kresa in poslušajo.

Vsak »puršt« ima ca. 1 m dolgo leskovo palico in na motvozu natakne kolobarje. Poleg sresa zabijajo v zemljo dva kola, sprednji je višji, zadnji nižji, in položijo na ista deska, ki jo pritrdijo. Deska leži približno 30 gradov poševno. Kolobarje si narežejo iz smrekovih palic. Isti so ca. 1 cm debeli in imajo 6—8 cm v premeru. V sredini kolobarja zvrtajo luknjo. Vsak, ki meče šibo, sname po en kolobar z motvoza, ga natakne na leskovo palico, nato ga žge v kresu in ko ves kolobar že močno gori, udari z njim po deski, tako da odleti goreči kolobar s palice daleč v zrak in izgleda kakor majhen leteči meteorček. Udarec s palico na desko ni samo vertikalni, marveč drsi kolobar s pomočjo palice po deski, da zadobi potreben zagon. Pri tem izreče vsak kakšno kitico, v kateri se spomni svojih znancev in prijateljev, ali s katero zafrkne kakega fanta ali dekleta. Vsebinsko je vzeta iz življenja prebivalcev domače vasi.

Naj navedem samo nekaj takih kitic, ki so jih fantje iz Borlj, občina Goriče, izgovarjali, ko so na hribu blizu domače vasi žgali šibe:

Šib'la, šajb'la,
tot'la šajb'la
gre za Birtavega Joza,
ki pijan pod klopjo leži
in tri dni spi.

Šib'la, šajb'la,
tot'la šajb'la
gre za Škrb'cavo Tonijo,
ki moža zapusti
in pri »hondrah«¹⁾ spi.

Šib'la, šajb'la,
tot'la šajb'la
gre za Petrčevega Nonta,
ki pod gankam stoji
in ga maček pošči.

Šib'la, šajb'la,
tot'la šajb'la
gre za Birtavo Marto,
ki na mlade gleda
in same stare dobi.

Vmes pojejo fantje od konte slovenske ljudske pesmi. V Goričah žgejo kres tik vasi blizu cerkve, odkoder je lep razgled in se kres vidi daleč po dolini v vaseh: Borovnica, Bela, Blače, Loče, Napolje, Pazrije, Rute, Suha. V teh vaseh žgejo 23. jnija zvečer sicer kres, ne žgejo pa šib. Tudi na ziljskih planinah, kjer je planšarstvo zelo razvito in so planine sredi zunija že obljudene, kresujejo, ne žgejo pa šib.

Pač pa se je ljudski običaj »šibe žgejo« ohranil tudi v Ziljski Bistrici, v Zahomcu, Gorjah, Drevljah in Draščah, kjer se vrši prav tako na opisani način, nadalje tudi v spodnjem delu Ziljske doline v vasi Brnca in njeni okolici, vendar je tam nekoliko drugačen. Tam zakurijo veliki in mali kres. V malem ognju žgejo šibe. Goreče kolobarje vihtijo po zraku tako dolgo, da odletijo s palice. Dekleta iz vasi prisluškujejo na skritem prostoru blizu kresišča, da zvedo skrivnosti fantov in deklet v vasi, ki jih med vihranjem gorečih šib posamezni v kiticah razodevajo. Običaj na Brnci sem opisal na podlagi pripovedovanja domačina Alojzija de Reggija, p. d. Mlinarja, posestnika iz Brnce, in opis objavil v »Delavski enotnosti« dne 1. januarja 1951.

Navedeni običaji so del kulturnega izživljanja slovenskih ziljanov.

1 „honder“: Tako imenujejo v občinah Goriče in Št. Štefan potujočega rokodelskega pomočnika, ki potuje od vasi do vasi in prosi od hiše do hiše za hrano.

Črtice iz Ziljske doline

ODLOMKI IZ ŽIVLJENJA SIROMAŠNE DRUŽINE

V prijazni dolinici, obrobjeni z visokimi gorami, se vije kakor srebrn trak reka Zilja od zahoda proti vzhodu. Ob vznožju gorà leže prijazne slovenske vasice, ker je sredina doline večinoma močvirnata. Le na enem mestu se nahaja otoku podoben griček v dolžini okoli dve uri hoda, poraščen z lepim gozdom smrek, jelk in borov. V sredini tega gozda pa je zopet nekaj polja, skoraj ravna površina in zaradi tega je tam nastala vasica s približno dvajsetimi hišami, ki se razprostirajo ob malem potočku. Ta gozd je bil nekoč obdan z majhnimi kamni, na katerih je bilo vklesano K. K., kar je pomenilo cesarsko-kraljevsko. Bil je to državni gozd, v katerem so imeli okoliški posestniki stare pravice. Tako so smeli po velikosti svojega posestva v tem gozdu grabiti določeno količino stelje, pasti določeno število krav in celo sekati določeno množino lesa za plotove in drva. Ta les pa je moral pred odvozom cesarsko-kraljevski gozdar izmeriti ter zaračunati, kakor je tudi izmeril kupe nagrabljene stelje.

Ob pobočju tega gozda, kjer prečka potoček gozdno pot, stoji tik ob gozdu prijazna hišica, kakor bi iskala za njim zavetja. Pri Mlinarju ji pravijo. Tu je stanoval moj stric, ki je bil po poklicu kolar. Gospodinjala mu je moja teta, visoka, suha ženska, strogih nazorov. Polja in skoro vse poti so bila tedaj obdana s preprostimi, lesenimi ograjami, te ograje pa so bile toliko od poti oddaljene, da je na obeh straneh poti bilo še nekaj sveta, ki je bil skupna last in se je imenoval gmajna.

Tu sem preživel svojo prvo mladost. Moja mati Hana je bila nekaj let dekla pri kmetih, pozneje priložnostna delavka, nekaj časa pa je bila zaposlena kot tovarniška delavka precej daleč od doma blizu Trbiža. Pri svojem bratu, p. d. Mlinarju, je imela dogovorjen tako imenovani kot, t. j. stanovanje v mali kamrici, vendar samo do časa njene poroke. Toda od česa naj bi tam živela. Kmetje so jemali dninarje le tedaj v delo, če je bilo na polju opraviti glavna dela, kakor: košnja, žetev in slično; plačevali pa so dninarje večinoma samo s hrano. Kot dekla pa je vendar zaslužila hrano skozi celo leto in še lepih srebrnih šest goldinarjev. Moj oče, Gašper, je bil delavec v kamnolomih, včasih drvar pri sečnji gozdov, nekaj let tudi rudar. Kadar je bil brezposeln, je stanoval v sosednji vasi pri svoji materi v mali hišici, ki je imela samo eno malo sobico in še manjšo kuhinjo z odprtim ognjiščem. Niti za kozo ni bilo hleva, tako da sta morala imeti z materjo kozo v hlevu sosedu. Očetova mati je bila šivilja, ki je šivala na roko domačinom perilo. Moji starši se niso mogli poročiti, saj ničesar niso imeli in mati bi bila zgubila s poroko še pravico do svoje kamrice, katero je teta itak hotela preurediti v kuhinjo. Stricova hišica pri p. d. Mlinarju je namreč imela samo eno sobo, ki je služila stricu obenem kot kolarska delavnica, nadalje to kamrico in »črno kuhinjo«. Bil pa je pod isto streho precej velik hlev, za hišo pa prizidana prostorna kovačnica z lopo za podkovanje konj. To kovačnico je stric oddajal kovačem v

najem, kar je bilo za okoliške kmete zelo ugodno, da so imeli kolarja in kovača v isti hiši.

Tu sem se rodil. Že po preteku dveh let je morala moja mati spet v službo, mene pa sta obdržala stric in teta pri sebi, ker sama nista imela otrok. Živel je tedaj tudi še mati mojega strica in moje matere, ki je stanovala v kamrici. Ona se je največ bavila z menoj in njo sem imel tudi najrajši. Bila je vdova, njen mož, ki je bil učitelj v Melvičah, pa je prerano umrl. Stara mati je bila pismena in zelo načitana. Nekdaj je morala namreč večkrat zastopati svojega moža v šoli, ker je bil pogosto bolan. Že zgodaj je pričela tudi mene učiti pisanja in čitanja in ko sem bil komaj pet let star, sem že znal pisati in čitati, kar mi je prineslo prve dohodke v moj šparovček. Domačini, ki so me videli na zeleni tratici pred hišo s tablico za pisanje ali pa s kako knjigo v roki, so se ustavili in babica jim je prav rada povedala, da znam že čitati in pisati. Marsikateri, ki se je o tem prepričal, mi je stisnil krajcar v roko, katerega sem takoj nesel v svoj glinasti šparovček. Imel sem pa tudi še drugi zaslužek. V kovačnici sta delala dva kovača, mojster-domačin in drugi Milan, po narodnosti Hrvat. Oba sta rada pila žganje. V Ziljski dolini namreč ni vinogradov, in tudi sadja tedaj ni bilo mnogo, zato so ljudje pili največ žganje.

Kovača sta me pogosto pošiljala po žganje v gostilno na vasi in za vsako pot sem dobil krajcar, ako sem se hitro vrnil. Kadar pa sem bil prepočasen, ali celo če sem medpotoma kje malo sanjaril ali se igral z drugimi otroki, je plačilo izostalo in za kazen me je dal kovač v kot kovačnice klečat. Klečanje je bilo zelo pogosta kazen, ki mi jo je nalagala tudi moja teta. Ali teta vsaj ni bila tako pozabljiva, kakor je bil kovač. Če je ona naročila, da sem moral iti v kot klečat, sem vedel, da bo po določenem času, kakor je pač smatrala kot kazen za primerno, prišla in mi dovolila, da vstanem. Kovač pa je prav rad pozabil, da klečim, in ker sem se ga zelo bal, sem večkrat klečal po cele ure, dokler me ni teta pogrešala ali pa da se je stric spomnil name in me rešil. Kljub temu pa sem imel oba kovača rad, saj je bilo tako lepo gledati, kako sta kovala železo, zlasti Milan je s tistim velikim kladivom, katerega jaz niti vzdigniti ne bi mogel, tako udarjal po žarečem železu, da so se tresla tla. Kako sem si želel, da bi bil tudi jaz tako močan! Kadar sta podkovala konje, sem to rad gledal, le konji so se mi vedno smilili, ker sta jih, če sta bila pijana, večkrat tako surovo udarila ali celo zabila kak žebelj pregloboko pod kopito.

Kljub temu, da smo živeli na samem izven vasi in da sem le redkokdaj bil z drugimi otroki skupaj, se nikoli nisem dolgočasil. Moral sem že tedaj vedno kaj pomagati pri delu, tako sem hodil po pitno vodo k precej oddaljenemu izvirku, v bližnjo vas po petrolej, ali za strica po tobak in vžigalice, za kovače po žganje itd. Stric je imel tudi par njivic in najlepše je bilo zame, če smo na polju delali, saj sem imel celo svoje male grablje, da sem lahko pomagal. S temi grabljami sem tudi grabil v času košnje seno, katero se je stresalo z vozov, kadar so ga kmetje vozili mimo naše hiše s travnikov domov. Posebno tam, kjer je bilo ob poti grmovje, je bilo vedno precej sena. To sem vozil z malim vozičkom domov, da smo imeli steljo za prašiča. S staro materjo pa sva pasla kravo ob poteh po gmajni in tudi v državnem gozdu. Tedaj mi je vedno pripovedovala lepe povestice, katerih je mnogo vedela; če se pa drugega ni spomnila, mi je pravila o življenju svetnikov, kar je čitala iz debele knjige ter še sama marsikaj dodala. Pozimi je bila soba, ki je služila obenem

stricu za kolarsko delavnico in nam vsem za spalnico, najlepše igrišče. Vsak košček lesa, ki ga je stric odžagal, je bil zame igrača. Sestavljal sem si vozove, sanke, živali in vse drugo iz teh odpadkov. Celu hiše in cerkve sem imel iz takih koščkov lesa, saj sem z ogljem naslikal okna in vrata. Stric je delal pozimi vedno pozno v noč pri petrolejki, jaz pa sem spal nad veliko kmetsko pečjo, ki je imela nadpečje iz lesa. Za zdravje in higijeno seveda to ni bilo najprimernejše, saj se je v sobi cel dan prašilo od žaganja, toda tam nad pečjo je bilo vsaj toplo. Zame najneprijetnejše je bil samo tisti čas, ko sem zvečer prežgodaj zlezal na moje ležišče ali pa se vlegel na klop ob peči in zaspal; naenkrat pa me je teta potegnila za roko ali drugače spravila iz spanja pokonci, ker je bilo treba moliti rožni venec. Teta je namreč strogo držala svoj običaj, da smo morali vsi, predno smo šli spat, skupno moliti rožni venec. V to svrho je postavila k mizi dolgo klop, na katero smo vsi pokleknili, se naslonili s komolci na mizo in teta je molila naprej, mi drugi pa za njo. Klop je bila precej visoka in če sta stric in teta pokleknila ter se naslonila s komolci na mizo, se mi je vedno zdelo, da predstavlja vsak izmed njih tisto kljuko v knjigah, za katero mi je stara mati rekla, da je to vprašaj. Teta je molila nekako pojoč s povzdignjenim glasom, stric in stara mati pa sta neenakomerno, prvi hitro mrmrajoče kakor medved, druga počasi in tudi pojoč, glasno molila in to kar vsi trije naenkrat, da nisem vedel, katerega bi poslušal. Enkrat sem premišljeval, kako more le to Bog kaj razumeti, vprašati pa si tega nisem upal.

Nekoč je prišel stari župnik Kren v našo hišo, ne vem, ob kakem povodu. Pogovarjal se je s teto in tudi babica je prišla blizu. Poklicali so me, moral sem čitati iz molitvenika in tudi nekaj napisati. Dobil sem od župnika kar cel groš, tisti svetli, srebrni groš, ki se mi je zdel že celo bogastvo. Saj se je moj šparovček večkrat izpraznil, če so mi kupili čevlje ali kaj drugega. Še nikoli nisem dobil celega groša, zato sem imel pred župnikom še večje spoštovanje kakor prej, četudi je bil star in pod nosom poln tistega tobaka za njuhanje, od katerega sem enkrat tako neznansko kihal, ko sem ga kupil v trgovini za kovača. Ko je župnik odšel, mi je babica povedala, da bom hodil v šolo, četudi bi mi še ni bilo treba, saj sem dopolnil komaj pet let. Šola se je nahajala kake pol ure hoda skozi gozd v Melvičah na tistem položnem gričku. Župnik je sprejel mojo mater za deklo v župnišče, ker je bila njegova kuharica že stara in bolehnata. Pogodila sta se, da bom dobival jaz v župnišču kosilo. O Veliki noči me je babica prvikrat peljala v šolo. Dobil sem platneno torbo, v kateri je bila kamenita tablica in kamenček za pisanje, kar so mi pa že poprej kupili. V šoli sem sedel v prvi klopi, saj sem bil najmlajši. Učitelj je pogosto pokazal mojo tablico drugim učencem, ker sem že mnogo več znal kot oni. Pouk je trajal od 8.—12. ure in od 2.—4. ure, opoldan je bilo poleti dve uri, pozimi pa eno uro prosto. Drugi otroci, ki so bili iz oddaljenih vasi, so imeli za kosilo s seboj kos kruha, premožnejši tudi slanino, kos klobase ali kaj sličnega, jaz pa sem smel na kosilo v župnišče. Tam smo sedeli z župnikom, kuharico, njeno muco in župnikovim polslepim psom skupno pri mizi, saj sta tudi omenjeni živali dobili vsaka svojo porcijo. Moja mati pa je jedla v kuhinji. Nekaj časa je bilo zelo prijetno. Učenje mi sploh ni delalo težkoč, župnik me je imel rad in je prišel celo v šolo po mene, ako nisem takoj šel v župnišče, čim je zvonilo poldan. Iz še danes neznanega vzroka pa me je naenkrat zaso-vražil. Nič nisem smel več k mizi. Kuharica mi je dajala jesti v kuhinji. Če je

slušala, da pride župnik v kuhinjo, me je skrila pod štedilnik, kjer je bil prostor za drva, župnika pa osorno odpravila iz kuhinje. Po preteku enega leta je moja mati šla drugam služiti in dobre hrane v župnišču je bilo zame konec. Moral sem se zadovoljiti opoldne s kruhom in biti vesel, če je tega bilo dosti. Tu in tam mi je kak sošolec premožnejših staršev dal košček klobase ali slanine, če sem mu pomagal napraviti domačo nalogo.

Moj učitelj je bil dober srčen in prav prijeten mož. Samo za prav nagažive in lene učence je imel leskovo šibo, pravzaprav palčko. Toda, kadar jo je uporabil, je storil to izdatno. Šolarja je vzel čez koleno in tako krepko pritiskal, da so bile klobase kar skozi obleko občutiti. Kot mila kazen je bila udarec po stegnjeni dlani. Večkrat sem si mislil, če bi bil jaz enkrat tepen, bi od sramu umrl. In vendar me je že v drugem letu doletela usoda. Neko nedeljo popoldne sem videl svojega učitelja tako pijanega, da ga je njegova žena vlekla iz gostilne domov in je parkrat padel na tla, da je z njeno pomočjo potem komaj vstal. To sem naslednji dan povedal nekemu sošolcu in ta zopet naprej in tako je zvedel učitelj. Ko je vprašal, kdo je to vest prinesel v šolo, sem se po daljšem obotavljanju javil. Tistokrat sem zelo težko hodil domov, ker je bila na zadnji plati klobasa ob klobasi — do krvi me je učitelj pretepel. Bila je le moja sreča, da smo kmalu nato dobili drugega učitelja. Pri tem učitelju je bil pouk že skoraj izključno nemški, čeravno je znal slovensko. Težko je šlo, saj nismo razumeli, kaj smo čitali in kaj smo se morali učiti na pamet. Pisali smo v gotici. Kot prvo pesem smo se morali naučiti avstrijsko-cesarsko himno v nemškem jeziku, ker se je bližal cesarjev rojstni dan. Vso šolsko dobo so nam učitelji vtepalí nemščino v glavo.

Ko sem bil star sedem let, se je vrnila leta 1903 moja mati iz službe domov in si uredila svojo malo kamrico ter mi povedala, da ostane doma in da bom za naprej pri njej na hrani. Bila je vedno žalostna in pogosto je jokala. Vzroka nisem mogel zvedeti. Teta ni bila nič kaj prijazna z materjo. Ko je nastopila zima, sem se vračal prej iz šole, četudi je bila pot skozi gozd dostikrat zasnežena. Dober del te poti so vaščani sproti očistili od snega, od odcepa do naše hišice sva s stricem po strmini na ta način napravila stezo, da sva vlekla malo smreko z vejami vred skozi sneg. Doma sva sedela z materjo pri topli peči, saj sem pred zimo pridno nosil suho vejevje iz gozda, da sva imela kurjavo. Mati je pletla nogavice za kmečka dekleta, kakršne so nosile k zilj-

Stadt Garage

Klagenfurt

Inhaber:

Franz Liegl

**Reparaturwerkstätten
Tankstelle**

Klagenfurt, Völkermarkter Ring 14

Velika zaloga
čevljev, popravila
vseh vrst in orto-
pedični čevlji

CELOVEC, Bahnhofstrasse 13

ski narodni noši. Tudi jaz sem se naučil pletenja, seveda le na najpreprostejši način in smel sem vzeti le volno od starih razparanih nogavic. Pri mali leščerbi, kateri smo rekli »činkele«, sva sedela. Nekoč sem napravil čisto malo nogavičko brez stopala in jo ponosno nesel pokazati teti ter ji povedal, da napravim te nogavice za našo mucu. Nasmehnila se je in mi rekla: »Le delaj nogavice, bodo za ta malega, ki ga bodo sedaj prinesli materi«. Ko sem vprašal mater, kdo ji bo prinesel otroka in zakaj, ko še sama nimava dosti za jesti, ni odgovorila in je zopet jokala. Par mesecev pozneje sem res dobil bratca in s tem novo zaposlitev — pestovanje otroka.

Mojo poslikano zibelko so prinesli s podstrešja. Ta zibelka je bila že zelo stara, saj je moral pred ponovno uporabo stric pribiti eno desko z žebljem. Na zglobovju je bila z oljnato barvo naslikana »trutina noga«, to je zvezda, potegnjena samo z eno črto. Ko sem prišel iz šole, sem moral vsak dan »goniti« zibelko, dokler ni mali kričič zaspal. Če se je zbudil, je dobil »čep« v usta, t. j. platneno krpico, v katero je bil zavit kakor lešnik velik košček žemlje, katerega se je od časa do časa namakalo v mleko. Enkrat sem v nevolji zibelko prevrgel. Mali bratec ni hotel zaspati, ni pomagalo ne zibanje niti ne »čep«, pa sem vedno močnejše potegoval za vrstico, dokler se ni zibelka prekucnila in je mali kričič ležal z vso posteljnino na tleh. Moja sreča, da nihče domačih ni bil doma. Mati je hodila h kmetom na delo, ni več jokala in tudi meni je šlo bolje. Saj je vedno prinesla kos kruha, tu in tam še zaseko ali košček klobase domov, da sem imel v šoli za kosilo. Oče je prihajal poredko ob nedeljah domov, bil je nekje daleč na delu. Včasih je prinesel materi nekaj denarja, meni pa kako žemljo. Slabo je izgledal, roke je imel polne žuljev in velikih prask. Pravil mi je, kako velike kamne valijo in razbijajo v kamnolomu in da se iz teh kamnov gradi tako močan most, da bo lahko cel vlak peljal preko njega. To se mi je zdelo zelo važno, toda meni bi se bolj dopadlo delo tistega delavca, ki je sedel dan za dnem poleg gorskega potoka ob izlivu v Ziljo in s kladivom razbijal manjše kamne, da je nastal gramoz za ceste, katerega je sproti zlagal na lepo oblikovane kupe ter zaslužil za vsak m³ 40 krajcarjev. Ničesar ni rabil za to delo kot kladivo z dolgim držajem in lopato.

Bratec je rasel in ko je začel hoditi, ni bilo več treba sedeti v sobi in vleči zibelko, ampak sva se igrala na tratici pred hišo. Pri tem sem lahko tu in tam malo čital, kar je bilo moje največje veselje. Mohorjeve knjige je imel stric že več let naročene. Večernice, koledar, »Lisica zvitorepka«, »Zimski večeri« in slične sem kar po večkrat prečital. Iz knjige »Lešniki«, ki je vsebovala same mladeniške povestice in pesmice, sem se slednje naučil na pamet. Le žal, da sem imel tako malo možnosti za čitanje. Zvečer sem moral vsakokrat knjigo kmalu odložiti, ker je bila teta mnena, da si bom pri luči petrolejke pokvaril oči. Najlepše je bilo, kadar sva z babico pasla kravo v gozdu. Nanosil sem kravi najsočnejše trave in listje, divji hmelj in slično na kup, nato pa, dokler je jedla, mi je babica pravila povesti in basnice ali pa sem čital. Tu ni bilo nikogar, ki bi me zaradi čitanja kregal. Nekoč bi mi knjiga kmalu postala usodna. Z bratcem sva bila na tratici, vozil je mal voziček, katerega mu je napravil stric, jaz pa sem bil zamišljen v čitanje lepe povestice. Nisem opazil, da je brat z vozekom na cesti. Šele ko sem zaslišal paket konjskih kopit, sem se zdramil in videl, da ie drvelo kakih 20 konj z bližnjega pašnika proti bratu. Oblak prahu izpod konjskih kopit je zagrnil otroka in šele, ko so konji že

izginili in se je prah polegel, sem videl bratca, kako se je pobiral s tal in cmeril, ko je bil vozek razbit, ali njemu se k sreči ničesar ni zgodilo.

Ko je bil brat Janez star štiri leta, je oče najel v drugi vasi staro, leseno hišico. Stala je ob bregu nad potokom, pred vrati je rasla velika črešnja, za hišico je bil mal sadovnjak, za istim gozd. Soba je bila zaradi malih oken temna. Za vežo je bila mala kuhinja z odprtim ognjiščem, drugo polovico hišice pa je zavzemal hlev, ki je imel še manjša okenca, nad hlevom je bil skedenj. V to hišico so se preselili oče, očetova mati in teta s kozo. Oče je kupil par domačih zajcev, ki so se po par letih tako razmnožili, da so izpodkopali lesene stene hleva. To hišico je oče dobil v najem od bogatega in uglednega vaščana. Pogojeno je bilo, da bo moj oče pomagal lastniku hiše pri poljskih in drugih težkih delih ter tako z delom svojih rok odslužil najemnino. Ta ni bila določena v denarju, temveč v številu »šihtov«, t. j. delavnih dni. Zaradi tega oče ni mogel več misliti na kako trajno zaposlitev, temveč samo na priložnostna dela, kadar ga gospodar ni rabil. Zato tudi ni mogel materi dajati denarja in sta se dogovorila, da vzme oče malega bratca k sebi, mati pa da gre zopet v službo. Babica mi je povedala, da se bosta sedaj oče in mati lahko poročila, ker imata stanovanje. Tega nisem bil prav nič vesel, saj sem očeta le malokdaj videl in bal sem se, da se bom moral tudi jaz preseliti k njemu. Ko sva z materjo peljala bratca Janeza za roke skozi gozd iz Loč v Moste in sem nosil njegovo drugo oblekco v eni roki, smo se vsi trije jokali. Kmalu nato je odšla mati v tovarno na delo, jaz pa sem ostal pri stricu in teti v Ločah. V šoli sem dobro napredoval, čeravno doma skoraj ni bilo časa za učenje. Poleti je bilo delo na polju, v jeseni sem pasel krave pri kmetu v sosednji vasi v Pazrijah, za kar sem prejel poleg hrane še par čevljev in »rasaste«¹⁾ hlače. Nekoč sva se z očetom peljala k materi. Kako sem se razveselil. Prvikrat sem se vozil z vlakom in š k materi grem! Ona ni vedela, da prideva. Našla sva jo na dvorišču male tovarne verig v Beli peči pri Trbižu. Imela je temen, zamazan in celo strgan plašč na sebi in z nekim kavljem je vlačila težke verige v velikem koritu, napolnjenim z neko brozgo, da so postale svetle. Smilila se mi je in tudi očetu, ki ji je obljubil, da je ne bo pustil dolgo pri tem težkem delu. Morala sva oditi in počakati ob malem jezeru pod veliko skalo, da je bil delovni čas končan in da je smela mati iz tovarne. Nato smo bili še par ur skupaj. S težkim srcem sva se z očetom od nje poslovila in se spet odpeljala domov.

V šoli je bilo vedno lepše, samo nemškega jezika se nisem mogel naučiti, saj ga izven šole skoraj nikoli nisem slišal govoriti, še manj pa sem ga rabil. Bral sem sicer nemško berilo, nisem pa razumel vsebine. Vsaj pravilno ne. Spominjam se, da smo čitali v šoli nemško bajko »Mladenič in smrt«, v kateri je bilo opisano, da je smrt nekoč trudna in zbita obležala v obcestnem jarku. Po cesti je prišel mladenič, ki je medpotoma veselo gledal na vse strani in opazil smrt v jarku. Dobesedni prevod nemškega teksta bi se glasil: »Po cesti je prišel vesel mladenič, ki je metal svoje oči sem in tja«. Slednje se mi je zdelo imenitno in že domov grede sem poskušal mladeniča posnemati. S hitrimi kretnjami sem obračal glavo sedaj na desno, sedaj na levo in zopet naravnost, slično kakor sem nekaj let pozneje videl vojake na komando »desno glej! —

1) iz domačega, grobega platna.

levo glej! — ravnò!« Prihodnjo nedeljo je bila šolska maša v Melvičah. Otroci smo stali v cerkvi pred klopmi blizu oltarja, fantje na desni, dekleta na levi strani. Tu mi je prišlo na misel, da me sedaj dosti ljudi vidi in da bo imenitno, če bom malo »metal oči«. Sunkoma sem sukal glavo na desno, nato na levo, visoko in naravnost. Toda ne dolgo. Kmalu je prišla z dolgimi koraki teta nekje od zadaj iz klopi in njena suha, trda roka je krepko padla po mojem licu, ko sem ravno zasukal glavo na tisto stran. »Ali si znorel?« je siknilo polglasno iz nje. Sram me je bilo in prav mirno sem zrl predse. Nisem ji mogel takoj pojasniti mojih misli, doma sem jih razložil babici, ki mi je povedala, da je to v nemškem berilu malo čudno pisano in da tako metanje glave ali oči tudi na prostem ni lepo, kaj šele v cerkvi.

Socialno skrbstvo v dobi pred prvo svetovno vojno.

Nekoč v pozni jeseni je bil oče nekaj časa zaposlen pri sekanju in spravljanju lesa na Dolški planini. Tedaj je bilo poljsko delo končano in gospodar je dovolil, da gre oče nekaj časa drugam delati. Bilo je ravno proti koncu jesenskih šolskih počitnic, ko je nekega dne prišla očetova mati povedati k stricu v Loče, da se je oče pri delu ponesrečil in naj grem jaz takoj po zdravnika v Šmohor, ker sama tako daleč ni mogla zdoma. Letel sem kar sem le mogel. Normalno je bilo dve uri hodà, jaz pa sem rabil komaj polovico časa. Dolgo sem moral čakati v tisti lepi veliki vili, katero je imel zdravnik dr. Hussa na malem gričku nad trgovino. Bil je bradat mož v najlepših letih, precej osoren. Rekli so, da je zelo bogat, saj so bila tudi tla v njegovi vili tako gladka, da sem že v predsobi na tistem mramorju podobnem tlaku skoraj padel. Povedal sem mu, da ima oče zlomljeno nogo in to tako, da je peta spredaj in prsti zadaj. Tako mi je namreč povedala stara mati. Obljubil je, da pride pogledati, čim bo imel čas. Tekel sem nazaj k očetu in mu sporočil, kaj je rekel zdravnik. Zvedel sem, da se je nesreča pripetila že prejšnji dan. Oče je bil z nekaterimi delavci zaposlen pri spravljanju hlodov s planine v dolino. Vozne ceste tedaj še ni bilo. Spuščali so les po tako imenovani riži ali plaz po strmini navzdol. To je najbolje šlo v deževnem vremenu. Oče je bil na spodnjem koncu plaza in je moral s cepinom ravnati one hlode, ki so prileteli povprečno na kup, večina se jih je ustavila po dolžini. Sveži, štiri metre dolgi smrekovi hlodi, ki so imeli v premeru pol metra in še več, so bili zelo težki. Drseli so po strmih plazih kot strele hitro, kamni in skale pa so med potoma pogosto vrgli tak hlood kakor vžigalico visoko v zrak ali izven plaza. Zato je tako delo zlasti na spodnjem kraju plaza zelo nevarno. Z glasnimi klici si dajejo drvarji znake, kdaj naj spuščajo hlode po riži in kdaj morajo začasno prenehati. Klic »varde« od zgoraj pomeni »varuj se«, torej pričetek spuščanja hlodov od zgoraj, klic »auf« od spodaj pa pomeni, da naj se zgoraj oddaja hloodov začasno ustavi, ker je treba v riži nekaj urediti ali popraviti. Ko je oče opazil, da se je nekaj hlodov postavilo ob končni gredi počez in da jih bodo drugi lomili in drobili, je zaupil svoj »auf« ter kmalu odšel v plaz ravnati hlode. Pri tem pa je prišel z levo nogo med dva hlooda, ki sta mu nogo stisnila, da je ni mogel več izvleči. Poizkušal je odmakniti gornji hlood, toda ni šlo. Medtem je zadonel od zgoraj klic »varde« in že so prihrneli nadaljnji hlodi, eden je treščil prav blizu očeta in bila je nevarnost, da ga kak hlood ubije. Njegovih klicev niso slišali, ker je les delal prevelik ropot. Z vso močjo je revež poizkušal priti iz nevarnega ob-

močja riže in ko se je obrnil in nagnil na stran, je v nogi nekaj počilo in od velike bolečine ter morda tudi od strahu se je onesvestil. K sreči ni bilo več mnogo hlodov zgoraj in ko so drugi drvarji prišli v nižino, so našli očeta med lesom. Noga je bila zlomljena nad gležnjem in stopalo zasukano. Na velikih smrekovih vejah so vlekli ponesrečenca po plazu v dolino in ga prinesli pozno zvečer na njegov dom. Naslednji dan je do večera zaman čakal na zdrav-

*Pri Mlinarju
v Ločah*

nika. Ta je prišel šele tretji dan. V temni sobici je brez vsakršnih pripomočkov uravnal nogo, ki je bila otekla kot debelo poleno. Bolnik je stokal in od bolečine vpil. Mojemu bratu, ki je imel tedaj pet let, se je oče smilil. Jezen je bil na bradača-zdravnika, ki tako muči očeta. Vzel je brezovo šibo, katera je bila drugače samo za njega, izpod nizkega stropa in krepko vžgal zdravnika, sklonjenega preko postelje, po zadnji plati. Zdravnik gotovo že prej zaradi težkega slučaja nervozen in ker je uvidel, da je slučaj zaradi njegovega zakasnelega prihoda postal še težji, se je razjezil nad fantom in odšel ter pustil očeta v brezupnem položaju. Šele po nekaj tednih, ko je kost na nogi že napčno zarasla, se je očetu posrečilo, oditi v Gradec na ortopedsko kliniko, kjer so nogo več mesecev ravnali in zdravili. Toda ostala je skoraj 3 cm krajša, tako da je oče celo življenje šepal.

Takšna je bila tedaj v naših krajih socialna oskrba delovnega človeka.

Tam, kjer teče bistra Zilja . . .

Ko sedim danes v mraku pri oknu, dobrih 200 km od kraja, kjer sem preživel svojo mladost, se mi zdi, da sem na klopi pred svojo rojstno hišico tam v Ziljski dolini. Potoček šumi, ob robu starega smrekovega gozda poje kos svojo večerno pesem, vrhovi domačih planin se lesketajo v zadnjih sončnih žarkih. Najbolj pozlačen izgleda precej oddaleni Dobrač. Dolga vrsta gorã, ki tvorijo nepregledno ograjo naše domače dolinice na severni strani, postaja ob vznožju temna, in čimbolj so tudi vrhovi vedno temnejši, tembolj veličastni in bližje prihajajoči se mi zdijo ti gorski masivi. Kako so lepe in močnejše naše Ziljske planine! Vedno bi jih gledal. Lepe so v letni dobi, ko bi najraje poletel na visoke vrhove, kjer je tako čist zrak, da se čuti človek lahkega in bi najraje vedno krožil kakor orel v teh višinah. Tam od zgoraj se vidi tako daleč naokoli in vse je tako majhno, da postanejo tudi vsakdanje skrbi neznatne. Lepe so naše planine v jeseni, ko pobeli njihove vrhove prvi sneg, da so v sončni svetlobi kakor posrebrene, veličastne so pozimi pokrite v debelo snežno odejo, kakor bi bili ti orjaki iz samega kristalnega sladkorja, in spomladi, ko se otresejo tega bremena in grmijo z njih plazovi v dolino. Kako le morejo biti ljudje srečni tam, kjer ni planin in so samo nepregledne, dolgočasne ravnine! Take misli so mi rojile po glavi, ko sem kot mlad fant sedel v mraku pred domačo hišico. Iz petih vasi se je slišalo zvonjenje v tišini večera. Vsak zvon sem poznal, velike in male. Najprej je zvonilo z velikim zvonom, ker je bila sobota, ob koncu z malim za verne duše. Zadnje zvonjenje je prihajalo od domače cerkvice na hribu v Ločah. Glas tega zvona se mi je zdel najlepši, saj so pravili, da je zelo star in da je v njegovi litini največ srebra. Predno sem se prav zdramil iz zamaknjenosti lepega večera, se je oglasil iz veže rezek glas moje tete, suhe in pobožne ženske: »Boš dal klobuk z glave, ali ne slišiš, da zvoni!« Potegnil sem klobuček z glave, kako sem to le prej pozabil! S palcem sem potegnil preko čela in obraza do prsi in se ozrl, če je teta blizu, kajti tedaj bi moral glasno moliti. Ker je pa ni bilo, sem samo zašepetal »Angel gospodov . . .«, naprej ni šlo, morda se mi je zdelo škoda z besedami ali že z mislimi prekiniti to lepo sanjarenje in občudovanje te harmonije sobotnega večera. Saj ob drugih večerih ni bilo tako lepo, moral sem tudi zvečer še kaj pomagati pri delu, nositi vodo iz potočka, prinesiti drva in steljo in slično. Ob sobotah pa je bilo vse to že prej opravljeno, soba pome-

JANEZ NOVAK

strojno ključavničarstvo

motorna kolesa in kolesa
prodaja in popravila

CELOVEC

Feldm. Conradplatz 1

Furnirji, vezane plošče,
panel- in druge plošče.
vrata, letve in lisene

Franz Schnabl

Celovec,
Gartengasse 37, telefon 48-86

tena, tla, miza in stoli pomiti, delavni dan je ob sobotah za dve uri prej prenehal, kakor ob drugih delavnikih. Prazničen čut se je družil s prijetno mislijo, da je naslednji dan nedelja, ko ne bo treba delati. Morda bom dobil celo dovoljenje, iti na bližje Pazariško jezero, oddaljeno koma četrte ure hoda od našega doma. Morda bo kateri ribiški čoln nezaklenjen. Peljal bi se po jezeru, naenkrat prenehal z veslanjem in opazoval ribice, kako poskočijo z gladke vodne površine, da v zraku vlovijo mušico. Gledal bi, kako se v lepih čolnih vozijo letoviščarji. Ko bom velik, si kupim velik čoln, ki bo samo moj, morda celo takega z belim jadrom, kakršnega ima sedaj edino pivovarnar iz Šmohorja, ki ima tudi restavracijo ob jezeru. Klic »večerjat« me je zopet zdramil.

Po večerji je teta odločila, da moram naslednji dan, torej v nedeljo, na »planino«. Nesel bom za Kraljeve iz naše vasi hrano za pastirja in tros²⁾ za svinje na planino. Nazaj pa naj prinesem ščavje za naše prašiče. To ščavje raste na planini v velikih množinah okoli planinskih koč in hlevov. Mastni listi, podobni listom hrena, so izborna krma za prašiče. Nič ne bo s kopanjem in vožnjo po lepem jezeru; morda drugo nedeljo. Kolikokrat se je v poznejšem življenju še ponovilo, da so lepi upi in načrti kar naenkrat padli v vodo.

Sledil je običajni rožni venec, nato sem se spravil v najspo,³⁾ katere prostor je služil za shrambo skrinj in drugih predmetov ter za sušenje koruze, v letnem času pa meni za spalnico. Kmalu sem se sprijaznil z mislijo, da moram na planino. Ko bi mi le kmet preveč ne naložil, naj bi raje kos kruha z zaseko bil večji, kar bom od njega dobil za kosilo.

Tisto nedeljo je bil lep sončni dan. Najprej sem moral po ukazu tete seveda k maši in ko sem dobro uro kasneje prišel korakati po precej strmi poti, ki pelje iz Dol, navkreber, je sonce že kar neprijetno pripekalo. Pot je bila kamenita, še nevozna. Previdno je bilo treba stopati z bosimi nogami po precej ostrem kamenju, čevlje obuti bi pa bilo škoda, ko so bili tako dragi. K sreči je bila večina poti obraščena s senčnatim gozdom. Tuintam je z visoke smreke tik ob poti sfrčal velik ptič. »Mrcina grda, kako si me prestrašil!«, sem mu zaklical. Veliki jastrebi so gnezдили na teh starih drevesih. Tu so imeli najlepša skrivališča in vendar tako blizu pod seboj vasi, kjer je bilo dosti perutnine. Kako lepo življenje imajo ptiči, po zraku letijo, kjer ni ostrega kamenja, jaz pa sem se ravno prav pošteno spotaknil, ko sem gledal v zrak, da bi uzrl ptiča. Toda naprej! Počival bom »na Grniškem«, kjer se vsakdo odpočije, kdor gre na planino. Tam je tako lep razgled v dolino. Krepko sem udarjal z dolgo okovano palico po kamenju. Končno sem le dospel do mesta, kjer sem se nameraval malo odpočiti. Tu so snežni plazovi že davno napravili drčo od vrha do doline, plaz je vsako leto poškodoval pot, ki ga je tu prečkala. Tukaj je bil tudi odcep ozke steze, ki je vodila na Loško planino, dočim je glavna pot peljala v Dolsko. Pod odcepom je stala stara, visoka bukev, na njenem deblu je bila pribita lesena tablica, od dežja pobledela, kljub temu, da je imela poslikana deska zgoraj ozko strehico pribito. Na tablici je bil z oljnato barvo okorno naslikan možek, poleg njega pa veliko padajoče drevo. Napis pod to sliko ni bil več čitljiv. Starejši ljudje so pravili, da se je

2) otrobe. — 3) Najspa — kmečka zilska hiša ima zidane pritlične prostore kjer stanuje družina; nad temi prostori je I. nadstr. leseno, obdano s hodnikom. Dostop do teh je po stopnicah iz veže. Ta prostor se imenuje najspa — „nad izbo“.

tu ponesrečil reven bajtar, ko je podiral veliko bukev, ki je po nesrečnem naključju padla na njega in ga tako zmečkala, da so morali drvarji najprej celo drevo razžagati, predno so ponesrečenca že mrtvega izvlekli in odnesli v dolino. Vsedel sem se na mestu, kjer je najlepši razgled. Štirinajst slovenskih vasi sem videl prav razločno in naše Pazrijsko jezero izgleda s tega mesta kot veliko ogledalo. Mimo jezera se vije železniška proga in vlak ravno pripelje na našo postajo Goriče-Borlje. Vlak izgleda kakor igračka, kakršno sem videl v mestni izložbi. Čoln, ki pravkar pelje po jezeru, je komaj viden, kakor bi bila orehova lupina na vodi. Lepo bi bilo, če bi imel tak daljnogled, kakor ga ima tisti letoviščar, ki prihaja vsako leto s svojimi šestimi hčerkami v naš kraj.

Kar naenkrat zaslišim zvonjenje iz vasi, ki je tik pod menoj najbližja v dolini. To so Dole. Ali je mogoče, da že tako dolgo sedim in sanjarim, da je ura že enajst, Ko pa je tukaj tako lepo gledati dolino. Pri tem se spomnim, da je v tej vasi danes žegnanje, ob kateri priliki že takoj po maši, navadno še nekaj pred enajsto uro zvoni poldan. Fantovsko ukanje mi potrdi domnevo, da bo sedaj ples pod lipo. Z daljnogledom bi mogel vse to videti. Ali, saj ni potrebno, v mislih si vse lahko predstavljam. Ko je odzvonilo, se vsujejo ljudje iz cerkve, le redko kateri gre domov. Ostanajo nedaleč od cerkve na prostoru, kjer stoji velika lipa. Okoli njenega debla so nameščene tri klopi v obliki velikih stopnjic. Te zasedejo godci z bleščočimi trobentami. Vaški fantje stopijo pod lipo, vsak ima pušelj, nagelj z roženkrautom in migalco, to je, pozlačenim lanom za klobukom. Najmlajši fantje, ki so letos prvičkrat »pod lipo«, nosijo dvolitrske steklenice vina, okrašene z rdečimi trakovi, v rokah. Ena taka kroži med fanti, saj za korajžo in boljši glas vsak rad krepko potegne. Medtem so dekleta v lepih narodnih nošah stopila ob cerkveni zid,

Kozolec — zilijski „stug“

odkoder se najlepše vidi pod lipo; vse naokoli pa je polno gledalcev. Mežnarjev Lojz je največji med domačimi fanti, suče si brke, krepko potegne iz velike steklenice, levo roko ima v hlačnem žepu, z desno prime za klobuk s pušeljcem, ga zavihti in glasen »ju-hu-hu-luj« odmeva v zrak. Že pokajo možnarji. Fantje zapoje tradicionalno otvoritveno pesem »Tukaj mi stoji 'na lipica« ... Ko zapoje prvo kitico, zaigra godba. Tako se menjavajo lepe slovenske stare pesmi in godba. Medtem najmlajši fantje, tisti s štefani vina, »gor vozijo«. Fantje so si že prej izbrali, katero plesalko bo vsak »peljal« prve, t. j., da bo z njo plesal pod lipo. Dekle zve to na ta način, da pride mladi fantu, ki si jo je izbral. Ta ji ponudi vino, oba pijeta iz steklenice, nato gre plesalka zopet na svoje mesto. Petje in godba traja tako dolgo, da ima vsak fant svojo plesalko. Tudi najmlajši fantje si izberejo plesalke. Nato pa fantje zapoje: »Bo nam daj en dober čas ...«. Ko nato zaigra godba plesno melodijo, se vsujejo dekleta, kakor roj čebel ali metuljev, pod lipo, spet pokajo možnarji. Vsako dekle se oklene svojega plesalca in po zeleni trati pod lipo se vrti »prvi rej«. Menjava se še nadalje petje in godba. Jaz pa sem bil tako sam tu visoko nad tem veselim krajem in tako otožen sem postal, da bi se najraje razjokal. Tudi v poznejših letih me je godba pod lipo napravila otožnega, ako sem jo od daleč slišal.

Otožnost me je kmalu minila, ko sem dospel na domačo planino in se znebil bremen na hrbtu. Kako mrno je tu zgorij! Nekaj lesenih koč, katerim pravijo »fače«, vmes majhni leseni hlevi, vse iz obtesanih debel postavljeno, je tvorilo majhno vasico. Slišijo se samo kravji zvonci; krave, telički in koze se pasejo v bližini ali stojijo že site v senci ob hlevih. Stara planinčica mi ponudi lonec mrzlega mleka za žejo, tako dobrega, kakor bi bila sama smetana. Kos kruha z zaseko mi je dišal bolj kot najboljša pečenka. Kmalu sem bil okrepcan in se vlegel v senco pod mogočno smreko.

Popoldan sem s srpom našel velik kup ščavja, ga drobno sesekal s »prtoskom«⁴⁾ katerega so imeli v vsaki koči, in natlačil v veliko vrečo, kateri sem privezal motvoz, da sem mogel vrečo nositi na hrbtu kakor nahrbtnik. Pri sirarni, katero je imel star Italijan v najem, sem kupil skuto. Sirarna je bila v posebni koči, v kateri je bilo samo veliko odprto ognjišče, nad njem pa velikanski kotel na lesenem drogu obešen in do vrha napolnjen z mlekom. Stari Italijan Piussi, doma iz Kluž v Furlaniji s špičasto, ostriženo brado, pod nosom ves črn od tobaka za njuhanje, je stal ob ognjišču ter kuril z debelimi bruni, nato pa stopil na klopco ter prav počasi z veliko leseno prekljo mešal mleko v kotlu. Dolgo sem moral čakati, predno mi je prodal od zunaj vso od dima črno kepo tistega sladkega sira, katerega smo imenovali skuto. Tega je imel na deskah visoko nad kotlom cele vrste. V tistih letih so imeli na vseh naših Ziljskih planinah sirarne Italijani iz Italije v najemu. Za polnomastno mleko so plačevali kmetom le prav malo, v jeseni pa so nosili sir z »žrlini«, t. j. s koši na hrbtu preko bližnjih prelazov v Italijo ter ga tam prodajali z velikimi dobički.

Prav veselo sem jo nato mahnil proti domu, saj navzdol sem hitreje stopal kot prej navzgor. Kmalu pa so začele tiste naramnice iz motvoza

4) »Prtosek« sekira s kratkim ročajem, podobna sablji

občutno rezati v rame in ko sem prišel do mesta, kjer se vidi v dolino, sem že zelo rad odložil vrečo in počival. Spet sem gledal na vasi pod menoj, na Pazariško jezero in na gore tam na severni strani doline, pri tem pa razmišljal, ali me bo teta kaj pohvalila, ko bom prinesel toliko krme za svinje, čeravno bi bil najraje del ščavja zmetal iz vreče in si breme olajšal. Sa je bila vreča tako težka, da sem jo komaj dvignil od tal. Prvotno se mi na planini vreča ni zdela tako težka. Odvezal sem jo n zmetal nekaj krme pod staro drevo. Naenkrat pa je stal mož v zeleni lovski obleki za menoj. Bil je gosposko oblečen, nosil je rjave škornje, čisto novi so se mi zdeli. Črno brado je imel tako prstriženo, kakor brški grof, ki se je vedno vozil v lepi kočiji. Z dolgo planinsko palico je sunil v mojo vrečo: »Kaj pa si si toliko naložil, ko vendar ne moreš nositi«, me je nagovoril. Sedaj sem ga šele spoznal. Bil je Gašprnov Maks, doma iz Melvič, iz naše farne vasi. Pisal se je Juri. Bilo mu je kakih 30 let. V mladosti se je učil čevljarske obrti, potem pa je šel v svet in prišel le redkokdaj domov, toda tedaj vedno v spremstvu orožnika. Občina je morala v takih slučajih plačevati potne stroške za njega. Delati ni maral. Vedno je potoval in živel prav dobro od samih prevar. Enkrat se je izdajal za grofa, drugič kje na kmetih za zdravnika, sodnika, advokata ali kaj sličnega. Povsod je uspel, da je dobil bodisi kaj denarja ali vsaj dobro jesti in piti. Če so ga prijele oblasti, se je znal vedno spretno izgovoriti, da ga niso mogli občutnejše kaznovati, pač pa so ga vedno poslali v spremstvu v domovinsko občino Brdo. Tokrat mi je na moje vprašanje, odkod prihaja, rekel, da je bil Italiji kanarčke kupovat. To sem mu verjel, saj so pravili, da je enkrat v Celovcu na kolodvoru imel za cel voz ptičjih kletk s kanarčki, katere je v Celovcu prodajal. Kasneje pa se je izkazalo, da je imel v kletkah samo dva kanarčka, ostali pa so bili vrabci, ki jih je rumeno pobarval.

Naprtil sem si vrečo, ki je bila sedaj za malenkost lažja in nadaljeval, v družbi Maksa, pot proti domu. Vprašal sem ga, če ni škoda lepih škornjev po tej kameniti poti. Taki škornji so tedaj stali vsaj 10—12 kron, če ne več. Maks pa se je premeteno nasmejal in mi rekel: »Ni jih škoda, saj sem jih poceni dobil«. Na moje vprašanje, koliko škornji stanejo, mi je pričel pripovedovati: »Take škornje ne dobiš izpod 20 kron. Toda jaz si znam pomagati, mene stanejo samo 2 kroni. Že vidim, da mi ne verjameš, bom ti pa razodel zagonetko, le poslušaj. Kakor veš sem izučen čevljar zato tudi poznam vse čevljarje. K sreči pa čevljarji mene ne poznajo. Večina ljudi sodi človeka samo po obleki. Ko sem bil v Gradcu, sem šel precej daleč iz mestnega centra in poiskal tam večjo čevljarsko delavnico. Naročil sem par škornjev po meri z natančnim opisom oblike in barve usnja in zahteval, da se mi škornje dostavi prihodnjo soboto ob 11. uri v hotel »Nadvojvoda Ivan«. Račun da bom plačal pri prevzemu škornjev. Nato sem šel na nasprotni konec mesta in tudi tam poiskal večjo čevljarsko delavnico in naročil par enakih škornjev. Tudi tu sem zahteval, da se mi škornji z računom vred dostavijo točno ob 11.15 uri v prej omenjeni hotel. Tisto soboto sem se zglasil v tem hotelu malo pred 11. uro ter najel tujsko sobo. Vratarju sem naročil, da ako kdo prinese nove rujave škornje, naj ga pošlje k meni v sobo. Točno ob 11. je prišel čevljarski vajenec s škornji od prvega mojstra. Pomeril sem desni škorenj in rekel, da je popolnoma v redu. Obul sem nato še levega ter izjavil vajencu, da me spredaj malo tišči. Vprašal sem ga, če bi se to dalo popraviti in pri tem imenoval va-

jenca »mladi mojster«. Ta mi je takoj zatrjeval, da bo to uredil. Vzel je levi škorenj s seboj, stisnil sem mu srebrno krono v roko in dogovorila sva se, da pride ob drugi uri popoldne zopet v hotel in mi prinese popravljeni škorenj. Desnega pa sem obdržal in ga dal v omaro. Komaj pa je vajenec odšel, je prišel že vajenec od drugega mojstra s parom škornjev. Z enako pretvezo sem ga spravil do tega, da je odnesel desni škorenj in mi pustil levega. Tudi temu vajencu sem dal eno srebrno krono in bi se moral vrniti že ob drugi uri popoldne z desnim škornjem v hotel. Ko je odšel, sem sezul svoje ponošene čevlje, obul od vsakega para škornjev po en komad ter jo popihal na kolo-dvor, kjer je odhajal vlak malo po 12. uri proti Dunaju. Kako sta se kaj oba vajenca gledala, ko sta prišla ponovno v hotel, bi sicer rad videl, toda to ni bilo mogoče.«

Maks je najbrž opazil, da mu nisem v celoti verjel. Pa mi je pokazal, da imata njegova škornja različne pete, eden malo večjo, drugi manjšo, kar se pa od daleč ni videlo. Med takim pripovedovanjem sem celo pozabil na težko vrečo na hrbtu. Skoraj do doma sem poslušal Maksa, ki je imel toliko doživljanje za povedati, da bi lahko celo knjigo napisal.

Prva težka služba v »Nemcih«

V starosti 13ih let so bili tedaj otroci na kmetih čez poletje oproščeni šolskega obiska in to od Velike noči do začetka novembra, da bi mogli doma pomagati pri delu. Fante revnejših slojev so na splošno, kmečke sinove pa samo tiste, ki niso bili kaj prida, dajali v »Nemce« služiti. Komaj dobro uro hoda od domačega kraja je jezikovna meja. Zapadno od Šmohorja govori prebivalstvo nemško narečje, ki je precej slično tirolskemu. V tistih vaseh so je mali slovenske fante za razna poljska dela in tamošnji kmetje so bili vajeni te kar najbolj izkoristiti. Služba je bila težka in nekaka šola za poznejše življenje.

Kmalu po Veliki noči sem odšel s culo v roki od doma, da si poiščem službo. Kovčka nisem imel. Napotil sem se v vas, ki je bila najbližja slovenski narodnostni meji, stala je tik ob vznožju visoke gore, skozi vas je tekel večji potok, ki se je iztekal v Pazrijsko jezero. Sivo, megljeno jutro je bilo, ko sem stopal po blatni, ozki cesti mimo jezera in skozi zadnjo slovensko vas. Kmet Hribar me je ustavil in ko sem mu na njegovo vprašanje povedal, da grem »v Nemce« službo iskat, se je začudil, da grem sam, ker so druge fante sprem-

HARMONIKE OD LETA 1874 . . .

Helikon harmonike / klavirske harmonike / kromatične harmonike

vsa popravila, predelave, novi mehovi, uglasbitev, vsi nadomestni deli

1. KOROŠKA IZDELOVALNICA HARMONIK

R. NOVAK

CELOVEC, EBENTALER STRASSE 7

telefon 24-82 / Zahtevajte brezplačne cenike / Razpošiljanje na vse kraje

ljali očetje, ki so sinovom že poprej poiskali službena mesta. Hribar me je pohvalil, da sem korajžen in mi svetoval, naj vprašam žagarja v dotičnem kraju, s katerim je znan, in ta mi bo vedel svetovati. Dve uri sem hodil, ugibal in razmišljal, kakšno kaj bo v prvi službi, in dospel sem do velike žage, katero mi je Hribar označil. Prijazno me je sprejel žagar in po kratkem pomisleku mi priporočil, naj grem k Rannerju, tam da rabijo takega fanta. Opisal mi je tudi, da je hiša ob potoku, nedaleč od cerkve. Stara pritlična hiša, na sredi dvorišča kup gnoja in luže gnojnice, na drugi strani večje gospodarsko poslopje, za katerim je tekel potok, to je bila Rannerjeva domačija. Umazano ženšče v strgani obleki v starosti okoli 30 let je vozilo gnoj iz hleva na dvo- »boos« (kaj), iz česa sem povzel, da je močno naglušna. V tem se je pojavil rišče. Na vprašanje, kje je gospodar Ranner, mi je odgovorila z zategnjenim med vrati mal čokat rdečelasec, z debelo glavo, na kateri je sedel premajhen, zmečkan klobuk. Na moje boječje vprašanje, če rabi takega fanta, me je povabil v veliko sobo, v kateri je njegova žena mesila kruh. Mal otrok, z ogromno glavo, na prvi pogled abnormalen, je v dolgi strgani srajci stal poleg nje in prijemal z roko v krušno testo, večji fant, v starosti kakih 7 let, pa se mi je približal in me zvedavo ogledoval. »Ta pa ni tako močan, kakor je bil lanski Franc«, je rekel očetu. Gospodar je vprašal, odkod sem, kaj so moji starši in mi ponudil, da lahko ostanem, če bom pridno delal. Dobil bom za šest mesecev dela dva para čevljev, ene iz govejega, druge iz svinjskega usnja, dve platneni srajci, rasaste hlače ter 10 kron. Malo se mi je zdelo, saj tedaj je delavec pri košnji na dan zaslužil 2 kroni in hrano. Ko je kmet videl, da premišlujem, mi je začel praviti, da so drugi kmetje se že pozimi s starši fantov v naprej pogodili glede službe za njih sinove in da tudi on lahko dobi takoj drugega, močnejšega fanta. Pristal sem, saj sem vse verjel. Nato sem zvedel, da bom spal v hlevu, kjer je postelja za hlapca in deklo Leno, katera mi bo pomagala pri delu; ta je sicer precej gluha, drugače pa pridna. Dobil sem kos kruha in — kozarček žganja. Sprva sem samo poskusil, nisem se upal piti; saj nas je župnik v šoli svaril pred žganjem in navajal k abstinenici. Kmet mi je prigovarjal in rekel, naj le pijem, da bom od žganja postal močan, zato sem spil, četudi je peklo v grlu.

Takoj nato sem moral pomagati Leni pri odvažanju gnoja. Takšen kup ga je bilo v hlevu, da sem mislil, da so gotovo samo name čakali z odvažanjem. Popoldan je deževalo, kljub temu smo vozili gnoj na polje. Meni so izročili za vožnjo staro napol slepo kobilu, z drugo mlajšo je vozil gospodar sam. Z Leno sva nakladala in ko smo pripeljali gnoj na njivo, mi je morala pomagati, ker sam nisem mogel zvrniti tovor, če sem se še tako opiral s hrbtom pod tovor. Ko smo proti večeru končali, sem bil od dežja docela moker, roke in noge so me bolele, da bi najraje brez večerje zlezel na svoje ležišče v hlevu. Težko so minevali prvi dnevi in tedni, saj sem moral docela nadomestovati hlapca. Ker je bil hrana obilna in izdatna, sem se po malem privadil tudi najtežjega dela. Ko bi le slaboumna Lena ne bila tako trmasta. Tako pa je dostikrit enostavno prepustila delo meni in se kam skrila, saj itak ni slišala zmerjanja in stalno priganjanja gospodarja. Kadar ni bilo drugega nujnega dela, sem moral klestiti veje z dreves in jih povezovati v tako zvane faže, ki so pozimi služili ovcam za krmo.

Gospodar in njegova družina so bili luteranske vere. Na Telovo sem

moral biti že ob štirih zjutraj pokonci. Nesti sem moral 25 kg cementa na planino za Negalom, kjer se je gradilo veliko betonsko korito, neke vrste bazen za napajanje živine. Žuril sem se in vendar sem rabil štiri ure hoda s tovorom na hrbtu ter dve uri nazaj. Tako rad bi šel v bližnji Šmohor k procesiji, saj bi tam gotovo videl koga iz domačih vasi, zato sem tako hitel. Po povratku sem se hitro preoblekel in četudi utrujen, odšel v Šmohor. Vrnil sem se opoldan pošteno lačen. Ko sem hotel sesti k mizi, mi je kmet prisolil kľofuto, češ, to naj mi bo kosilo, ker sem brez njegovega dovoljenja odšel z doma. Popoldan me je poslal s kobilo h kovaču, ki je bil oddaljen približno eno uro hoda. Ko je kovač konja podkoval, me je naenkrat prijelo hudo domotožje. Namesto nazaj, sem vlekel kobilo domov k očetu, v prepričanju, da je na praznik doma. Res je bil doma. Potožil sem mu, kako mi gre. On je privezal konja na vrtu k drevesu, šel z menoj v sobo in mi prinesel jesti. Ko sem utešil lakoto, mi je mirno, toda resno zaukazal, naj vzamem konja in se žurim nazaj h gospodarju. Malo pozno sem se vrnil in na moje začudenje nisem bil niti grajan, niti vprašan radi zakasnitve. Težak je bil čas košnje. Od zore do mraka samo težko delo. Gospodar je pogosto priganjal in zmerjal. Vendar je

Alpenländische Zuckerwarenfabrik
Ludwig Gelanutz KLAGENFURT, Heiligengeistplatz 7 / telefon 31-57

tudi to poletje minilo in ko sem končno dobil zaslužen plačilo in mi je gospodinja ob slovesu zavila še lep kos prekajene slanine kot dodatek, sem, četudi ves suh, zdelan in nekam sklonjen ponosno korakal proti domu, saj sem v žepu stiskal 10 srebrnih kron, v veliki coli pa imel zaslužena oblačila in čevlje. Za vedno pa se mi je vtisnila v spomin težka služba »v Nemcih«, izkoriščanje slovenskih fantov po tujih kmetih in trda pest, ki sem jo občutil. Kako lepo je bilo potem doma in kako z veseljem sem čakal tistih par dni, ko sem spet šel v šolo, kjer sem mogel po cele ure mirno sedeti.

Poroka staršev

Koncem tega leta si je oče našel v Melvičah lepo hišico, katero je dobil z vrtom in par njivami v najem. Tu je lahko najemnino plačeval v denarju in mu ni bilo treba isto odslužiti z delom. Zato je imel možnost, da si poišče redno zaposlitev, saj so mu njegovo nogo že prej na kliniki v Gradcu še precej dobro popravili. Ostala je sicer malo krajša, da je moral hoditi s palico in je tudi nekoliko šepal. Sedaj je bila dana možnost, da se z materjo poročita. Ona se je vrnila iz službe ter ostala nekaj časa pri mojem stricu, kjer sem bil tudi jaz. Kot revna človeka in posebno še, ker sta imela že odrasle otroke, sta se dogovorila, da bo poroka brez vsakega šuma in gostije. Oče je stanoval itak blizu cerkve, mater pa sem spremljal jaz k poroki. Peš sva šla skozi loški gozd, bila je otožna. »Tebi in bratcu na ljubo se poročim«, mi je rekla. »Imeti morata očeta in njegovo ime, nihče vaju ne bo več zmerjal kot pankerta«. Kot v sanjah sem bil pri poroki navzoč ter nato v novem domu staršev, srečen pa je bil moj mali bratec, da je imel sedaj mater pri sebi, dočim sem se jaz zvečer zopet vrnil k stricu.

Uboga moja mamica! Dvajset let že počiva na domačem pokopališču v Melvičah, leta 1953 pa smo položili k njej v isti grob tudi očeta.

Vaša očala narejena v eni uri — Vaša ura popravljena v enem dnevu pri

Josef Kern

dipl. optik in urar — Prodaja užigalnikov
CELOVE C, Stauderplatz 4

I. Povprečni podatki o setvi in žetvi nekaterih rastlin

Vrsta rastline	Sejana z roko do kg/ha	S strojem do kg/ha	Oddaljenost vrst cm	Kalivost semena traja do let	Srednji pridelek v q/ha			Zrnja tehta l hl pribl.
					zrnja	slame	gomolj	
Pšenica	200	160	11 — 15	4	16	30	—	70
Rž	180	160	11 — 15	2	15	30	—	72
Ječmen ozimni	150	130	11 — 15	4	16	25	—	60
Ječmen jari	180	150	11 — 15	3	12	20	—	66
Oves	130	110	11 — 15	2	12	25	—	48
Ajda	100	70	20 — 25	6	8	15	—	60
Koruzna	60	50	50 — 100	5	20*)	30	—	78
Fižol	—	150	40 — 45	5	15	12	—	75
Krompir	2000	—	60 — 70	1	—	15	120	—
Pesa krma	—	25	45 — 55	4	—	—	250	—
Korenje	12	8	35 — 45	4	—	—	200	—
Lucerna	30	25	11 — 15	4	5	45	—	—
Detelja navadna	20	16	11 — 15	3	2	40	—	—
Inkarnatka	35	30	11 — 15	3	8	20	—	—
Grašica	180	160	11 — 15	5	—	20	—	—
Proso	25	15	20 — 25	3	15	25	—	70
Repica (ripsen)	25	10	25 — 55	3	12	—	—	—
Sončnica	20	20	60 — 80	3	8	—	—	—
Soja	—	150	40 — 50	8	10	—	—	—

*) 100 kg suhih storžev do 70—80 kg koruze, 100 kg svežih 50—60 kg zrnja

2. Teža enega kubičnega metra (m³) znaša za:

pšenico	700 — 820
ječmen	580 — 680
rž	650 — 750
oves	430 — 500
koruzo v zrnu	do 800
ajdo	712
krompir	650 — 700
zeleno travo	340
dobro seno	66
slabo seno	55
zeleno deteljo	380
suho deteljo	80
slamo od žit	38
slamo od jarega žita	42
pleve	70 — 120
silazo	600 — 700
silazo zelene pese	800 — 900
gnoj hlevski zreli	800
gnoj hlevski polzreli	600
gnoj hlevski od slame	500
rezanico	50 — 60
nastilj	90 — 125

Stroj mesto ročnega in vprežnega dela!

Vrsta dela	V 10 urah lahko izvrši			Koliko ljudi nadomesti stroj
	človek	1 par vprežne živine	stroj	
Oranje	—	0,45 — 0,55 ha	2,2 — 2,5 ha	—
Brananje	—	3 ha	6,6 ha	—
Setev	2 ha	2,5 ha	4 ha	2
Žetev in vezanje . .	0,08 — 0,10 ha	—	6 — 7 ha	60 — 65
Košnja	0,30 — 0,40 ha	1,2 ha	3,5 ha	9 — 11,7
Mlačev	0,120 t	2 t	10 — 12 t	91,6
Okopavanje	0,10 ha	2,5 ha	5,6 ha	56
Žetev in mlačev s kombajem	—	—	6 — 8 ha	105

II. Važni podatki iz živinoreje

1. Hranljiva vrednost krmil

1 kg krmila vsebuje v gramih

K r m a	Vode	Prehav. beljakovin	Škrobne vrednosti	K r m a	Vode	Prehav. beljakovin	Škrobne vrednosti
1. ZELENA KRMA				slama stročnic	140	30	160
zelo mlada trava	780	23	132	pleve stročnic	140	40	200
sladka trava — pred cvetom	780	13	116	4. KORENČNICE IN GOMOLJNICE			
sladka trava — v cvetu	700	13	137	krompir	750	10	200
zelena koruza	850	5	80	topinambur	800	10	150
grahoriča	830	20	80	buče	880	5	75
inkartnatka	820	10	78	repa	910	4	45
črna detelja — zelo mlada	830	25	100	koleraba	870	8	80
črna detelja — pred cvetom	830	20	90	korenje	860	8	90
črna detelja — v cvetu	800	17	90	pesa	860	4	80
mlada lucerna	810	30	90	5. SILAŽA			
lucerna v cvetu	750	25	90	parjen krompir	770	5	170
esparzeta	820	25	100	pesno listje	770	10	90
pesno listje	900	12	70	koruza pred mlečno zrelostjo	830	8	90
2. SENO				koruza, mlečno zrela	750	10	140
prav dobro	150	50	360	. MOČNA KRMILA			
dobro	150	40	320	ječmen	130	70	700
slabo, kislo ali prepozno:				oves	130	80	600
pokošeno	180	20	200	koruza	130	70	800
planinsko	150	70	420	proso	130	70	700
otava (sladka)	150	70	360	pšenični otrobi	130	80	420
črna detelja:				rženi otrobi	130	80	420
a) pokošena pred cvetom	150	100	400	koruzni otrobi	130	60	700
b) pokošena v cvetu	150	70	340	ajdovi otrobi	130	90	460
c) pozno košena	150	40	260	fižol	14	180	680
lucerna:				repične tropine	10	240	670
a) pokošena pred cvetom	150	150	250	grahorica	14	180	700
b) pokošena v cvetu	150	80	230	laneno seme	13	180	1200
inkartnatka	150	50	260	lanene tropine	10	270	720
deteljni drobir	150	150	450	sončnične tropine:			
seneni drobir	150	100	400	a) dobro oluščene	10	300	680
grahorica	150	80	260	b) slabo oluščene	10	160	500
3. SLAMA IN PLEVE				hrastov žir (posušen)	15	35	700
jara	140	10	180	suhi pesni rezanci	11	37	521
prosena	140	12	220	ribja moka	11	420	500
koruznica	140	10	190	mesna moka	11	600	850
koruznica, zgodaj požeta	200	15	260	krvna moka	10	750	719
ozimna	140	5	120	polmastno mleko	87.5	34	154
ajdova	140	17	160	posneto mleko	900	39	88
pšenične pleve	135	7	240	sirotka	930	9	64
ovsene pleve	135	17	270				

2. Določitev teže govedi po prsnem obsegu

Prsni obseg:	Živa teža:	Prsni obseg:	Živa teža:
80 cm	52 kg	160 cm	339 kg
90 „	52 „	170 „	402 „
100 „	97 „	180 „	474 „
110 „	125 „	190 „	556 „
120 „	157 „	200 „	649 „
130 „	194 „	210 „	754 „
140 „	236 „	220 „	871 „
150 „	284 „		

Če je merjeno govedo starejša žival, ki je dobro hranjena, dolgega trupla, močno trebušasta in visoko breja, je k zgoraj ugotovljeni teži dodati še 5%. Če gre vendar za vole ali govedo, ki je zelo suho, kratkega trupla, za plečami polno in ki je bilo daleč pregnano, je od ugotovljene teže odšteti 5%. Pri obsegu 100 do 150 cm odgovarja teža v kilogramih obsegu v centimetrih. Pri obsegu 155 cm znaša teža dvojno število centimetrov obsega.

3. Določitev žive teže svinj po prsnem obsegu

Prsni obseg:	Živa teža:	Prsni obseg:	Živa teža:
70 cm	38 kg	130 cm	160 kg
80 „	50 „	140 „	193 „
90 „	64 „	150 „	229 „
100 „	81 „	160 „	269 „
110 „	102 „	170 „	314 „
120 „	130 „	180 „	365 „

Pri dolgih živalih je potrebno še par kilogramov dodati, pri kratkih par kilogramov odšteti. Pri visoko brejih svinjah je potreben dodatek od 10% do 15%. Pri prsnem obsegu od 110 do 120 cm je število kilogramov žive teže približno enako številu centimetrov od obsega. Če meri prsni obseg 180 cm, odgovarja število kilogramov žive teže približno dvojnemu številu centimetrov od obsega.

4. Kako ugotovimo starost konj

Naziv zob skalcev	Mlečni zobje		Stalni zobje			
	zrastejo	se obrabljajo	zrastejo v	dosežejo polovico višine v	dorastejo v	ovalna oblika zob jedro izgine na zobeh spodnje čeljusti v
Prednji	Konji so 1—2 tedna brez zob — 14 dni do 1 meseca	od 10. mes. do 1½ leta	2½ leta	3. letu	3½ leta	6. letu 9. letu (krajnik je proti zadnjemu letu oster)
Srednji	od 1.—5. mes. starosti	od 1½ leta do 2 let	3½ leta	4. letu	4½ leta	7. letu 10. letu
Krajni	od 5.—9. mes. starosti (v 9. do 11. mesecu so razviti vsi mlečni zobje)	od 2 let do 2½ leta	4½ leta	5. letu	5½ leta	8. letu 11. letu

Nadaljnje določevanje starosti po obliki zob (okrogla, trikotna) zahteva mnogo vaje in jo živinorejec za vsakdanjo rabo lahko pogreša.

5. Razmerje med živo težo in težo zaklane živali (mrtva teža*)

Mršave krave	40—45 %	žive teže
Srednje krmljene krave	44—48 %	„ „
Stare pitane krave	49—50 %	„ „
Mlade pitane krave	57 %	„ „
Srednje krmljeni biki	45—53 %	„ „
Dobri pitani biki	58—60 %	„ „
Slabo krmljeni voli	50 %	„ „
Srednje krmljeni voli	54 %	„ „
Dobro pitani voli	58 %	„ „
Slabo krmljena teleta	49—54 %	„ „
Srednje krmljena teleta	49—54 %	„ „
Dobro krmljena teleta	60—64 %	„ „
Prvovrstno pitana teleta	72 %	„ „

Mrtva teža zavisi od pasme, spola, starosti in pitanosti ter se giblje pri govedu med 40 do 70% žive teže, pri ovci med 45 in 78% žive teže, pri prašiču med 70 do 85% žive teže.

*) Z nazivom m r t v a t e ž a označujemo zaklane živali, ko smo jim odstranili kožo, glavo, odsekano v zatilniku pred prvim vratnim vretencem, noge, odsekane v kolenu in skočnem zglobu ter drob iz prsne, trebušne in kolčne votline brez ledvice in spolne organe pri moških ter vime pri ženskih živalih.

6. Telesna toplota, srednje število žilnega (srčnega) utripa ali bila in dihanje zdravih, mirujočih živali znaša:

Vrsta živali	toplota znaša	srce utriplje	dihanje na minuto
žrebe po rojstvu	do 39.3° C	128	14—15 krat
žrebe 3—6 mesecev		64—76	
odrasel:	37.5—38.5° C		9—10 krat
žrebec		28—32	
konj		33—39	
kobilica		34—40	
osel	37.5—38.5° C	45—60	10—12 krat
mula	38.8—39.0° C	45—60	10—12 krat
tele	38.5—40.5° C	96—108	30—50 krat
mlado govedo do 1 leta . .	38.5—40.0° C	91	27 krat
odraslo govedo	37.5—39.5° C	40—60	30—32 krat
jagnje	38.5—40.5° C	114	15—18 krat
ovca	38.5—40.0° C	70—80	12—15 krat
koza	38.5—40.5° C	70—80	12—15 krat
prašič	38.0—40.0° C	60—88	8—18 krat
pes	37.5—39.0° C	60—120	14—20 krat
mačka	38.0—39.5° C	100—120	20—30 krat
kunec	38.0—40.0° C	120—150	50—60 krat
kokoš	40.8° C povpr.	312 povprečno	15—30 krat
golob	41.8° C povpr.	240 povprečno	20—40 krat

Telesna toplota živali — merjena v danki — je zjutraj najnižja in je najvišja proti večeru. Po krmljenju je za nekaj časa zvišana in pade po napajanju. Prav tako je zvišana telesna toplota ob hudi poletni vročini, po težkem in napornem delu, pri hudem pojanju in proti koncu brejosti.

Srce utriplje hitreje v času poletne vročine in naglem ter napornem delu. Hitreje dihajo debele in pitane živali; tudi brejost, zunanja toplota (vročina), naporno in utrudljivo delo vplivajo na dihanje.

Pomoč pri porodih domačih živali

1. Ne prenašli se nikdar in ne prediraj mehurja prezgodaj.
2. Čakaj potrpežljivo, da počí mehur sam; šele potem se prepričaj z očiščenimi, z oljem ali mastjo namazanimi rokami in pristriženimi nohti, če je mladičeva lega prava. Ne pusti, da bi nevesči ljudje segali v žival.
3. Če si prepričan, da je mladičeva lega pravilna, nazankljaj tiste dele (sprednje ali zadnje noge, glavo), ki jih dosežeš.
4. Vleci le takrat, ko dobi krava popadke in ko čutiš že glavo v medenični votlini (ker se sicer glava zasúče).
5. Če mladičeva glava ni pravilna ali če so druge zapreke (na primer prevelik ali spačen mladič, zavita maternica itd.), pokliči na pomoč živinozdravnika.
6. Dokler ne pride živinozdravnik (v primeru potrebe) pusti žival v miru. Krava naj se postavi ali položi z zadnjim delom telesa višje kot s sprednjim.
7. Zapomni si, da se uravna napačna lega mladiča najlaže:
 - a) če se porine mladič kolikor mogoče daleč nazaj;
 - b) če krava stoji ali leži z zadnjim delom telesa kolikor mogoče visoko;
 - c) če se vbrižgava v maternico v veliki množini topla voda;
 - č) če se položi pod trebuh krave deska, katero vzdigujeta dva pomočnika.
8. Skušaj poravnati nepravilno lego le takrat, ko žival nima popadkov.
9. Kadar spraviš nepravilno ležeči del v pravilno lego, ga takoj nazankljaj.
10. Pazi, da ne raniš živali in ne delaj surovo in s preveliko silo.
11. Delaj s čistimi, dobro pooljenimi rokami in s kratkimi, čistimi nohti, kajti vsaka nesnaga, ki jo zaneseš v žival, ima lahko za posledico razne bolezni, jalovost ali celo pogin živali.

Od kleti do strehe

ves gradbeni material, kakor:

**cement, apno vseh vrst, heraklit, strešna lepenka
pri dobavi vsakovrstnega materiala ugodne cene**

STOISER & WOLSCHNER

betonska tvornica, gradbeni material in keramika

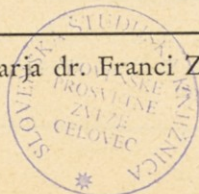
CELOVEC, Bahnstraße 27, telefon 25-43

St. Stefan v Labudski dolini

VSEBINA

Koledar za leto 1954	6
Dobrač — Fran Eller	31
Uspehi naše kulturno-prosvetne dejavnosti — Dr. Franci Zwitter	36
Kärntner Bildungswerk (KB) — Lojze Ude	40
Koroška šolska politika na stari poti	43
Pot Demokratične fronte je pravilna — Ogris Franjo	48
Kovači svoje sreče — Peter Dornik	53
Koroška pot — Fran Eller	55
Narod o svojem govoru — Dr. Šašel Josip	60
Ljubimo narodno pesem — Marija Rozman	63
Nastanek in razvoj železarske, jeklarske in puškarske industrije v Spodnjem Rožu — Dr. Ferdo Miler	73
Iz pliberške kronike — Dr. Anton Svetina	79
Izseljenec Varh se je vrnil — Rok Arih	83
Koroški psalm 137 — Fran Eller	90
Ustoličenje — Fran Eller	91
Jubilej dobrega človeka (Ob 80-letnici pisatelja Ksaverja Meška)	94
Franc Leder-Lesičjak, ljudski pesnik in pevec iz Korotana	95
Kaj bi se hvalil — Uteha — Fran Eller	96
Stric Joz — Marijan de Reggi	99
»Šibe žgejo« — ljudski običaji pri Ziljanih — Dr. Julij Felaher	101
Črtice iz Ziljske doline — Mlinarjev Pavel	118
Gospodarski nasveti	

Za vsebino odgovarja dr. Franci Zwitter, Celovec.

ZVEZA SLOVENSКИH ZADRUG V CELOVCU

r. z. z o. j.

CELOVEC, PAVLIČEVA 7 — Tel. 21-29

Kot zadružna centrala koroških Slovencev združuje:

32 Hranilnic in posojilnic

11 Kmečkih gospodarskih zadrug

5 Živinorejskih zadrug in

Južnokoroško semenarsko zadrugo v Celovcu ter ima razpredeno zadružno mrežo preko vsega ozemlja Slovenske Koroške. Z vsestranskim gospodarskim delovanjem služijo naše zadružne ustanove koristim našega ljudstva:

HRANILNICE IN POSOJILNICE

sprejemajo denarne vloge od vsakogar

in jih visoko obrestujejo,

svojim članom pa dajejo posojila po

zmerni obrestni meri.

Zato spada vsak šiling, ki ga ne rabimo, takoj v naše hranilnice, kjer je varen pred tatovi in služi danes meni, jutri Tebi.

KMEČKE GOSPODARSKE ZADRUGE

dobavljajo svojim članom

umetna gnojila — krmila — semenje

— stroje vseh vrst — plemensko živino

— druge kmetijske potrebščine

prevzemajo od svojih članov in zanje vnovčujejo

poljske pridelke — seno in slamo — travna se-

mena in deteljo — drva in vsakovrsten les —

sadje — živino.

ŽIVINOREJSKE ZADRUGE

pospešujejo živinorejo — posredujejo pašo — skrbijo

za koristno izbiro — vršijo mlečno kontrolo.

JUŽNOKOROŠKA SEMENARSKA ZADRUGA

v Celovcu

skrbi za nabavo in razmnožitev priznanega semena — vrši kontrolo nad semenskimi nasadi — vnovčuje pridelana semena.

Vsak dan bolj pestro udejstvovanje naših zadrug in njihove zveze naj bo Tebi vabilo, da postaneš zvest in delaven zadružnik!

SLOVENSKA ŠTUDIJSKA KNJIŽNICA CELOVEC
SLOWENISCHE STUDIENBIBL. KLAGENFURT

S sp

KOROŠKI koledar

1954

0094024

COBISS •